

ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA PROGRAMI 2019 - 2023

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Bülent Gülçubuk
Dr. Dilek Eroğlu
Mustafa Bektaş
Tevfik Fikret Cengiz
Alayça Erözçelik
Doç. Dr. Asiye Kumru
Murat Bayramoğlu
Kemal Uyanık
Hayriye Öztürk
Orhan Yaşar
Şakir Titiz

ÖNSÖZ

Yerel ve kırsal kalkınmanın yaşamsal önemi bugünün dünyasında ve gelecek kurgumuzda her geçen gün daha belirgin hale geliyor. Gıda güvenliği, gıda güvencesi, ekolojik yıkımın önüne geçilmesi, bölgeler ve dolayısıyla topluluklar arası keskinleşen eşitsizliğin giderilmesi gibi dünyamızın ve ülkemizin önünde duran başat sorunların çözümü ve yönetimi için yerelin, kırsal korunması ve güçlendirilmesi Birleşmiş Milletler'in gündeminin merkezine yerleşmiş durumda. Birleşmiş Milletler'in 2014'ü "Aile Çiftçiliği Yılı", 2015'i "Uluslararası Toprak Yılı", 2016'ıy "Uluslararası Bakliyat Yılı" ilan etmesi, kırsal stratejik öneminin makro politikalar bağlamında bir göstergesidir.

Göçün ağır etkilerine rağmen hala önemli bir nüfusu içinde barındıran ve toplam tarımsal üretimimiz içinde ağırlığını koruyan "kır", bugünün ve uzak-yakın gelecek planlamalarının içinde daha fazla yer almaya devam edecek.

Türkiye'de kırsal kalkınmaya en fazla gereksinim duyan bölgelerin başında kuşkusuz Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Bölgenin yerel ve kırsal kalkınma çalışmalarının vizyonunu oluşturan ve yerel dinamikleri harekete geçirebilen en önemli aktör kuşkusuz GAP Bölge Kalkınma İdaresi'dir. Besni İlçesi Kırsal Kalkınma Programı'nın bir sivil toplum kuruluşu ve üniversite ile birlikte oluşturulması fikri, GAP BKİ'nin vizyonunun bir yansıması olduğunun altı çizilmelidir.

Özyeğin Vakfı, kırsal ve yerel kalkınmaya Bitlis ve Kilis örneklerinde olduğu gibi uzun erimli saha uygulamalarıyla, alanda çalışan uzmanların kapasitelerini artırmak üzere düzenlediği sertifika programlarıyla ve akademik çalışmalarla yerel kalkınma modelleri oluşturmaya, politikaları etkilemeye ve tarla ile akademi arasında köprü olmaya çalışmaktadır.

Elinizdeki bu çalışma GAP BKİ, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı ve Özyeğin Üniversitesi'nin temsil ettikleri kamu-STK-üniversite işbirliğinin bir ürünüdür.

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Planını hazırlayan değerli akademisyen dostlarımıza, saha uzmanlarına, stajyerlerimize sonsuz teşekkür ederiz.

Çalışmanın hazırlık aşamasında gerek bölgeye dair bilgi, belge paylaşımında gerek ev sahibi olarak sorun tespitlerini ve çözüm önerilerini paylaşan kamu idarecilerine, sivil toplum kuruluşu yöneticilerine, belde belediye başkanlarına ve kapısını bize açan Besni halkına şükranlarımızı sunuyoruz.

Dileriz bu rapor Ömerli ve köylerinin hak ettiği gelişimine katkı sağlar.

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı

ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA PROGRAMI 2019-2023

1.GİRİŞ	
1.1.Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	06
1.2. Yaklaşım ve Yöntem	10
2.ÖMERLİ İLÇESİNİN TARİHİ ve FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	12
3.ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ İÇİN MEVCUT DURUM ANALİZİ	
3.1.Nüfus Dağılımı	14
3.2.Önemli Tarım Ürünleri Üretimi	14
3.3.Hayvan Varlığı	15
4. ÖMERLİ İLÇESİ TURİZM POTANSİYELİ	17
5. SEÇİLEN YERLEŞİMLERDE SOSYO-EKONOMİK ve TARIMSAL YAPI ANALİZİ	18
5.1.Demografik Yapı ve Göç Hareketliliği	19
5.2. Örgün ve Yaygın Eğitim	22
5.3. Örgütlenme Örüntüleri ve Geçimlik Konumları	27
5.4.Küçük Ekonomik Faaliyetler ve Toplumsal Cinsiyet Analizi	28
5.5. Hanesel Teknoloji Kullanımı	34
5.6. Sağlık	35
5.7. Sosyal Sermaye ve İlişkiler Ağı	36
5.8. Ekoloji	37
5.9. Konu Temelli Sosyal Proje Modülleri ve Gerekçe	38
5.10. Yerleşimlerde Tarımsal Yapı	50
5.11.Bitkisel Ürünlerin Değerlendirme ve Pazarlama Biçimleri	61
5.12.Girdi Kullanım Bilinci ve Duyarlılığı	62
5.13. Hayvancılık Faaliyetleri ve Hayvansal Ürünlerin Değerlendirme-Pazarlama Biçimleri	62
5.14. Temel Sorun Saptamaları ve Çözüm Yaklaşımları	62
5.15. Yerel Halkın Beklentileri ve Kalkınma Sürecinde	

İÇİNDEKİLER

Rol Tanımlamaları	66
5.16. Yerleşim Yerlerine İlişkin Sosyo-Psikolojik Gözlem	67
6. ÖMERLİ İLÇESİNDE KIRSAL KALKINMA DİNAMİKLERİ ÜZERİNE PAYDAŞ GÖRÜŞLERİ	68
7.ÖMERLİ İLÇESİ ÜZÜM TARIMINI GELİŞTİRME VE DEĞER ZİNCİRİ ANALİZİ	71
8. ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ ANALİZİ	77
8.1.Genel Kırsal ve Tarımsal Saptamalar ve Ekonomik Kalkınmaya Yönelik Ana Faaliyet Unsurları	78
8.2.Kırsal Kalkınma Stratejisine İlişkin SWOT Analizi	81
8.3.Tarımsal Yapının İyileştirilmesine Yönelik Eğitim Konuları	84
8.4.Kırsal Kalkınmada Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefler	86
8.5.Kırsal Kalkınma Açısından Ön Plana Çıkan Alanlar ve Proje Konuları	90
8.6. Sürdürülebilirlik Unsurları	92
8.7. Program ile Sağlanacak Fayda-Çıktılar	94
8.8. Nicel Etki Değerlendirme, Sosyal Etki Analizi	95
9.Sonuç ve değerlendirme: KIRSAL KALKINMA PROGRAMI EYLEM PLANI	96
EKLER	
Ek:1. Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programına Psikolojik Yaklaşım Desteği	99
Ek:2. Bölgesel Tasarım Açısından Ömerli İlçesinde Kırsal Kalkınma Programı	104
Ek:3. Ömerli İlçesi Üzüm ve Diğer Meyveler ile Baklagil İşleme, Kurutma, Paketleme Tesisi Projesi Analizi	118

ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA PROGRAMI

1.GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Hüsnü Özyeğin Vakfı GAP Bölgesinde model olabilecek “kırsal kalkınma programları” uygulamak üzere iş birliğine gitme kararı almışlardır. Burada temel hedef; Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ekonomik büyüme, toplumsal kalkınma, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlanarak ilçelerde yaşayan vatandaşlarımızın refah, huzur ve mutluluğunun artırılmasıdır. Bu çalışmaların hedeflerinden bir diğeri ise; GAP Bölgesi içinde ve GAP Bölgesi ile diğer bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması amacıyla yeni ulusal ve bölgesel kalkınma politikaları ile uyumlu bir şekilde, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve gelirin artırılması sayesinde bölgesel ve il düzeyinde kalkınmaya katkı sağlanmasıdır.

Özyeğin Vakfı’nın 2008 yılında başladığı kırsal kalkınma programına dayanak teşkil eden stratejik yaklaşım temel olarak Birleşmiş Milletler Milenyum Hedefleri’ni referans almıştır. Program bütünlüklü bir kalkınma yaklaşımı ile insan refahını etkileyen tüm unsurları kapsayan ve yaşam kalitesini çok yönlü yükseltmeyi hedefleyen bir perspektifte kurgulanmıştır. Aşırı yoksulluk ve açlığın bertaraf edilmesi, evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi, cinsiyet eşitliğinin ve kadın haklarının geliştirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının geliştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla savaş, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kalkınma için küresel bir ortaklığın geliştirilmesi milenyum hedefleri Bitlis/Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Programı ve Kilis/Ravanda Havzası Kırsal Kalkınma Programı’nın perspektifini oluşturmuştur. Milenyum hedeflerinin Hüsnü M. Özyeğin Vakfı’nın kalkınma programına izdüşümü:

- Ekonomik Kapasitenin Güçlendirilmesi
- Sosyal Refah
- Kadının Güçlendirilmesi
- Altyapı
- Doğal Varlıklar
- Örgütlenme ve Sürdürülebilirlik
- Kırsal Politikaların Etkilenmesi
- Ortaklıklar ve İşbirlikleri olarak yansımıştır.

Eylül 2015’te dünya liderleri tarafından Birleşmiş Milletler(BM) Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (2030 Agenda for Sustainable Development) çalışmasına istinaden 17 hedef ile ilgili olarak 1 Ocak 2016 tarihinde BM tarafından resmi uygulama süreci başlatılmıştır. Ülkelerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne dair yaklaşımlarının 3 farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Fransa, Norveç, Almanya gibi gelişmiş ülkeler bütüncül bir yaklaşımla temel politika dokümanlarına entegre etmekte, sosyo-ekonomik gelişmişliklerinin de yardımıyla iklim değişikliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim gibi başlıklarda seçilmiş hedefleri öncelikli olarak gündemlerine almaktadır. İkinci gruptaki az gelişmiş ülkelerde, yoksulluğun azaltılması ile ekonomik ve sosyal kalkınma başlıklarındaki hedefler diğer hedeflere kıyasla öncelik taşımakta ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kurumsal kapasite ve politika çerçevesinin oluşturulması önemli olmaktadır. Brezilya, Meksika, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kalkınma politikalarına doğrudan entegre edilmesine ve kurumsal yapıların etkinleştirilmesine önem verildiği saptanmaktadır.

Türkiye 1992 yılında Rio’da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan sonra 1996’da sürdürülebilir kalkınma kavramına somut olarak 7. Kalkınma Planı’nda yer vermiş ve konuyu kamusal düzeyde gündemine almış, sonraki yıllarda bu kavramı Kalkınma Planlarına ve birçok politika belgesine yansıtmıştır. Türkiye bugün 11. Kalkınma Planı’nı oluştururken Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ışığında kalkınma yaklaşımına bir perspektif oluşturmayı hedeflemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), göstergeler konusunda BM çalışmalarını yakından takip etmekte ve 2030 gündeminin izleme bölümünün küresel göstergeler temelinde de merkezi bir rol oynamaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kapsamında Türkiye’nin mevcut durumu ve hedeflere dair yaklaşımları, Kalkınma Bakanlığı’nın hazırladığı analizde, her bir hedef için ayrı ayrı ele alınmaktadır.

Ömerli İlçesi ve kırsalının kalkınmasını konu edinen bu yatırım planı Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Planı’nın vizyonunu yansıtmaktadır. BM’nin hedef olarak belirlediği 17 başlık ve alt başlıklarının genel olarak ülkemiz, özel olarak Ömerli ve köylerinin mevcut ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı, ihtiyaçları ve olanaklarına karşılık gelen hedefleri, bu yatırım planının faaliyet ve amaçları olarak yerini almıştır. Bu bağlamda BM’nin 17 üst başlıkta toplanan SKH’leri içinde aşağıdaki amaçlar, Ömerli ilçesi yatırım planının vizyonunu teşkil etmektedir:

- **Yoksulluğa Son:** Yoksulluğun ortadan kaldırılmasının istihdam, ekonomik büyüme ve yenilikçilik bağlamında ele alınması öne çıkmaktadır.

- **Açlığa Son:** Türkiye’de gıdaya erişimin yetersizliğinden ziyade beslenmenin niteliği öne çıkmaktadır; ayrıca bu bağlamda tarım alanlarının yeterliliği ve verimliliği, iyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi, İklim Değişikliğiyle Mücadele, Karadaki Yaşam ve Sudaki Yaşam hedefleriyle ilişki içinde ele alınmalıdır.

- **Sağlıklı Bireyler:** Türkiye’nin sağlık personelinin kapasitesini güçlendirmesi, cinsel sağlık/üreme sağlığı ve tütünle mücadele alanlarındaki iyileştirmeleri sürdürmesi, yeni gelişen riskler çerçevesinde çevre sağlığına yeni bir perspektifle öncelikvermesivetrafikkazalarınıazaltacakönlemlerisıkılaştırmasıgerekmektedir.

- **Nitelikli Eğitim:** Eğitimde fiziki altyapının geliştirilmesi, eğitim müfredatının dijital dönüşüme uygun hale getirilmesi ve nitelikli istihdam perspektifine göre güçlendirilmesi Türkiye’de eğitim hedefi kapsamında öne çıkan ihtiyaçlardır.

- **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği:** Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine dair; siyasi temsil, ekonomik etkinlik, iş gücüne katılım, mesleki-teknik eğitim ve teknoloji kullanımı alanlarında kadın-erkek eşitsizliğinin giderilmesi başlıkları öne çıkmaktadır.

- **Erişilebilir ve Temiz Enerji:** Türkiye özelinde enerji kaynaklarında ithalata bağımlılığın azaltılması ve enerji arz güvenliği önem taşımaktadır. Bu doğrultuda enerjinin sanayi, istihdam, yenilikçilik ve sürdürülebilir şehirler başlıkları ile etkileşimi bütünleşik olarak ele alınmalıdır.

- **İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme:** Türkiye özelinde ekonomide yenilikçilik ve teknolojik uygulamalara dayalı bir dönüşümün sağlanması, istihdam ve ekonomik büyüme hedefi için önem arz etmektedir.

- **Eşitsizliklerin Azaltılması:** Eşitsizliklerin azaltılması hedefi, göreceli yoksulluğun azaltılması, dezavantajlı kesimlerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımının güçlendirilmesi başlıklarıyla Türkiye özelinde öne çıkmaktadır.

- **Sorumlu Tüketim ve Üretim:** Sürdürülebilir üretim ve tüketim hedefi, Türkiye’de sürdürülebilir ekonomik büyümenin yakalanması için etkili amaçlardan birisidir.

- **İklim Eylemi:** İklim değişikliği ile mücadele amacı için Türkiye’de diğer belirlenen hedefler ile koordineli bir çalışma ve yaklaşım gerekmektedir.

- **Karasal Yaşam:** Karadaki yaşamın iyileştirilmesi hedefinde, şehirleşme ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle artan olumsuz baskıların hafifletilmesi önem taşımaktadır.

- **Hedefler İçin Ortaklıklar:** Küresel ortaklıklar hedefinin, ülkenin diğer ihtiyaçlarıyla birlikte değerlendirilerek geliştirilmesi önemli görülmektedir.

Ömerli ilçesini konu alan bu planın temel amacı; kırsal alanda sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan yerelde farklılaşan sosyal ve ekonomik özellikleri, gereksinimleri, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak GAP Bölgesi’nde diğer ilçelerde uygulanabilecek kırsal kalkınma programlarının yol göstericiliğine katkıda bulunmaktır. Plan, saha uygulamalarının yanısıra GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Özyeğin Vakfı ve Özyeğin Üniversitesi’nin kurumsal kimliklerinde yansımaları bulan Kamu-Üniversite iş birliğinin akademik çalışmalara olanak tanıyacak bir mecra yaratmayı da amaç edinmektedir.

Çalışmanın ana amaçları şu biçimde sıralanabilir:

- Ömerli ilçesinin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymak,
- İlçenin tarımsal yapısını analiz etmek,
- Kalkınma çalışmasına temel olacak mevcut durum analizini gerçekleştirmek,
- İlçede kalkınmanın önündeki engelleri ve sorunları belirlemek,
- Kapsama giren köylerin-kasabaların sosyo-ekonomik ve tarımsal yapısı hakkında analizlerde bulunmak,
- İlçede tarıma dayalı sanayi yapısı hakkında bilgi vermek ve işlemeye konu olabilecek ürünleri saptamak,
- Önde gelen ve potansiyel sergileyen umutvar ürün ile ilgili fizibilite etüdü analizinde bulunmak,

- Kadınların yaşadıkları topluluk içinde güçlenmelerini sağlamak,
- Köylerde eğitim kalitesini yükseltmeye yönelik çalışmalarda bulunmak,
- Ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik altlık oluşturmak,
- Gençler başta olmak üzere köy ve ilçe merkezinde yaşayan insanların yaşadıkları coğrafyaya aidiyetlerini güçlendirecek sosyal ve kültürel gelişim mecralarını oluşturmak,
- İlçenin kırsal kalkınmasına yönelik strateji analizinde bulunmak ve kalkınmaya ilişkin faaliyet tanımlarını ortaya koymak,
- Ömerli ilçesi kırsal kalkınma eylem planını belirlemektir.

Çalışmanın kapsamını Ömerli ilçe merkezi ile kırsal mahalleleri (köyleri) oluşturmuştur. Ayrıca, konu ile ilgili kurum, kuruluşlar ile anahtar kişiler de çalışmaya dâhil edilmiştir.

1.2. Yaklaşım ve Yöntem

Çalışma katılımcı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ömerli ilçesinde konu ile ilgili tüm paydaşlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamında mevcut resmi verilerin yanı sıra bizzat köylerden-kasabalardan bilgi derlenmesine çalışılmıştır. Yöntem olarak çalışmanın aşamaları aşağıda belirtildiği biçimdedir:

Hazırlık

- Programı hazırlayacak uzman ekip ile programın uygulama aşamasında yetki ve sorumluluğu alacak olan GAP BKİ ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı ile kırsal kalkınma stratejisi tartışıldı.
- Uygun alan seçim kriterleri kalkınma stratejisine göre belirlendi.
- Hızlı kırsal değerlendirme ve gözlem formları yarı yapılandırılmış bir form halinde hazırlandı.
- Çalışılacak alanla ilgili literatür toplandı. (Kitaplar, raporlar, kurumların çalışmaları, projeler gibi)

Sırasında

- Bölge, il, ilçe ve köyler özelinde çalışılan alana özgü sorunların, yatırımların ve projeksiyonların anlaşılması için ilgili kamu kurumlarıyla, üretici örgütleriyle ve STK'larla ilk görüşmeler yapıldı.
- İlk köy keşif ziyaretleri –tüm köyleri ve beldeleri içine alacak biçimde gerçekleştirildi. Hızlı gözlem formları dolduruldu ve dar görüşmeler gerçekleştirildi.
- İlk ziyaretler sonrasında önceden belirlenmiş kriterler eşliğinde ekip değerlendirmesi yapıldı.
- Kriterlere uygun olan ve ekibin ortaklaştığı köylere ikinci ziyaretler gerçekleştirildi.
- Erkeklerle odak grup toplantıları yapıldı. Bu toplantılarda ihtiyaç/potansiyel analiz formu dolduruldu ve grup tartışmasının sonuçları not edildi.
- Kadınlarla odak grup görüşmeleri yapıldı. Yarı yapılandırılmış bu odak grup çalışmalarının çıktıları not edildi.
- Köy içi geziler yapıldı.
- Her odak grup sonrası gecesi odak gruplardan elde edilen bilgiler ekip içinde tartışıldı ve derlendi.
- Odak grup görüşmeleri sırasında alınan hızlı notların çözümlenmesi ve günlük raporlanması sağlandı.
- Açık kalan ya da çelişik bilgilerin anahtar kişi görüşmeleri veya grupla yapılacak üçüncü görüşmeler sağlandı.
- Seçilen köylerin, ortaya çıkan sorunları ve çözüm önerileri ilgili yerel kamu kurumları ve STK'lar ile yapılan ikinci tur görüşmelerde ele alındı.
- İlçe ve beldede esnaf ziyaretleri ve görüşmeleri gerçekleştirildi.

Sonunda

- Uzman ekip kendi uzmanlık alanlarına göre analizlerini, proje önerilerini raporladılar.

- Farklı uzmanlık alanlarından gelen damıtılmış raporlar ortaklaştırılmış stratejiye uygun olarak kapsamlı raporlara dönüştürüldü.

Sonraki Adımlar

- Oluşturulan taslak kalkınma programı ve bütçe, projenin muhatapları olan köylüler, yerel kamu idarecileri, üretici örgütlerinin ve STK'ların temsilcileri ile tartışılmalı.
- Çıkan sonuçlar ve program, çalışmaya katılan veya katılmayanlara gönderilerek yazılı önerilerinin alınması sağlanmalı.
- Programın revizyonu ve uygulama aşamasına geçiş.

Çalışmada ana materyal olarak; istatistikler, raporlar, brifing raporları, kurum görüşleri, anahtar kişilerle görüşmeler, işletme ziyaretleri bilgileri, değerlendirme soru formu, yerleşim düzeyi hızlı kırsal değerlendirme formları ve odak grup görüşmelerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Gerek masa başı, gerekse alan çalışmaları sonucunda köyler bazında “alt bölge-köy kümeleri” refah-ekonomik potansiyel temelinde belirlenmiş ve buralarda yapılacak faaliyetlere ilişkin tanımlama ve zamanlama önerilerinde bulunulmuştur.

2. ÖMERLİ İLÇESİNİN TARİHİ ve FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Bugünün Ömerli ilçesinin (eski adıyla Maserti köyü) kimin tarafından, ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Yapılan arkeolojik çalışmalara göre, ilçe merkezi ile Beşikkaya (eski adıyla Fafit) köyünün taş kemer, kubbe mimari yönünden benzerlikleri ilginçtir. Bu mimari tarzını ilk olarak kullanan uygarlıklar Sümerler ve Asurlulardır. Tarihte Yukarı Mezopotamya olarak anılan ve Ömerli'yi de içine alan coğrafyada Asur Devleti kurulmuştur. İlçedeki Yaylatepe (Hıbatok), Göllü, İkipınar, Beşikkaya (Fafit), Maserti harabeleri incelendikçe bu yerleşim yerinin çok eski olduğu, bölgenin Asurlar, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve Türk İslam Devletlerinin hâkimiyetinde kaldığı zaman zaman elde edilen paralardan ve heykellerden anlaşılmaktadır.

İlçe merkezinde tarihi eser olarak, Süryanilere ait Süryani Kadim Mor Cırcis Kilisesi vardır. Ne zaman kurulduğu belli olmayan bu kilise, restore edilerek ibadete açılmıştır. Ömerli ilçesi ve çevresi için elde edilen belgelerin en eskileri Asurlara aittir. M.Ö.1305 - 1274 tarihlerinden kalma kitaplarda Kaşınarı Dağları'ndan

bahsedilmektedir. Bahsedilen bu yer Turabin'i, yani Midyat, Ömerli, Mardin ve Cizre Bölgelerini kastetmektedir. Daha sonraki Roma ve Bizans kaynaklarında (Yunan yazarları Arrianus ve Ptolemaeus'un eserlerinde Masion Dağı tabiriyle Mardin-Midyat Havzası'ndan bahsedilir. Bu havzanın en önemli merkezi de muhakkak ki Fafit (Beşikkaya köyü) şehridir. M.S.589 tarihinde bu mınıtkada toplu halde Süryani, Nasturi, az miktarda Kildani ve Mahalmi yaşamıştır. M.S.1609 yıllarında Patrik Soffo zamanında Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Şehrin birkaç devre geçirdiği yapılan kazılarda alt alta çıkan birkaç bina temelinden anlaşılmaktadır.

Bu kazılar esnasında mozaik tabanlı evler, kuyumculuk sanayinde kullanılan beyaz toz, Asur, Pers, Bizans, Arap ve Osmanlı Devleti'ne ait çeşitli paralar, heykel ve heykelcilik, kilden testi ve küpler üzerindeki çeşitli motifler, resimler, süs eşyaları arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen ürünlerdir. Bilhassa Sümer ve Asurlular heykeltıraşlığa ve kral heykellerine önem verdiği için kazı neticesinde heykellere fazla rastlanması şehrin kuruluşunu eski tarihlere götürür. 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra doğudan gelen Türk akıncıların, batıya geçerken bu yörede kaldıkları Süryani kadim tarihinden anlaşılmaktadır. 1517 tarihinde Yavuz Sultan Selim Han'ın Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarından sonra Mardin ve yöresi Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak olmuştur.

Ömerli ilçesi (Maserti köyü) Cumhuriyet'in ilk yıllarında Savur'a bağlı bir bucak iken 1953 yılında ilçe olmuştur. Bucak merkezi önceleri Ovabaşı (eski adıyla Metina) köyünde iken 1925 yılında günümüzdeki konumuna nakledilmiştir.

İlçe merkezi Mardin il merkezine 28 km uzaklıktadır ve doğusunda kalmaktadır. İlçe, doğusunda Midyat, batısında Yeşilli, güneyinde Nusaybin ve il merkezi, kuzeyinde Savur ilçesiyle komşudur. İlçenin toplam yüzölçümü 401 km²'dir. İlçe sınırları içindeki arazi yapısı, birbirlerini izleyen ters kompartıman şeklinde olup, genel olarak kuzey-güney doğrultusunda bölünmüş derelerin etrafındaki rakımı 800-1.100 metre civarındaki tepelerden meydana gelmektedir. İlçede karasal iklim yaşanmaktadır. Yaz aylarında sıcaklık ve yağış düşüklüğü, kış aylarında sert soğuk ve kar yağışı gözlenmektedir. Zaman zaman aşırı kar ya da aşırı yağmur yağışının kaydedildiği aylar mevcuttur.

İlçe merkezi toplam 3 mahalleden oluşmaktadır. İlçeye bağlı 43 adet kırsal mahalle (köy) ve 3 adet mezra vardır. Köylerin büyük çoğunluğu ilçenin güneyinde toplanmıştır.

3. ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ İÇİN MEVCUT DURUM ANALİZİ

3.1.Nüfus Dağılımı

Ömerli İlçesi ekonomik koşullar ve istihdam darlığı nedeniyle dışarıya göç veren bir ilçedir. Özellikle 1980 yılı sonrasında siyasi nedenler ile yoğun göç verildiği -yaşlı görüşmelerinde- ortaya çıkmıştır. Ancak saha araştırmasının yapıldığı 2018 yılında kırdan kente göç eğiliminin yavaşladığı bir süreç yaşanmaktadır. Gerçekleştirilen tüm odak gruplarda köylerde özellikle genç erkeklerde mevsimlik olarak göç tespit edilmiştir. Ancak kentsel alanlara geri dönüşsüz göç etme eğiliminin çoğunlukta olduğu tespit edilmemiştir.

Tablo.1. Yıllara Göre Ömerli İlçesi Nüfus Hareketliliği

Yıllar	2017		2015	2010	2000	1990	1985	1980	1975	1970	1965
	%	Sayı									
TOPLAM	100,0	13.951	14.485	15.140	14.584	18.936	20.967	19.004	22.289	18.521	18.294
ERKEK	51,18	7.140	7.408	7.665	7.487	9.368	10.230	9.183	11.464	9.233	9.083
KADIN	48,82	6.811	7.077	7.475	7.097	9.568	10.737	9.821	10.825	9.288	9.211
İLÇE MERKEZİ	-	-	14.485	6.294	7.197	7.152	6.221	4.499	4.738	3.074	2.381
KÖY/KASABA	-	-	-	8.846	7.387	11.784	14.746	14.505	17.551	15.447	15.913

www.tuik.gov.tr

Tablo.1'de görüldüğü gibi, Ömerli ilçesi nüfusu 1985 yılından sonra azalmaya başlamıştır. 2017 yılı verilerine göre, ilçenin nüfusu 13.951 olup, nüfusun %51.18'ini erkekler, %48.82'sini kadınlar oluşturmaktadır.

3.2. Önemli Tarım Ürünleri Üretimi

Ömerli ilçesinin tarımsal üretim potansiyeli sınırlılık göstermektedir. Tarım alanlarının engebeli, taşlık ve meyilli olması sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Buna karşılık ilçede var olan meyvecilik potansiyelinin ekonomik ölçeklerde değerlendirildiğini söylemek zordur. İlçede ekilebilir arazi miktarı 125.000 dekadır. Başta üzüm ve badem konusunda yapılacak çalışmalarla ilçede bitkisel üretim ile ilgili katma değer üretimi gerçekleştirilebilir. Ayrıca ilçede mahlep ve yabancı An-tep fıstığı ağaçlarının aşılama çalışmaları ile tarımsal gelir elde edilebilir ve üretim alanları genişletilebilir.

İlçedeki bağlar eski tesis olup, hem verimlilik hem de kalite açısından ciddi sorunlar vardır. Bağcılık konusundaki budama, gübreleme, zararlılarla mücadele konularındaki çalışmalarla bağcılık ciddi bir ekonomik faaliyet alanı haline gelebilecektir.

İlçede nadas alanlarında fiğ, korunga, burçak gibi yem bitkilerinin ekimi aynı zamanda hayvancılığın gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Tablo.2. Ömerli İlçesinde Önemli Bitkisel Ürünler

Ürünler	Ekim Alanı - dekar	Üretim Miktarı - ton
Üzüm	50.000	24.800
Arpa	15.000	2.625
Buğday	13.000	2.730
Patates	8.000	32.000
Nohut	7.010	876
Mercimek	6.000	660
Kiraz	2.350	960
Badem	400	630
Armut, Elma, Kayısı	157	377
Kavun-Karpuz	650	475
Domates	100	72

Kaynak: Ömerli İlçesi 2018 Yılı Brifingi

Ömerli ilçesi arazi yapısından dolayı meyveciliğin ve kuru tarım alanlarının varlığından dolayı da baklagiller ve tahıl tarımının yapıldığı bir ilçedir. Tablo.2'de görüleceği gibi, üzüm ilçede en fazla potansiyel sergileyen üründür. Fakat burada beklenen ekonomik çıktı sağlanamamaktadır. Üzüm tarımsal girişimcilikte en fazla dikkate alınacak üründür. Bunu baklagiller izlemektedir. İlçede 13.010 dekar alanda mercimek, nohut ekimi yapılmakta ve 1.500 tondan fazla ürün elde edilmektedir. Burada da verimlilik ve pazarlama sorunu ortaya çıkmaktadır. İlçede özellikle son yıllarda üzüm, badem, nohut, mercimek tarımına belirgin bir eğilim söz konusudur.

3.3.Hayvan Varlığı

Ömerli ilçesi köylerinde hayvancılık faaliyetleri sınırlılık göstermektedir. Bunka ki en önemli faktör meralardan yararlanabilme durumu ile yem bitkileri ekiminin olmamasıdır. İlçede güvenlik nedeniyle meralardan yararlanamama durumu hayvancılığı etkilemektedir. Tablo.3'te görüleceği gibi, ilçede toplam 2.142 adet

büyükbaş hayvan bulunmakta ve bunun 1/3'ü yerli ırklardan oluşmaktadır. Büyükbaş hayvanların süt verimleri melez-kültür ırklarda 10-20 lt/gün, yerli ırklarda 5-10lt/gün'dür. Ortalama süt sağım süresi 200-220 gün arasındadır. Küçükbaş hayvanların süt verimleri koyunda 300-400gr/gün, keçide 600-700 gr/gün'dür. Ortalama süt sağım süresi 80-90 gün civarındadır.

Tablo 3. Ömerli İlçesinde Hayvan Varlığı

Sayı	Cinsi
Sığır - toplam	2.142
Yerli	737
Melez-kültür	1.405
Koyun	14.904
Keçi	14.900
Arıkovanı	500
Kümes hayvanları	60.000

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Ömerli İlçe Müdürlüğü Verileri, 2018.

4. ÖMERLİ İLÇESİ TURİZM POTANSİYELİ

Yapılan arkeolojik çalışmalara göre ilçe merkezi ile Beşikkaya (eski adıyla Fafit) köyünün taş kemer, kubbe mimari yönünden benzerlikleri ilginçtir. Bu mimari tarzını ilk olarak kullanan uygarlıklar Sümerler ve Asurlardır. Tarihte Yukarı Mezopotamya olarak anılan ve Ömerli'yi de içine alan coğrafyada Asur Devleti kurulmuştur. İlçedeki Yaylatepe (Hıbatok), Göllü, İkipınar, Beşikkaya (Fafit), Maserti harabeleri incelendikçe bu yerleşim yerinin çok eski olduğu, bölgenin Asurlar, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve Türk-İslam Devletleri'nin hakimiyetinde kaldığı, zaman zaman elde edilen paralardan ve heykellerden anlaşılmaktadır.

İlçe merkezinde tarihi eser olarak Süryanilere ait Süryani Kadim Mor Cırcıs Kilisesi vardır. Ne zaman kurulduğu belli olmayan bu kilise restore edilerek ibadete açılmıştır. Ömerli İlçesi ve çevresi için elde edilen belgelerin en eskileri Asurlara aittir. M.Ö. 1305 - 1274 tarihlerinden kalma kitaplarda Kaşınarı Dağları'ndan bahsedilmektedir. Bahsedilen bu yer Turabini, yani Midyat, Ömerli, Mardin ve Cizre Bölgelerini kastetmektedir. Daha sonraki Roma ve Bizans kaynaklarında (Yunan yazarları Arrianus ve Ptolemaeus'un eserlerinde) Masion Dağı tabiriyle Mardin-Midyat Havzası'ndan bahsedilir. Bu havzanın en önemli merkezi de muhakkak ki Fafit (Beşikkaya Köyü) şehridir. M.S.589 tarihinde bu mınıtkada toplu halde Süryani, Nasturi, az miktarda Kildani ve Mahalmi yaşamıştır. M.S.1609 yıllarında Patrik Soffo zamanında Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Şehrin birkaç devre geçirdiği yapılan kazılarda alt alta çıkan birkaç bina temelinden anlaşılmaktadır.

Bu kazılar esnasında mozaik tabanlı evler, kuyumculuk sanayiinde kullanılan beyaz toz, Asur, Pers, Bizans, Arap ve Osmanlı Devleti'ne ait çeşitli paralar, heykel ve heykelcilik, kilden testi ve küpler üzerindeki çeşitli motifler, resimler, süs eşyaları arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen ürünlerdir. Bilhassa Sümer ve Asurlular heykeltıraşlığa ve kral heykellerine önem verdiği için kazı neticesinde heykellere fazla rastlanması şehrin kuruluşunu eski tarihlere götürür. 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra doğudan gelen Türk akıncıların, batıya geçerken bu yörede kaldıkları Süryani Kadim tarihinden anlaşılmaktadır.

Asurlar, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve Türk-İslam Devletleri'nin hakimiyetlerinin bıraktığı antik değerler, Ömerli'yi zengin bir kültür merkezi kılmaktadır. Fafah Kalesi, Beşikkaya Harabeleri, Göllü Harabeleri ve merkezde bulunan Kilise Harabeleri görülmeye değerdir.

5. SEÇİLEN YERLEŞİMLERDE SOSYO-EKONOMİK ve TARIMSAL YAPİ ANALİZİ

Bu bölümde Ömerli ilçesinde kırsal kalkınma programının bütçe, zaman, kaynak kullanım etkinliği ve personel yapısı dikkate alınarak “ürün ve konu temelinde” yürütülmesi ve buna bağlı olarak da kırsal yerleşimlerin seçilerek gruplandırılması yoluna gidilmiştir. Bundan hareketle, çalışmada alan araştırması sırasında öncelikle masabaşı çalışmaları, kurumsal görüşmeler, anahtar kişiler ve yerleşim yeri hızlı ön ziyaretler sonucunda seçilen köylere-kasabalara ilişkin bilgiler verilmiştir.

Ömerli ilçesinde öncelikle 42 kırsal mahalle (köy) ve 3 merkez mahalle ziyaret edilmiş, her köyde katılımcı kırsal değerlendirme çalışması, erkekler-kadınlar ayrı olmak üzere derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bir ön elemanın sonucunda 17 yerleşim yeri ziyaret edilmiş, odak gruplar oluşturularak önceki görüşmelerde elde edilen bilgilerin sağlanması yapılmıştır. Diğer yandan bu ziyaretlerde görüşmelere katılan akademisyen ve uzmanlar kendi uzmanlık alanlarında derinlemesine bilgi edinme fırsatı bulmuşlardır. Bu değerlendirmeler sonucunda 10'u kırsal mahalle (köy) ve 1'i merkez mahalle olmak üzere 11 yerleşim yeri kırsal kalkınma programı çerçevesinde araştırma kapsamına alınmıştır. Bu konuda detaylı bilgiler aşağıda verilmiştir:

Ömerli ilçesinin 42 köy ve 3 merkez mahallesinde yapılan ön inceleme sonucu aşağıdaki kriterler çerçevesinde değerlendirme yapılarak yerleşimler-köyler (11 adet) seçilmiştir.

- Sürekli yaşayan hane sayısı ve genç nüfus
- Üreten insan kaynağı
- Dayanışma veya çatışma kültürü
- Kan davasının olup olmadığı
- Erkekler ile kadınlar arası iş bölümü ve dayanışma
- Güvenlik hassasiyeti
- İşlenebilir toprak varlığı
- Yapılan tarımsal ve hayvansal faaliyetler
- Tarımsal ve hayvansal üretimin dışında elde edilen gelir kaynakları
- Tarımsal ve hayvansal üretimden uzaklaşıp uzaklaşmadığı
- Kır ve kent arasında sıkışıp sıkışmadığı
- Göç eyleminin olup olmadığı
- Mevsimlik işçi olarak bölge dışına gidilip gidilmediği

- Örgütlenme potansiyeli
- Kamunun yaklaşımı
- Ürün deseni
- Yoksulluk ve yoksunluk durumu

Bu kriterlerden hareketle Ömerli ilçesinde seçilen yerleşimler şunlardır:

- Alıçlı köyü
- Anittepe köyü
- Beşikkaya köyü
- Çalışan köyü
- Duygulu köyü
- Göllü köyü
- Kayabalı köyü
- Kocakuyu köyü
- Sulakdere köyü
- Yaylatepe köyü
- Merkez Yenimahalle

5.1. Demografik Yapı ve Göç Hareketliliği

Çalışma kapsamına giren yerleşimlere ilişkin bilgiler Tablo. 4'te verilmiştir. Kapsama giren yerleşim yerlerinin 2017 yılı verilerine göre toplam nüfusu 10.680'dir. Türkiye genelinde görülen kırsal alan nüfus azalması buradaki yerleşim yerlerinde de görülmektedir. Nitekim bütün yerleşim yerlerinde 2010 yılına göre nüfusta azalma olmuş ve toplamda %10,7'lik (1.274 birey) bir azalma olmuştur. Burada hemen belirtmek gerekir ki, bu azalmaya rağmen ilçe genelinde kırsal nüfus oranı Türkiye ortalamasının çok üstündedir.

Tablo.4. Kırsal Kalkınma Planı Kapsamına Giren Yerleşimlerin Nüfus Miktarlarına Göre Dağılımı-2017, TÜİK

Yerleşim Yerinin Adı	2017 NÜFUSU			2010 Toplam
	Toplam	Erkek	Kadın	
Alıçlı	389	194	195	436
Anıttepe	316	162	154	392
Beşikkaya	367	195	172	443
Çalışan	72	41	31	59
Duygulu	70	38	32	105
Göllü	188	96	92	281
Kayabalı	206	107	99	269
Kocakuyu	387	201	186	326
Sulakdere	60	28	32	51
Yaylatepe	148	79	69	217
Yenimahalle	3.497	1.745	1.752	3.278
Toplam	5.700	2.886	2.814	5.857

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Ömerli ilçesi nüfus hareketliliği dinamik bir görünüm sergilememektedir. Aslında ilçede doğurganlık oranı yüksek olmakla birlikte göçten dolayı bu oran nüfus miktarına yansımamaktadır. 2010 yılına göre ilçe nüfusu %2,7 oranında azalmıştır. 11 yerleşim yerinden dördünde sınırlı da olsa bir nüfus artışı vardır. Yenimahalle ilçe merkezinde yer aldığından, köylerden buraya göç olmaktadır. Son yıllarda özellikle genç erkekler için Geçici Koruculuk kadrosundan dolayı genç nüfusta bir hareketlilik vardır.

Ömerli ilçesinde toplumsal dinamikleri belirleyen en önemli iki olgu güvenlik ve göç olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçe ve köyleri; demografik yapı itibarıyla stabil bir yapıya ulaşamayan ve göç hareketlerinin sıklıkla yaşandığı bir alandır ve göç, günlük hayatın bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle köylerde farklı güvenlik riskleri nedeni ile boşaltılma ve yeniden yerleşim yıllar içinde tekrarlayarak yaşanmıştır. Göç etme davranışı ve eğilimi halen köylerde yaşayan ailelerin her zaman gündeminde olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan plan ve modüllerin geçici de olsa kapsamı dışında tutulan köylerde bu eğilimin çok yüksek olduğu, hatta bazı köylerde kadınların bu konuda erkeklere yoğun baskı yaptıkları da tespit edilmiştir.

Köyden kente göç, üzerinde çalışılan alanın toplumsal gelişimini, doğayla ve doğa merkezli yaşamla ilişkisini sınırlayan çok önemli bir faktör olarak görülmektedir. Köylerde kalanlar hayatlarını birkaç köy hariç geçimlik düzeyde devam ettirmektedir.

Ömerli'de gerçekleştirilen toplantıda önder bir üreticinin de "Köylerde ya en yoksullar ya da gidecek cesareti, girişimci ruhu olmayanlar kalıyor." ifadesi ile işaret ettiği bu durum, toplumsal yapının özellikle gelir ve olası gelişim alanlarının durumunu sergilemektedir.

Tüm köylerde aile yapısı çoğunlukla "büyük aile" şeklindedir. Ailede yaşlı kadın ve erkeklerin de birlikte yaşamaya devam ettiği büyük aile yapısı görülmekte ve yaşlı grupların ağırlığı (gerotokrazi) her köyde karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılar kadın ya da erkek gruplarda kararlarda en yetkili gruptur. Erkek yaşlılar bütün köylerde muhtarlıklarda, köy ekonomisi ve yönetim kararları gibi tüm kamusal alan kararlarında inisiyatifi elinde bulundurmaktadır. Sadece Sulakdere köyü, kadının ve gençlerin katılımının daha yüksek olduğu gözlenen bir köy olması nedeni ile genelden farklılaşan bir köydür. Bunun dışındaki tüm köylerde odak gruplar içinde yer alan genç kadınlar, eğitime katılımlarından iş ve evlenme kararlarına kadar erkek yaşlıların süreçte etkili olduğunu işaret etmişlerdir.

Köylerde çok çocukluluk görülmektedir. Tüm köylerde 65 yaş grubu içinde yer alan yaşlı kadınların tamamının 10 çocuk ve üzeri çocuk sahibi olduğu ve ölü doğum ya da doğum sonrası çocuk ölümlerinin görüldüğü belirlenmiştir. 30 yaş ve üzerinde evli gruplarda da ortalama çocuk sayısının 6-8 arasında kaldığı görülmektedir. Kadınlar birçok köyde çok çocukluluğu önemli bir iktidar aracı ve özellikle azalan işgücünün yerine geçecek bir alternatif olarak görmekte ve bunu odak grup sürecinde sergilemektedirler. Çok çocukluluktan memnuniyetlerini ortaya koysalar da; köyde ebe, sağlık hizmeti bulunmaması, Ömerli'de kadın doğum uzmanı bulunmaması nedeni ile Mardin il merkezinde doğum yapmak zorunda kalmalarını önemli bir sorun olarak dile getirmişlerdir. Kadınlar doğum kontrol yöntemlerinden haberdardır. Buna rağmen nesiller arasında bir düşüş ve düşüş eğilimi tespit edilmiştir. Çocuk üzerinden devletin sağladığı ödemelerin de bu süreci destekleyen bir yönü olduğu göz ardı edilemez.

Tüm köylerde çocuk yaşta ve görücü usulü evlilikler görülmektedir. Genç kadınlar 65 yaş üzeri nesillerde 10 yaşa kadar düşen genç evlilikleri işaret ederken 45 yaş grubunda 13-15 yaş arasında çocuk evlilikleri dikkat çekmektedir. Çocuk yaşta evliliğin 20'li yaşlarda ve kentsel alanlarda akrabalıkları olan bazı genç kadınlarda "istemedikleri" gerekçesi ile yapılmadığı belirtilse de bu, nadir görülen bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akraba evliliği (endogami) köylerde yaygın olarak görülmektedir. Bazı köylerde farklı köylerden evlenme, "gelin alma" görülse de köyler çoğunlukla kapalı evlilik yönünde bir eğilim göstermektedir. Köylerde endogaminin arka planında toprakların tek elden yönetimi ve bölünmesini önleme kolduğu gibi, olası anlaşmazlıkların en aza indirilmesini sağlamak da bir başka unsur olabilmektedir.

Köylerde başlık parası halen geçerlidir. Başlık parası yönetimi kadına verilen bir para veya sermaye olduğunda kadının iktidarı açısından bir araç olabilir ancak üzerinde çalışılan köylerde başlık erkekten erkeğe geçen para olmakta ve erkeğin iktidarını besleyen bir yönde kullanılmaktadır. Odak gruplarda bir kadının ifade ettiği gibi; "Aman ne olacak başlık olup da, beni amcamın oğluna verdiler, babam başlığı aldı sonra bir şekilde amcama geri verdi, bize bir faydası mı var?" gibi akraba evliliklerinde de görülmektedir.

Köylerin kuruluş şekli kültür temelli ve akrabalık temelli bir örgütlenme (ortak kültürel özellikler üzerinden) ve toplu yerleşim şeklindedir. Farklı kültürel özelliklere sahip köylere rastlanmamıştır. Buna rağmen siyasi arka plan etkisi ile özellikle çalışma alanı dışında bırakılan köylerde farklı çatışma unsurlarına rastlanmıştır. Bütün köylerde din ve siyaset toplumsal hayatın önemli bir unsuru olarak dikkat çekmekte ve toplumsal ilişkileri belirlemektedir. Köylerde keskin bir tabakalaşma görülmemektedir.

5.2. Örgün ve Yaygın Eğitim

Türkiye'de kırdan kente göçü besleyen önemli bir itici faktör eğitimidir. Üzerinde çalışılan köylerde de genç nüfus eğitim nedeniyle de kentlere göç etmiştir. Kalanların eğitim düzeyleri yaşa ve cinsiyete göre değişmekle beraber kadınlarda ilkökul seviyesinde kalmaktadır. Özellikle kadın odak gruplarında 20 ve 30 yaş civarındaki kadınların ağırlıklı olarak ortaokul sonrası veya sırasında eğitimden çekildikleri görülmüştür. 50 yaş ve üzeri kadınların ise okuma yazma bilmedikleri görülmektedir. Köylerde boşalma ve yoğun göçlere paralel azalan nüfuslar nedeni ile okullar kapanmıştır. Birçok köyde öğrenciler taşınmalı yolla merkeze yakın

köylerde toplanmakta veya Ömerli merkezdeki yatılı bölge okuluna gelmektedir. Sınıflar birleştirilmiş sınıflardır. Köylerin tamamında konuşulan diller Türkçe ve Kürtçe'dir. Köy gruplarının büyük bir bölümünde 50 yaş üzeri kadınlar sadece Kürtçe konuşmaktadır. Köylerde 30 yaş grubu kadınlar okuma yazma bilmektedir ancak 40 yaş ve sonrasında kadınlar okuma yazma bilmediklerini ve bazı köyler (Göllü) kadınlar için düzenlenecek eğitimler içinde "okuma yazma kursu"nun da yer alması gerektiğini belirtmişlerdir.

Eğitim, etkisi ve geri dönüşü uzun döneme yayılan bir sosyal sermayedir. Kırsal alanda eğitime katılımı sınırlandıran en önemli faktörlerden biri çocukların tarımsal üretimin her alanında yer alması ve mevcut örgün eğitim sisteminin kırsal alanlarda ihtiyaç duyulan somut faydalar üretmemesidir.

Aileler özellikle doğayla kurdukları kısa dönemli ilişkilerinde çocuklarını bu süreçten ayırtamazlar. Çocuklar her aşamada üretim faaliyetlerinin bir parçasıdır. Yapılan bazı araştırmalar kırsal alanda yaşayan ve üretimin her aşamasında yer alan çocukların kendine güvenlerinin kentsel alanlara kıyasla daha yüksek olduğunu işaret etse de, çocuklarla yapılan araştırmalar iş yüklerinin çok fazla olması nedeni ile çocukların köyde yaşamak istememelerine ya da okuldan ayrılmak istemelerine neden olduğuna vurgu yapmaktadır. Ömerli köylerinde de özellikle kız çocuklarının davranışları bu yöndedir. Bu nedenle hemen hemen bütün köylerde genç kadınlar evliliği, köyden kente göçün bir aracı olarak kullanmak istediklerini açıkça dile getirmişlerdir.

Ailelerde çoğunlukla oğlan çocukların eğitime katılımı desteklenmektedir. Ömerli ve köylerinde yapılan odak gruplarda kızların okutulmak istendiği, okutulmasında bir sakınca olmadığı yönünde cevaplar üretilse de davranış olarak kızların güvenlik, cinsel taciz vb. nedenler öne sürülerek okuldan alındıkları ve zaten iş yükü fazla olan kızların da bu durumu onayladığı görülmektedir. Eğitime katılım konusunda istekli olan genç kızlar da bunu gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) görüşmeleri sırasında da bu sorun eğitimle yapılan odak grupta dile getirilmiş, hatta ÇATOM 2008 yılında eğitime katılmasına izin verilmeyen bir kızın hikâyesi üzerinden kurgulanan tiyatro oyununu sergilemek yoluna gitmiştir.

Aileler nasılsa evlenecekleri ve başka bir hanede iş gücü haline dönecekleri için kız çocuklarına eğitim üzerinden yatırım yapmak istememektedir. Buna kadın bedeninin taşıdığı “namus” algısı da eklenince, okuldan ilk çekilenler kız çocuklar olmaktadır. Üzerinde çalışılan tüm köylerde bu duruma rastlanmaktadır. Odak gruplarda kadınlar benzer konulara vurgu yapmış ve kızların okuldan çekilmesine 3 önemli neden sunulmuştur; ilki erkeklerin izin vermemesi, diğeri evde ve bahçede işleri kim yapacak ve okullar uzak şekilde kendini göstermektedir.

Köylerde kadınların ve erkeklerin günlük hayatlarında etkin kullanabilecekleri bilgilerin transfer edildiği, yerel bilgide kalan açıkların tamamlandığı herhangi bir yaygın eğitim programı ve sistemi yoktur. Halk Eğitim Merkezi tarafından bazı köylerde düzenlenen el işi ve okuma yazma kursları mevcuttur ancak kadın odak gruplarında bu eğitimlerin sadece genç kızlar için uygun olduğu yönünde bir eğilim gözlenmiştir ve bu eğitimler ağırlıklı olarak “etkinlik” seviyesinde uzun soluklu programlar değil, bir seferlik olarak gerçekleştirilmektedir. Yaygın eğitimin en etkin çalıştığı yapı dini eğitimdir. Bütün köylerde imamlar ve eşleri üzerinden bir Kuran kursu ve Arapça eğitimi verilmektedir. Odak gruplarda ve görüşmelerde kadınlar kuran eğitimine katılımlarından bahsetmişlerdir.

Seçilen köylerde odak gruplara katılan genç kadınlar arasında yaygın eğitime bir ilgi tespit edilmemiştir. Göç eğilimi içinde olan köylerde yaygın eğitim konusunda da bir motivasyon tespit edilememiştir. Kadınlar genel olarak üretim yanında kırsal merkezli sunulacak eğitimleri de reddeden bir yapı sergilemişlerdir. Seçim kriterleri ele alınırken bu unsurun önemi de dile getirilmiştir.

Köylerde yaygın eğitim kadınlar tarafından talep edilen bir “sosyal etkinlik” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yaşlı kadının “Biz uzağa gönderemeyiz, burada bir eğitim filan olsun da kızlar da kışın vakit geçirsin.” ifadesi dikkat çekici vurgulara sahiptir. Bu nedenle, köylerde oluşturulacak bir yaygın eğitim modülünün kadınların ihtiyaçlarına cevap üretirken eş zamanlı eğitim desteği de sunan grup yayım metotları ve kitle metotlarının kullanılması, yüz yüze ve pasif eğitim ve yayımdan çok daha etkili sonuçlar yaratacaktır. Bu amaçla özellikle modül 3 ve modül 8’de geziler, medya, grup çalışmaları ve denemelerden karma olarak faydalanılması önerilir.

Köylerde kadınların olası yaygın eğitimlere katılımlarında en büyük motivasyon kaynağı “sosyal hayata katılım” olarak görülmektedir. Bu anlamda Türkiye’de birçok köyde önemli bir kültürel, sosyal katılım ve güçlenme aracı olan “Köy Tiyatrosu”, kadının güçlenmesi açısından etkili bir araç olarak kullanılabilir. Yapılan

araştırmalar kültür merkezli eğitim ve örgütlenmelerin ekonomi merkezlilerden daha etkin bir güçlenme unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Köy tiyatrosunun kadının güçlenmesini “sosyal hayata katılım” üzerinden harekete geçirebilecek ve sonucunda sürdürülebilir etkiler yaratacak önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de bu konuda çok sınırlı da olsa örnekler mevcuttur ve süreçte destekleri sağlanabilir. Türkiye’de düzenlenen “Uluslararası Köy Tiyatroları Festivalleri” de önemli bir yardımcı unsur olabilecektir. Bu noktada bireyler üzerinden ilerleyen köy tiyatrolarının bir toplumsal gelişim modeli olamayacağı göz ardı edilmemelidir.

Mardin kendi içinde kültür üzerinden bir turizm ve toplumsal gelişim dinamiği yaratmıştır. Ömerli’yi üretimden çok, kültür üzerinden Mardin’le bütünleştirmek faydalı olacaktır. Ömerli ve köylerinin Mardin’in diğer ilçelerinden çok farklılaşan bir ürün yelpazesine sahip olmaması kültürü daha büyük bir ortaklık aracı haline dönüştürmektedir.

Mardin’de aktif tiyatro gruplarının devam eden çabaları da mevcuttur ve bu topluluklar Mardin’de düzenlenmekte olan “Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatro Festivali” içinde de yer almaktadır. Ömerli’nin de köy tiyatrosu kanalı ile bu sürece katılımıyla toplumsal gelişim ve özellikle kadınların güçlenmesi sağlanabilir.

Olası bir partner olarak ÇATOM ile yapılan görüşmede, 2008 yılında bu konuda bir deneme yapılmış olması ve olumlu geri bildirimler de tiyatrosunun bir eğitim ve yayım aracı olarak kullanılma olasılığını güçlendirmiştir. ÇATOM odak grubunda köy tiyatrosu modülünde yeterli katılımı sağlama riskinin durumu da tartışmaya açılmıştır. ÇATOM yönetimi ve eğitmenlerinin bunun bir risk unsuru olmadığını ve ÇATOM’un bu konuda kolaylaştırıcı rolde olabileceğini ifade etmeleri önemlidir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurularak Modül 4 önerilmiştir.

Çocuklar ve gençler gerek aile ve akrabaları ve gerekse içinde yaşadıkları coğrafyadaki farklı şiddet unsurlarına maruz kalmakta ve bu durum şiddetsiz iletişim güçlerini ve becerilerini baskılamaktadır. Sonucun orta vadede ancak uzun soluklu etkiler yaratabilmesi için, öğretmenler başta olmak üzere, kalkınma/ yayım uzmanlarının şiddetsiz iletişim ve çatışma çözümü konusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi hem çalışanlar hem de yerel halk açısından faydalı olacaktır. Yayım uzmanlarının önemli bir çatışma çözümü aracı olabileceği ancak bu konuda çeşitli donanımlar kazandırılması ihtiyacı olduğu, uluslararası kaynaklarda da dile getirilmektedir. Öğretmenlerin öğrenecekleri bu araçlar yoluyla çocuklara okulu şiddetsiz bir ortam olarak modellemeleri sağlanabilir.

Köylerde farklı çatışma/şiddet süreçlerine şahitlik etmiş çocuklar mevcuttur, bu çocukların bir destek programı içinde yer almaları ihtiyacı da görülmektedir. Odak gruplarda kadın ve çocuğa şiddet üzerinde çalışılmamıştır ancak ÇATOM eğitimleri ile yapılan odak grupta Ömerli açısından bunun da önemli bir sorun olduğu dile getirilmiştir. Eğitimcilerin eğitimi aşamasında bu konuda olası desteklerin eğitim ve yayım uzmanlarına sunulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Projede şiddete maruz kalma oranlarının tespit edilmesi ve bu konuda Mardin merkezde kadına şiddet merkezli çabalar içinde bulunan sivil toplum kuruluşlarından destek alınması faydalı olacaktır.

Sulakdere köyü hem sağlık hem de eğitime katılımı en dezavantajlı konumdadır. Bu köylerde ekoloji temelli eğitim ve uzaktan eğitime destek verilmelidir. Bu amaçla oluşturulan Modül 7'de özellikle şiddetsizlik ve ekoloji temelli tecrübe birikimine sahip "Başka Bir Okul Mümkün (BBOM)" eğitim kooperatifinin önemli bir partner olabileceği düşünülmektedir. BBOM ile yapılan bir görüşmede GAP bölgesinde Diyarbakır'da 2 köy okulunda bu modüllerden faydalanan öğretmenlerin varlığı da bölgede eğitimcilerin eğitimi aşamasında olası desteklerin varlığını işaret etmektedir.

Köylerde kadın odak gruplarında üretim odaklı bir eğitim-yayım programının da olmadığı belirtilmiştir. Tarımsal yayım eğitimleri de önemli bir sorundur. Sistemli bir program ihtiyacı görülmektedir. Birçok köyde dile getirilen verim düşüklüklerinin aslında etkili bir eğitim ve yayım programı ile iyileştirilmesi mümkün olabilir. Bütün köylerde televizyon/internet/bilgisayar eğitim amaçlı kullanılacak önemli araçlardır, özellikle televizyon her gün kullandıkları bir teknoloji olması nedeni ile önemli bir kanaldır.

Özellikle genç çiftçiler programından destek alan kadın ve erkek çiftçiler arasında bölgede üretime motive ve doğa ile bağı güçlü gençler görülmektedir. Bu gençler kendilerinin sadece ziyaret sistemi ile izlendiklerini ifade etmişlerdir. Ziyaret sistemi ancak oturmuş bir üretim yapısı durumunda etkin bir yöntem olabilir ancak genç üreticilerin içinde buldukları süreçte danışmanlıklar ve grup yayım metotları ile entegre edilmiş bir yaklaşımın kullanılması daha verimli ve sürdürülebilir üretimler için faydalı olacaktır. Bu süreci kolaylaştırabilecek yöntemler Modül3'te önerilmiştir.

Çalışılan alanın temel toplumsal yapısı, mevcut eğitim sistemi ve yöntemlerini yetersiz kılmaktadır. Bu nedenle gerek yayım uzmanları ve gerekse eğitimler bu yapıyla uyumlu araçlarla donatılmalıdır. Bu konuda Modül 1'in kullanımı ve

bölgede gerek köy tiyatrosu gerekse eğitimcilerin kapasite gelişiminde süreklilik sağlayabilmek için bir eğitim kooperatifi kurulması önerilir.

Köylerde ÇATOM burs programı üzerinden Çınaraltı, Sulakdere, Kaynakkaya, Işıkdere gibi köylerde kız öğrencilere burs desteği sağlandığı dile getirilmiştir. ÇATOM'un burs programının "köylerde kadınlara/kız çocuklara eğitim götürme" geri dönüşü üzerinden kullanılması faydalı olacaktır. Seçilen köylerde en az 1 genç kadına burs desteği sağlamak ve bu genç kadının yaz döneminde köyünde vereceği eğitimleri kolaylaştırmak müdahale alanları içinde görülen eğitimin çarpan etkisini artıracaktır. Modül 1, Modül 2 ve Modül 3 bu gençlerin aktif katılımı sağlanabilecek modüllerdir.

5.3. Örgütlenme Örüntüleri ve Geçimlik Konumları

Ömerli ilçesi köylerinde, toplumsal yapı içinde önemli bileşenlerinden biri olan ekonominin ağırlıklı olarak "geçimlik" temelli kaldığı tespit edilmiştir. İhtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağı olan temel ihtiyaçlar basamağı ve ikinci aşama olan güvenlik ihtiyacına bağlı kısıtlar nedeni ile toplumsal yapı, örgütlü kurumsal yapılar (dernek, kooperatif vb) konusunda yetersiz kalmaktadır. Güvenlik ve aidiyet ihtiyacı örgütlenme açısından önemli aşamalardır. Ancak hemen bütün köylerde bu iki unsur bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle köylerde, birkaç köyde girişimde bulunulan ancak henüz bir çıktısı olmayan bir kooperatif kurma girişimi dışında etkin bir katılımcı örgütlenme mevcut değildir. Kadınlar da herhangi bir örgütlenme içinde yer almamaktadır, ancak Ömerli ilçe merkezinde bulunan ve uzun yıllardır hizmet veren Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kadınların emeğini örgütlenme açısından önemlidir. Ancak ÇATOM'un geliştirilmeye ihtiyacı vardır. ÇATOM katılımcıları ile yapılan odak grupta bir katılımcının "1 hafta çalışıyoruz sonra boşta kalıyoruz." ifadesi bu ihtiyacı işaret etmektedir. Bu durum ileride verilen Modül 3, 5, 6 yoluyla geliştirilebilir.

Köylerde kadınların kendileri tarafından yönetilecek bir örgütlü kurumsal yapının kısa vadede çalışması olası görünmemektedir. Bunun temel nedeni köylerarası ve içinde var olan toplumsal çatışmalara bağlı, özel olarak daha yoğun bir "güven oluşturma" aşaması üzerinde çalışılması ihtiyacı ve köylerin kültür temelli kurulmuş örgütlenmeler olmasıdır. 5 yıl sonunda bir örgütlenme çatısı olarak ÇATOM'un güçlenmesi sağlanabilir. Köy temsilcileri yoluyla ÇATOM'un köylerle bağı artırılarak ve Ömerli ÇATOM'un kooperatifleşmesinin yolu açılarak uzun süredir üretilmiş tecrübe ve altyapı daha katılımcı bir yapıya büründürülebilir.

Kadınların kurumsal bir örgütlenme içinde hareket etme konusundaki isteksizlikleri odak gruplarda da ortaya konmuştur. Bu nedenlerle; kurumsal örgütlenmeler açısından köy merkezli geniş örgütlü yapılar ancak uzun dönemli eylem planları içinde yer alabilir. Kısa ve orta dönemde olası örgütlenmelerin küçük ölçekli, genç merkezli ve mentorluk destekleri ile kurulması daha sürdürülebilir bir toplumsal gelişim ortamı yaratabilir.

- Girişimcilik

Girişimcilik, özellikle kadın girişimciliği, kırsal ve kentsel alanlarda toplumsal gelişim açısından içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli aracı olarak sunulmaktadır. Ancak kırsal alanlarda girişimciliği zorlaştıran birçok faktör mevcuttur. Kapitalist piyasa koşullarında girişimcilik ancak ihtiyaçlar hiyerarşisinde bireyin temel ihtiyaçları, güvenlik ve aidiyet ihtiyacı karşılandıktan sonra etkin olarak kendini gösterebilir. Özellikle Ömerli köylerinde güvenlik sorunu risk alma davranışını zorlaştıran bir durumdur. Köylerde ağırlıklı olarak geçimlik seviyede bir girişimcilikten bahsedilebilir. Katma değerini artırdıkları ürünleri ya hediye ekonomisi ya da pazarda satarak aile gelirine katkı sağlamaktadırlar. Kadınların pazarlarda ürün satması Ömerli ve köylerinde kültürel olarak onaylanmayan bir davranıştır ve tüm köylerde kadınlar bu yönde bilgi vermişlerdir.

Ömerli ilçe merkezinde çalışmış ancak şu anda Mardin il merkezinde balık ve Ramazan yemekleri ile ev yemekleri yapıp satan 2 kadın girişimci mevcuttur. Balık ve Ramazan yemekleri yapan kadın girişimciler ile yapılan mülakatta kadınlar üzerinden oluşturulacak herhangi bir girişimcilik eğitim ve eylem sürecine destek vermeye hazır oldukları görülmektedir. Ömerli köylerinde kadın girişimciliği bir başlangıç noktası değil, güçlenme sonrası beklenen bir unsur olarak düşünülmelidir.

İlçe merkezinde 2 süt işleme tesisi vardır ama çok küçük ölçekli olup, markasız yoğurt üretimi yapmaktadır. İlçede 9 aracı vardır.

5.4. Küçük Ekonomik Faaliyetler ve Toplumsal Cinsiyet Analizi

Ömerli ilçesi köylerinde 4 tip toprak yönetim sistemi bulunmaktadır. Bunlar;

- Korucu olan ve tarımı ikinci iş olarak gören aileler,
- Göç eden ancak özellikle kurakta yetiştirmeye uygun ve bakımı kolay bitkiler için kısa dönemli köye gelerek ürünlere bakan ancak köyde yaşamayan aileler,

- Köyde yaşayan ancak göç eden akrabalarından para desteği alan ve tarımla az uğraşan çoğunluğu yaşlı haneler,

- Köyde yaşayan, doğayla bağı güçlü, farklı akrabalara ortaklık yapan ve ürettiği ürünleri de armağan (bazen de görünmeyen takas) ekonomisine çeviren aileler.

Bu toprak yönetim sistemleri hanelerin doğa ile ilişkisinin de önemli belirleyicisidir. Geçimlik ekonomi üzerinden planlanacak eylemlerin 4. grubu merkeze alan ancak diğer gruplarla da ticari ilişkiler yapılandırılan bir çerçevede olması daha etkili sonuçlar yaratabilir. Bu amaçla bölümünde geçimlik temelli Modül 3,4,7,9,10 önerilmiştir.

Hanelerde 8 temel ürün grubu gerek armağan-takas ekonomisi, gerekse ekonomik değişime konu olmaktadır:

- **Tarla bitkileri:** Çoğunlukla kurakta yetişen, üretim dönemi uzun, verimlilik ve teknoloji kullanımı düşük, erkeklerin kontrolündeki ürünler

- **Üzüm, incir, dut ve çok az nar gibi kurakta yetişen ve bakım ihtiyacı kısmen az ya da hiç olmayan ve hanede ortak katılımı ile üretilen ancak kadın tarafından işlenen ürünler**

- **Sert kabuklu meyveler:** Badem, ceviz gibi özel bakım ve bilgi ihtiyacı olan, erkeklerin kontrolündeki ürünler

- **Meyveler:** Kiraz, kayısı, şeftali gibi değişim değeri yüksek ancak bakım ve pazar bilgisi gerektiren, erkeklerin kontrolündeki ürünler

- **Süt ve ürünleri:** Keçi ve koyun başta olmak üzere zor koşullarla uyumlu ancak düşük verimli yerel türlerin çoğunlukta olduğu sürülerle, kadınların kontrolündeki ürünler

- **Sebze bahçeleri:** Ağırlıklı olarak hane içi tüketim odaklı üretilen ve kadınların kontrolündeki kabak, domates, biber, kavun, karpuz gibi ürünlerin üretildiği küçük sulanabilir bahçeler

- **Kanatlı hayvanlar:** Ağırlıklı olarak hane içi tüketim odaklı üretilen ve kadınların kontrolündeki tavuk, hindi gibi üretimler ve erkeklerin avcılığına konu olan keklik

- **Terapötik (iyileştirici) bitkiler:** Rezene, mahlep, alıç, gelincik, papatya, hatmi çiçeği, civan perçemi gibi kadın tarafından toplanıp saklanarak ailenin ve akrabaların kullanımına sunulan ürünler.

Bu ürün gruplarına dair detaylı toplumsal cinsiyet analizi aşağıda sunulmuştur:

- **Tarla bitkileri:** Kadınların bu üretim faaliyetleri içinde yer alış şekli Türkiye’de birçok alanla benzerlik göstermektedir. Bütün köylerde tarla bitkilerinde toprak işleme süreci erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Buğdayda hasat erkekler tarafından yapılırken, mercimek, nohut gibi teknoloji kullanılmayan bitkilerde hasat elle ve kadınlar tarafından yapılmaktadır. Kadınların yapmaktan en rahatsız oldukları ve giderek üretiminden de vazgeçilen faaliyetin mercimek ve nohut toplama olduğu bütün köylerde dile getirilmiştir. Üretilen tarla bitkileri hayvan yemi (arpa, saman) olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle tarla bitkilerinin veriminde yaşanacak ufak artışlar bile hayvancılığı da olumlu etkileyecek ve dışarıdan yem alımını azaltacaktır.

Tarla bitkilerinden en fazla üretim köylerin çoğunluğunda buğday olsa da yerel bir tür olan bu buğdayın ekmek yapmaya uygun olmadığı ve Kızıltepe’de başka bir buğdayla takas edildiği belirtilmiştir. Köylerde ve Ömerli’de değirmen bulunmadığı belirtilmiştir. Her evin önünde bir tandır vardır ve kadınlar hane tüketimine dönük ekmeği yapmaktadır. Tandır ekmeği aynı zamanda hediye ekonomisinin de bir bileşenidir ancak kadınlar tüm odak gruplarda üretilen buğdayın hanede tüketilmediğini belirtmiştir. Üretilen yerel buğday türlerinin dikkat çektiği tüm köylerde bu tohumların korunması ihtiyacı acil önlemler arasında yer almalıdır. Köylerde yaşlı kadınlar tohum ayırma yaparak gelecek sene kullanılacak tohumları ayırmaktadır. Tohumlar evlerde bir alanda saklanmaktadır. Bu tohumların korunması, atalık tohum olarak temel biyolojik özelliklerinin tanımlanması, üretildiği köylerde kullanıma sunulması faydalı olacaktır. Bu amaçla Modül 3 önerilmektedir. Bu modülde atalık tohumların saklanması, ayrılması ve yeniden üretimi konusunda bir süredir yoğun çabalar içinde Mardin’in köylerinde yürütülen projede oluşan kapasiteden de destek alınmalıdır. Bu proje; Proje Hayatım Yenibahar Ekonomik Kalkınmayı ve Sosyal Gelişimi Destekleme Derneği’nin FAO desteğiyle yürüttüğü bir projedir. Proje ekibi ve eğitim veren ziraat mühendislerinin tamamı kadınlardan oluşmaktadır ve 35 yerel, 35 mülteci kadın çiftçi ile 2 ilçede **“Toprakta Tabaka Tarımsal Kalkınma Kooperatifi”** kurularak uygulamaya başlanmıştır. Kooperatiflerin sayısı 2018 yılı içerisinde artırılarak Mardin’in tüm ilçelerine yaymayı hedefledikleri belirtilmektedir. Bu

proje Ömerli açısından önemli bir tamamlayıcı proje olabilir. Ancak projede yoğun üretimin yolunu açan ve şirket temelli bileşenler olup olmadığı hassasiyetle kontrol edilmelidir.

- **Üzümsü meyveler:** Üzümde bağların budaması ve toprak işleme erkekler tarafından yapılırken, birçok köyde kadınların “en keyifli iş” olarak nitelendirdikleri asma yaprağı toplama kadınlar tarafından ve gruplar halinde yapılmaktadır. Yaprakların salamura olarak işlenmesi ve armağan ekonomisinde kime hediye edileceği kadınlar tarafından kontrol edilmektedir. Hanelerin akrabaları ile hediye ekonomisine konu olan ürün asma yaprağıdır. Üzüm Ağustos ayında pestil, sucuk, kuru üzüm ve pekmeze işlenmekte ve tüm bu işleme süreci kadınlar tarafından yönetilmektedir. Erkekler sadece üzümlerin ayakla sıkılması aşamasında yer alırken, tüm bu sürece rollerinin öğretilmesi amacıyla kızlar, anne ve oğlanlar, baba ile dâhil edilmektedir.

Üzümsü meyvelerden incir ve dut köylerde henüz bir ekonomik değer üretmeyen ancak önemli alternatif ürünlerdir. Ağaç sayısının yetersiz olduğu bütün köylerde dile getirilse de, birçok hanede incirin ve dutun hem yaş, hem kurutularak tüketildiği tespit edilmiştir. Hemen bütün köylerde ailelerin topladıkları farklı meyveler kadınlar tarafından reçel olarak da saklanmakta ve tüketilmektedir. İncir de bunlar arasındadır. Dut yapraklarının aynı zamanda hayvan beslemede de kullanıldığı belirtilmiştir.

- **Sert kabuklular:** Kadınlar badem ve cevizin sadece toplanması aşamasında yer almaktadır, diğer aşamalarda erkekler aktiftir. Bütün köylerde pestil içine ceviz sarılarak ve kurutularak yapılan sucuklar hem ev tüketimi hem hediye ekonomisi hem de piyasada satılarak değerlendirilmektedir. Ancak tüm köylerde bu iş kadınlar tarafından yapılmakta ve cevizler köy dışından satın alınmaktadır. Kadınlara bademle deneme yapıp yapmadıkları sorusuna sadece Alıçlı köyünde 1 kadın denediğini ancak onun sucuğunun daha sert olduğu cevabını vermiştir. Köylerde artık ürüne müsait ve zaten ekonomik bir değer üreten pestil ve sucukta cevizin yerelden sağlanmaması önemli bir ekonomik kayıptır. Köylerde ceviz ağaçları sayısı ve verimleri artırılmalıdır.

- **Meyveler:** Üretimi kadın odak gruplarında en önemsiz üretim faaliyeti olarak işaret edilmiştir. Anittepe köyü hariç diğer köylerde meyve ağaçlarının birkaç aile hariç tarla başlarında ya da evlerin yakınlarında bulunan birkaç ağaçla sınırlı olduğu vurgulanmıştır. Anittepe ise yol üzerinde olan ve tarımsal üretimde erkeğin daha aktif olduğu bir köydür. Odak grup toplantısında yaşlı bir kadın “

Köy şehir gibi olmuş, su evin içinde var, çamaşır makinesi var, hepimiz telefon kullanıyoruz, köyümüz çok güzel, yol üstü ama bakımsız, sokakları çok kötü.” ifadesi ile diğer köylerden farklılaşan Anıttepe köyünü özetlemiştir. Anıttepe köyünde meyveler hasat döneminde yol üzerinde çok sayıda tezgâh kurularak satılmaktadır. Kadınların bu süreçte yer almadığı vurgulanırken meyve toplama sürecinde işçilerin geldiği ve kadınların sarı kirazı ve kırmızı kirazı reçel olarak hem hediyelik hem aile tüketimi için koruduğu görülmektedir. Bu köy dışında her köyde kadınlar köy içinde evlerde birkaç tane olan meyve ağaçlarının meyvelerini reçel olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. İncir, sarı kiraz, kırmızı kiraz ve kabak reçeli yapılan meyveler arasındadır.

- **Süt ve ürünleri:** Köylerin tamamında önemli bir üretim faaliyeti olarak süt ve ürünleri karşımıza çıkmaktadır. Üretimin kontrolü kadınlardadır. Erkekler sadece hayvanların otlatılması aşamasında devreye girmektedir. Birçok köyde kadınlar özellikle “kaçırılma, cinsel taciz” korkusu ile hayvanları otlatmaya götürmemektedir. Nadir olarak oğlan çocuk ve kız çocuk, oğlan çocuk ve anne de otlatmaya götürebilmektedir. Süt üretimi ve işlemede tüm diğer işler kadın ve çocuklar tarafından yapılmaktadır. Kadın süt üretiminin yöneticisidir ve seçilen bütün köylerde gelir getirici olarak devam ettirmek istedikleri iş olarak kadınlar özellikle süt üretimini işaret etmişlerdir.

- Süt üretiminde ve işlemede hijyen tüm köylerde üzerinde önemle çalışılması gereken bir konudur. Ahırlar, hayvan bakımı, üretim, depolama hijyen sorunu olan başlıca alanlardır. Üretimde soğuk zincir kurulamamıştır. Kadınlar sütü, az sütü olan evlerde dolapta saklamaktadır ancak sütü çok olanlar bir leğen içine konan su ve buz içine yerleştirilen süt güğümlerinde saklamaktadır. Kadınlar yazın artan elektrik kesintisinin de etkisi ile sütlerin bozulmasını bir sorun olarak işaret etmiştir. Bu noktada bozulmayı hızlandıran hijyen ve soğuk zincir önemini ortaya koymaktadır.

- Özellikle Göllü ve Sulakdere köylerinde haneler köyden göç etmiş ailelerin evlerini ahır olarak kullanmaktadır. Gelecekte yapılacak herhangi bir ahır rehabilitasyonu vb. hayvancılık programında bu köylerdeki ya da diğer köylerde benzer duruma sahip hanelerdeki mülkiyet sorunu göz önünde bulundurulmalıdır. Mülkiyet sorunu çözülmeden başlanacak herhangi bir uygulama sorun olabilir ve köy içinde çatışmaları besleyebilir. Olası çözüm önerisi ailelerin bir araya getirilerek ahır üzerinden bir ortaklık oluşturmaları olabilir. Yayım/kalkınma uzmanları bu sürecin kolaylaştırıcısı olmalıdır.

- Süt üretiminde peynir yapımı çiğ sütten ve toplanan tüm farklı sütlerin birlikte işlenmesi ile gerçekleşmektedir. Standardize olmuş ve yerel olarak marka olmuş bir peynir türü tespit edilememiştir. Tüm köylerde çiğ süt aynı şekilde üretilmektedir. Günde 2 sağımdan sonra biriktirilen ve hiçbir ısıtma işlemine maruz bırakılmayan süte ticari peynir mayası eklenmektedir. Mayalanan süt telemesi bir parzının içine dökülmekte ağzı bağlanan parzının üstüne taş koyularak suyun süzülmesi sağlanmaktadır. Oluşan kalıp köşeli olarak dilimlenmekte ve tuzlanarak plastik 5 veya 10 kg’lık kavanozlara doldurulmaktadır. Peyniraltı suyu ayrılmamakta ve işlenmemektedir ancak sadece Sulakdere’de bunun hayvanlara verildiği belirtilmiştir. Seçilen tüm köylerde peynirlerde özel bir aroma/rayiha gelişimi sağlayacak yerel bir işlem veya metot yoktur. Ayrıca tüm köylerde kadınlar tarhana, keş, lor vb. farklı süt ürünlerine çevirmediklerini belirtmişlerdir.

- Yoğurt da yine karışık sütlerle yapılmakta, önce ailede tüketilmekte ve kalanı isteyen varsa köyde ya da bazı köylerde Ömerli merkezdeki marketlere aracı minibüs şoförleri yoluyla gönderilerek satılmaya çalışılmaktadır. Sütün hangi ürüne çevrileceğine kadınlar karar vermektedir ve kadınlar satış için yoğurt değil, peyniri tercih ettiklerini ancak onun da geçen sene 12-13 lira gibi düşük bir fiyata satılabildiğini belirtmişlerdir. Ömerli merkezde satılan peynirler de soğuk zincir olmadan sokaklarda dizilerek ve hijyenik olmayan koşullarda gerçekleşmektedir.

- **Sebze üretimi** geçimlik seviyede gerçekleştirilmektedir. Üretilen ürünler arasında hane tüketiminde kullanılan kabak, domates, soğan, biber, mısır, kavun, karpuz, acur, patlıcan, patates (bazı köylerdeki artan ilgiye rağmen kadınlar tarafından önemsenmeyen ve üretimi erkeklerin kontrolünde olan bir üründür) yer almaktadır.

- Sebze bahçeleri ve hayvancılık hanelerin gıda güvenliği açısından anahtar role sahiptir. Bu nedenle özellikle bütün köylerde karşımıza çıkan su sorununu göz önünde bulundurarak bahçelerde damla sulama, yağmur suyu toplama gibi su yönetimi teknikleri eğitim ve yayım kapsamında yer almalıdır. Bu sayede verimler ve su kaynakları daha etkili yönetilebilir. Birleşmiş Milletler farklı kırsal kalkınma projelerinden derlediği “Success Stories” raporunda da bahçelerde verim artışının gıda güvenliğine ve kadınların güçlenmesine etkisini vurgulamıştır. Çalışma alanında da bu yönde bir ihtiyaç tespit edilmiştir. Bunun için Modül 9 önerilmiştir.

- **Kanatlı hayvanlar** her evde bulunan ve üretimi, tüketimi ve satışı tamamen kadının kontrolünde olan bir üretilimdir. Kadınlar bazı köylerde hindi yetiştiriciliği yapmakta ve bu üretimden elde edilen gelir tamamen kadın kontrolünde olmaktadır. Kadınlardan bazıları sattıkları hindilerden elde ettikleri gelirleri çocuklarının çeyizi için kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda kanatlı hayvanlar kadınların üretim merkezli güçlenmesinde önemli bir yere sahiptir

- **Terapötik (iyileştirici) bitkiler** tüm köylerde kullanılmakta, doğadan toplanan otlar yemek olarak tüketilmektedir. Köylerde kadınların tamamı bitkileri ayırmak gibi bir yerel bilgiye sahip olmasa da, bitkiler çoğunluk tarafından bilinmekte ve günlük hayatlarında yer almaktadır. Özellikle Alıçlı köyü bu konuda kadınların daha aktif olduğu ve birbirleri ile yerel otları paylaştıkları bir köydür. İyileştirici otlar gıda, parfüm ve ilaç sanayiinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de birçok kırsal alanda ve tarımsal araştırma merkezinde iyileştirici otların kültüre alınması, üretilmesi ve gelir getirici olarak da satılması kırsal kalkınma çabaları içinde yer almaktadır. Tüm köyler böyle bir çalışmada lider üreticiler üzerinden çalışılmaya uygun köylerdir. Bu otların tespiti, kültüre alınması ve pazarlanması yoğun bir çevre kirlenmesi ve insan baskısına maruz kalmayan bu köylerde uygulanabilecek eylemler arasındadır. Modül 7 bu amaçla sunulmuştur.

5.5. Hanesel Teknoloji Kullanımı

Bütün evlerde çamaşır makinesi vardır. Ancak köylerde bulaşık makinesi yer almamaktadır. Bulaşık makinesi olan haneler birkaç hane ile sınırlıdır. Sağım aleti odak grupların tamamında köylerde kullanılmayan bir teknolojidir. Cep telefonu hemen her ailede mevcuttur ve kadınlardan cep telefonu ile internete girerek iğne oyası ve yemek tarifi gibi destekler alanlar sınırlı sayıda da olsa mevcuttur. Kadınların cep telefonu kullanımına dair herhangi bir toplumsal kısıt tespit edilmemiştir. Türkiye’de bazı kırsal alanlarda internet ve cep telefonu kullanmanın kadınlarda bir “namus” ifadesi olarak görülmesine ve yasaklar konulmasına rastlanır ancak üzerinde çalışılan köylerde kadınlar bu yönde bir kısıtlamanın olmadığını belirtmişlerdir. Gençlerin yaşlı iktidarından kurtardığı bir alan olarak medya, özellikle genç eğitim ve yayımında önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Adapting Agricultural Extension to Peace Building” odaklı yapılan uluslararası bir workshop kapsamında da ifade edildiği gibi, özellikle güvenlik riski olan bölgelerde internet yolu ile eğitim ve yayım önemli bir potansiyel olarak durmaktadır. Bu amaçla önerilerde bir yayım modülü de önerilmiştir.

Köylerde sulama suyuna dair kısıtlara rağmen, mevcut suyun etkin kullanımına dair

teknolojilerin ya da tekniklerin kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Birçok köyde kurduğu belirlenen derelerden yeraltı suyuna geçilmiştir. Su rezervleri açısından en son aşamalardan olan yeraltı suyunun daha etkin kullanılması hem iklim değişikliğine adaptasyon hem de verimlilik açısından önemlidir. Ayrıca hanelerin gıda güvenliğini sağlayabilmek için bahçeler önemli bir konumdadır. Bu nedenle bahçelerin pratik ve az masraflı etkin sulama yöntemlerinin ve yağmur suyu saklama yöntemlerinin öğretilmesi faydalı olacaktır. Özellikle hane tüketiminde kullanılan sebze bahçelerinde damla sulama öğretilir. Bahçelerde üretilen acur hanelerin hediye ekonomisi içinde de yer almaktadır. Bu nedenle oluşacak artık ürünler hane gelirine olumlu geri dönüşler de yapacaktır.

Sulama teknolojileri yok ama OR-KOOP üzerinden ısıtma amaçlı küçük güneş panelleri mevcuttur. Güneş panelleri merkezi 2 noktada kurulması önerilen un değirmenlerinde önemli bir enerji aracı olabilir.

5.6. Sağlık

Bütün köylerde tüm odak gruplarda en büyük sorun alanı olarak sağlık hizmetlerinden faydalanma kısıtları olmuştur. Aile hekimliği sisteminin etkin çalışmadığı çok net ortaya çıkmaktadır. Koruyucu hizmetler, bebek ve anne sağlığı, engelli desteği, psikolojik destek, günlük hayatta maruz kalınan çarpma, kırma, zehirli canlıların sokması, su ve gıda hijyene bağlı hastalıklar gibi birçok destekten mahrum kalan köylerde merkeze yakın köyler aile hekimini tanıdığını belirtse de, merkezden uzaklaştıkça sağlık hizmetlerinden faydalanma azalmaktadır. Kimi köylerde can güvenliği gerekçesi ile veteriner ve sağlık görevlilerinin köylere gelmedikleri görülmektedir. Çocuk sayısının yüksekliği özellikle odak gruplarda doğum, hamilelik ve doğum sonrası hizmetleri dile getirmelerine neden olmuştur. Doğum için kadınlar Mardin merkeze gitmek zorunda kaldıklarını, Ömerli merkezde bir doğum ünitesi ve doktoru olmadığını ifade etmişlerdir. Bir doğum ünitesi özellikle Ömerli merkeze yatırım yapmaya istekli ailelerin ekonomik katılımı ile de sağlanabilecek ve aileler açısından önemli bir katkı sağlayacak bir konudur. Sağlık hizmetlerinin hiçbir dışsal faktörle yeri doldurulamaz, bu nedenle köylere aile hekimlerinin ziyaretleri teşvik edilmeli ve düzenli bir program oluşturulmalıdır. Modüller içinde bir sağlık hizmetleri destek modülünün oluşturulması faydalı olacaktır. Modül 2 bu amaçla sunulmuştur.

Köylerde yaşlılık ve engellilik maaşı alanlar mevcuttur. Her köyde odak gruplar ya da görüşmelerde engelli bir bireyden bahsedilse de, gerçekleşen saha çalışması bu bireylerin tespiti için yeterli veri üretememiştir. Çalışma alanında akraba evliliğinin yaygın olduğu, kırsal alanlarda engellilerin gizlendiği ve nüfusa kaydedilmediği düşünüldüğünde, uygulamalar sürecinde sağlık modülü üzerinde çalışılırken engellilerin tespit edilmesi ve rehabilitasyon hizmetlerine yönlendirilmesi sağlanabilir.

Çocuk yaşta evlilik bölgede en önemli sorunlar arasındadır. Yoksulluk ve eğitim sorunlarının yanında sağlık etkisi de göz ardı edilemez. Sağlık hizmetlerinde üreme sağlığı, anne-çocuk bakımı ve eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Anne-Çocuk Eğitim Vakfı'nın bu konularda oluşmuş tecrübelerinin Ömerli'de özellikle sağlık modülü ve eğitimcilerin eğitimi modülünde kullanılması faydalı olacaktır.

Bütün köylerde hayvan atıkları ve çöpler köy içindedir ve kanalizasyon sistemi yoktur. Atıklar sağlık riski taşımaktadır. Hijyenik olmayan süt üretimi ve hayvan yetiştiriciliği üzerinde çalışılması gereken konular arasındadır. Özellikle toplu ölümlere neden olduğunu söyledikleri, nedenleri bilinmeyen kanatlı ölümlerinin ve buna neden olan hastalıkların da izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması da önemli sağlık bileşenleridir. Bu bileşenler geçimlik modüller içinde ele alınmıştır.

5.7. Sosyal Sermaye ve İlişkiler Ağı

Ömerli ilçesi içinde bulunduğu dezavantajlı konuma ve çalışma alanı dışında tutulan köylerdeki iç çatışmalara rağmen, akrabalık ilişkileri üzerinden bakıldığında güçlü bir ilişkiler ağına sahiptir ve köylerde de bunun etkisi görülmektedir. İlçe yoğun göç vermesine rağmen, göçle gidenlerin hala organik bağı koparmadığı kentsel alanın önemli bir uydusu olarak ayakta durmaktadır. Ancak, bu konum sistemli bir şekilde yönetilemezse bir süre sonra birinci derece akrabalık ilişkileri, toprakla bağ zayıflayacak ve kente göç tamamlanacaktır. İlişkiler akrabalık eksenli devam ettiğinden kapitalist bir ilişki düzeyinde kendine bir ekonomi yaratamamış olabilir ancak bugün kentsel alanlarda bile bazı kapalı grupların "hediye ekonomisi" adı altında geri dönmeye çalıştığı bir yapı mevcuttur. Ömerli köylerinin kendini kapitalist piyasa dışında konumlandırmak gibi bir önceliği yoktur ve bu nedenle mevcut ağa zarar vermeden piyasa koşullarıyla da uyuşan, ufak, kolaylaştırıcı müdahaleler yapmak faydalı olacaktır. Ömerli ve köylerinde en önemli sorun köyler arasında güçlü bir ilişkiler ağı olmamasıdır. Eylem planı sürecinde bu ağların kurulması sağlanmalıdır. Bu nihai amaç sürdürülebilirliğin belirleyicisi olacaktır.

Köyler arası ilişkiler açısından en çok dikkat çeken, kadın ve erkek ortak olarak gerçekleştirilen Türbe ziyaretleridir. Bu ziyaretler kısa dönemli ilişkiler oluşturmakta ve sonra dağılmaktadır. Seçilen bütün köylerde Nisan ayı içinde farklı türbelerde, özellikle köyden kentlere göç etmiş akrabaların da katılımı ile törenler düzenlenmektedir. Sadece bir gün gerçekleşene bu etkinliğin tek çıktısı bol ürün ve yağmur için ortak dua etmektir. Bu birliktelik eş zamanlı Ömerli gelişimi için ortak bir çıktı; "Ömerli Kalkınma Kurultayı" ile bütünleştirilebilirse, toplanan bu grupların farklı boyutlardaki gücü Ömerli ve köylerinin gelişimi için ortak bir çabaya dönüştürülebilir. Bu amaçla Modül 5 önerilmiştir.

İlçe merkezinde kurumlarla ilişkiler koordineli görünmektedir ancak köylerin birbirleri ile olduğu kadar kurumlarla da ilişkileri zayıftır. Köylerin kurumlarla ilişkilerinin özellikle güvenlik riski ve boşaltmalara bağlı zayıflaması doğal bir sonuç olmakla beraber bu ilişkilerin yeniden kurulması önemli nihai hedeflerden biri olmalıdır.

Çalışılan alanda farklı toplumsal çatışma unsurları birbiri içinde yer alabilmektedir. Bu nedenle uygulanacak bir eylem planında aktif çalışacak ekibin tarafsız bir yapıya sahip olacak, yerel dilleri bilen, yerel elitlerden veya sosyal gruplardan olmayan ve bu şekilde herhangi bir çatışmanın tarafı gibi görünmeyecek uzmanlardan oluşması önemlidir. Bunun yanında özellikle bu tarz toplumsal dinamiklere sahip alanlarda güven oluşturma aşamasına "geniş zaman" ayrılması gerektiği kaynaklarda da vurgulanmaktadır (Adapting Agricultural Extension to Peace Building, 2012).

5.8. Ekoloji

Ömerli ilçesi köyleri ekosistem dengeleri açısından henüz büyük hasarlar yaşanmamış bir alandır. Bu alanda mevcut hayvan ve bitki türlerinin tespiti ve kayıt altına alınması önemlidir. Özellikle yerel türlerin korunması amaçlı bilinçlendirmeler gereklidir. Üretimlerde yoğun ilaç kullanımı olmadığı belirtilse de, özellikle meyvecilikte öne çıkan köyler arasında olan Anıttepe bu konuda izlenmeli ve bilinçli kullanım konusunda bilgilendirmeler yapılmalıdır. Bağlarda ilaçlama, ağırlıklı olarak kükürt kullanımı şeklindedir ve erkekler de, kadınlar da ilaçlamada yer alabilmektedir. İlaçlama konusunda da bilgilendirmeler gereklidir. Bu konuda özellikle asma üzerinden posterler ve el broşürleri hazırlanması ve dağıtılması faydalı olacaktır. Ancak broşürlerin dil ve eğitim düzeyi sorunu göz önünde bulundurularak görsel, sade ve net mesajlar taşımaya özen gösterilmelidir.

Keklik avcılığı erkekler tarafından düzenli yapılan bir spor olarak köylerde karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda özellikle kuş türlerinin avlanma zamanları ve türlerin faydaları konusunda okullarda ekolojik eğitim içinde bilinçlendirmeler mutlaka yapılmalıdır. Su kaynakları en yoğun tüketilen ekolojik kaynaktır. Bu nedenle etkili su kullanımının öğretilmesi acil bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Yoğun plastik kullanımı birçok kırsal alanda olduğu gibi Ömerli'de de bir kirlilik unsurudur. Köylerde atıkları düzenli toplama ve azaltma araçlarının öğretilmesine ihtiyaç vardır. Özellikle organik atıklar çok kolay kompost haline dönüştürülebilir. Bu konuda her köyde kadınlar üzerinden bir eğitim ve yayım çalışması düzenlenmelidir.

Orman alanları yoğun palamut toplama ve hayvan otlatmaya bağlı baskı altındadır. Hayvan beslemede alternatif yöntemler yayım uzmanları ile uygulama aşamasında değerlendirilmelidir.

İlçe genelinde ekolojik boyutta ortaya çıkan bazı sorunlar şu biçimde özetlenebilir:

- Yöredeki orman alanlarının tarımsal ve hayvansal baskıdan dolayı tahrip olması,
- Kurtların hayvancılık yapanlar tarafından vurulması veya zehirlenmesinden dolayı, alanda kurtların azalması sonucu bölgede domuzların artması ve besin zincirini etkilemesi,
- Bölgede kekliklerin tuzak kurularak avlanması sonucu keklik sayısında azalma olması ve bunun sonucunda tarım alanlarında süne, kımıl gibi zararlıların artması,
- 2000'li yıllarda Ömerli ilçe ve köylerinde yüzey sularının olduğu, ancak 80-380 metre arasında açılan kuyulardan dolayı yüzey ve yeraltı sularının kaybolması,
- Vadi yataklarındaki tarım alanlarında ekilen ve dikilen ürünlerde tarım ilaçlarının kullanılması sonucu bölgedeki yaban hayvanların, bitkilerin ve yeraltı su kaynakları gibi birçok doğal yaşamın etkilenmesi,
- Yöredeki doğal kaynakların bilinçsiz ve plansız kullanılması.

5.9. Konu Temelli Sosyal Proje Modülleri ve Gerekçe

Ömerli ilçesinde bu çalışmanın amacına bağlı olarak “**Kırsal Kalkınma Programı**”na konu olacak “**Konu Temelli Yerleşim**” belirleme çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Raporun genelinde verilen kırsal kalkınmaya ilişkin saptamalar bu yaklaşım temelinde

daha fazla öncelik taşımaktadır. İlçede daha önce de belirtildiği gibi alan çalışmaları sonucunda 11 yerleşim yeri seçilmiştir ve buna göre **programlama** yapılmaktadır.

- **Programlamada nihai hedef:** Ömerli ilçesinde kırdan kente göç hareketinin kırsal alanlardaki itici faktörlerini azaltarak yavaşlatılması ve kırsal nüfusun yerinde yaşamını devam ettirme ortamının sağlanması.

- **Seçilme gerekçeleri:** Toplumsal dinamikler açısından en azından temel seviyede bir doğa-insan ilişkisi kurmak ve bu ilişkiyi devam ettirmeye motive olmak.

• Önerilen öncelik alanları

Güvenlik ihtiyacı, su kaynakları yönetimi, çocuk yaşta evlilik

• Temel müdahale alanları

- **EĞİTİM:** Kırsal alan ihtiyaçlarına dönük ve doğa ile bağı güçlendiren ve kolaylaştıran Ekoloji Temelli Eğitim İhtiyacı
- **SAĞLIK:** Bütünsel Bir Destek Programı İhtiyacı
- **KÜLTÜR:** Kültürel Öğelerin Yeni Nesillere Aktarımı ve İletişim Ağlarının Geliştirilmesi İhtiyacı
- **GIDA GÜVENLİĞİ:** Temel Geçimlik ve Gelir Kaynaklarının Yıl İçinde Düzenli Dağılımının ve İklim değişikliğine Adaptasyonun Sağlanması İhtiyacı
- **SOSYAL SERMAYE:** Kadınlarda Kamusal alanda güçlenme ihtiyacı, kurumlarla köyler arasında ve köylerle diğer köyler arasındaki mevcut ilişkiler Ağının Gelişmesi İhtiyacı.

• Faaliyetler İçin Önerilen Modüller*

*Modül ifadesi; bir DNA yapısı gibi bütünü oluşturan ve birbiri ile sinerjik ve sarmal bir ilişki içinde uygulamaya sokulacak yaşayan yapılar, eylemler bütünü için kullanılmıştır.

MODÜL 1: Eğitim Temelli Topluluk Güçlenmesi

(Etki edeceği unsurlar: Eğitim, iletişim ağları, çatışma çözümüleme, kültürlerarası iletişim)

Uygulama Dönemi: 1 ve 2. yıl

Hedef Kitle: Seçilen alanların içinde yer alan köy okullarında çalışan seçilecek gönüllü öğretmenler, proje bazlı istihdam edilecek kalkınma uzmanları/yayım elemanları, GAP yayım elemanları, ilçe yayım elemanları (%50 cinsiyet kotası önerilir).

Alt Proje Konusu: Eğiticilerin Eğitimi Çalışması

Ana Gözetim: Önemli bir kalkınma bileşeni olan eğitimin etkisini mevcut toplumsal yapıyı ve ihtiyaçlarını önleyen yönde; Çatışma Çözümüleme, Erken Evlilik, Çok Çocukluluk sorunlarına çözüm üretecek şekilde bir aracı olarak harekete geçirmek, kırsal alanda yaşayan çocukların eğitime devamı üzerinde etkili en önemli faktör olan "ihtiyaçlarla uyuşmama" sorununa karşı doğa temelli araçlar geliştirmek.

Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri

- Öğretmenler içinden, bölgede süresi yeni başlayanlar öncelikli olmak üzere gönüllü öğretmenlerin eğitileceği Özyeğin Vakfı—GAP Bölge Kalkınma İdaresi-Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ortak sertifikalı bir yaz okulu organizasyonu
- Yaz okulu programında; Şiddetsiz İletişim, Çatışma Çözümüleme, Etkin İletişim, Kültürlerarası İletişim, Dezavantajlı Gruplar Sosyolojisi, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Ekolojik Okur Yazarlık, Drama ve Hikaye Anlatıcılığı eğitimlerinin "aktif yöntemle" sunulması ve bu konuda Başka Bir Okul Mümkün öğretmenleri ve AÇEV eğitimcilerinin de tecrübe paylaşımı üzerinden sürece dahil edilerek bir sinerji oluşmasının sağlanması
- Öğretmenlerle eğitim-öğretim dönemi içinde okullarda uygulanmak üzere 2 yıllık ekoloji temelli bir ortak destek programına karar verilmesi
- Okullarda destek programının uygulanması
- Kaymakamlık desteği ile öğretmenlerin köy ziyaretleri yapmasının sağlanması
- Özellikle farklı şekillerde köylerinde çatışma, şiddete vb. maruz kalmış çocuklar için her okulda kulüp oluşturulması (Milli Eğitim sistemi içinde bu isim verildiği için burada kulüp ifadesi kullanılsa da, kastedilen uzun soluklu ve psikolojik destek amaçlı odak gruplardır). Bu kulüplerde başta drama olmak üzere etkin, farklı araçlarla çocukların özgüven ve özsaygı gelişiminin teşviki
- Öğretmenlerin süreci belgelenmeleri ve Özyeğin Üniversitesi'nde bir konferans vermelerinin teşvik edilerek öğretmenlerin bu yolla güçlenmesi ve sonuçların yayılmasının sağlanması
- Talepeden köylerde okumayazma eğitimi (Günlük hayatta kullanımadönük yöntemler kullanılmalıdır. GAP ÇATOM burs programının bu amaçla kullanılması önerilir)
- Anne-Baba Eğitimi (AÇEV Destekli)
- Öğretmenlerle Özyeğin Üniversitesi Psikoloji Bölümü arasında bir mentorluk ilişkisinin başlatılması
- Eğitim alan öğretmenlerinde busüreçteyeni gelmesi olası öğretmenlerementorluk yapmalarının sağlanması.

Paydaşlar: Milli Eğitim İl ve İlçe Müdürlüğü, AÇEV ve Özyeğin Vakfı

Kolaylaştırıcılar: Başka Bir Okul Mümkün Kooperatifi, Kaymakamlık, İKA, GAP BK İdaresi, Öğretmen Akademisi Vakfı, Drama Derneği, Sirkhane.

MODÜL 2: Sağlık Temelli Topluluk Güçlenmesi

(Etki edeceği unsurlar: Eğitim, sağlık, gıda güvenliği, iletişim ağları)

Uygulama Dönemi: 2. yıl

Hedef Kitle: Seçilen köylerin tamamından temsilci olarak seçilecek gönüllü ve özellikle genç ailelerden seçilecek eşler

Alt Proje Konusu: Şifacılar

Ana Gözetim: Köylerde bir hizmet açığı olarak ortaya çıkan ve önemli bir itici faktör olan sağlık ihtiyacına proje paydaşlarının müdahale alanı içinde bir destek programı oluşturmak.

Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri

- Köylerde gönüllü ve genç çiftlerden eğitim düzeyi kısmen daha yüksek olanların seçilerek okuma yazma, uygulamalı iletişim, uygulamalı psikolojik temel destek, uygulamalı insan hastalıklarında acil yardım, uygulamalı hayvan hastalıklarında acil yardım konularında Ömerli merkezde eğitilmeleri ve acil yardım sertifikası verilmesi
- Genç kadın ve erkeklerin yaşadığı köylere ve ailenin kendi evi içinde olacak acil yardım amaçlı ilaç, serum, iğne, bandaj vb. materyallerin yer alacağı bir özel dolabın temini
- Şifacıların köylerde üreme sağlığı, erken evliliğin biyolojik zararları konusunda kadın ve erkekler için kısa ve net mesajlar içeren bilgilendirme toplantıları yapmalarının sağlanması, bu toplantılara hijyenik ped desteği ve AÇEV desteği için görüşmelerin yapılması
- ÇATOM kontrolünde il sağlıkla bağlantılı bir "Gezici Sağlık Tarama" aracının oluşturulması ve planlı köy ziyaretleri
- Mardin merkezdeki özellikle gönüllü sağlık uzmanlarından da faydalanılarak yılda en az iki defa sağlık tarama ve bilgilendirme ziyaretlerine kolaylaştırıcılık yapılması
- Aile hekimleriyle, şifacı acil yardım ekibiyle kadın ve erkeklerin tanıştırılacağı bir toplantı organizasyonu, acil durumlarda veya gerektiğinde telefon yoluyla da destek almalarının sağlanması.

Paydaşlar: ÇATOM, İl ve İlçe Sağlık Müdürlüğü, AÇEV ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı

Kolaylaştırıcılar: Kaymakamlık, DİKA, GAP BKİ

MODÜL 3: Gıda Güvenliği Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü
(Etki Edeceği unsurlar: Eğitim, sağlık, gıda güvenliği, iletişim ağları)

Uygulama Dönemi: 3-5. yıl

Alt Proje Konusu: Butik Organik Makarna-Keçi Peyniri İkiz Üretim Ve Dayanışma Ağı

Ana Gözetim: Mevcut üretim faaliyetlerini merkeze alarak bu üretimler üzerinde verim, kalite ve düzenli satış üzerinden gelir kaynaklarının yıl içinde dengesiz dağılımına bağlı sorunları ortadan kaldırmak.

Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri

- Köylerdeki buğday türlerinden numuneler alınarak yerel gen kaynağı olarak tespiti ve makarnaya işlenmesi için araştırmacılar önerilerin alınması
- Ömerli'nin eski adı olan "Maserti" markasının tescillenmesi, marka izninin alınması
- Güneş enerjisi ile çalışan 3 ayrı değirmenin, seçilen gelişme hatlarından gönüllü ve yer temin edecek 3 merkezi köye kurulması
- Tüm köylerde tohum ayırmanın bilimsel olarak doğrulanması ve bilmeyen köylere öğretilmesi, bu konuda yaşlıların bir genç çiftçi ile anahtar kişiler olarak süreç içinde aktif katılımının teşviki (Genç Çiftçilerin Güçlenmesi Modülünden Destek Alınacak)
- Tohum depolamanın öğretilmesi ve her köye ufak depolama kabinlerinin sağlanması ve bu amaçla Türkiye'de tohum saklayan merkezlere bilgilendirme gezileri yapılması
- Kadınlara ev tipi makarna yapımı ve kurutmasının öğretilmesi
- Erişte tasarımı dışında doğayı taklit eden doğal bitkisel renklerle farklı makarna tasarımlarının yerel hijyenik mutfak alanlarında üretilmesi ve paketlenmesi
- Keçi ağıllarının rehabilitasyonu ve hijyeninin geliştirilmesi amaçlı bir eğitim ve yayım programının uygulanması
- Keçi peynirinin yerel hijyenik ortak üretim alanlarında köyde gönüllü oluşacak genç üretici grupları tarafından üretilmesi ve kolay, ucuz, vakumlu sistemlerle paketlenmesi (Genç Çiftçilerin Güçlenmesi Modülünden Destek Alınacak)
- Süt toplama ve keçi peyniri işleme tesisi kurulması
- Keçi peyniri ve makarna ikiz paketlerinin İstanbul merkezli doğal ürün satan Kooperatiflere, Eataly, vb. butik satış merkezlerine satışı

Paydaşlar: Hüsnü M. Özyeğin Vakfı, GAP BKİ

Kolaylaştırıcılar: Kaymakamlık, DİKA, Bölgede aktif bir tarımsal araştırma merkezi

MODÜL 4: Gıda Güvenliği Temelli Topluluk Güçlenmesi
(Etki edeceği unsurlar: Eğitim, sağlık, gıda güvenliği, iletişim ağları, sosyal sermayenin güçlenmesi)

Uygulama Dönemi: 2. ve 5. yıllar arasında

Alt proje konusu: Genç Üreticilerin Güçlenmesi

Ana Gözetim: Mevcut üretim faaliyetlerini merkeze alarak bu üretimler üzerinde verim, kalite ve düzenli satış üzerinden gelir kaynaklarının yıl içinde dengesiz dağılımına bağlı sorunları ortadan kaldırmak ve devletin destek programları ile üretime başlayan genç üreticilere sürdürülebilir bir danışmanlık destek yapısı oluşturmak.

Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri

- Ömerli ilçesinde genç üretici sayısını her köyde en az 1 rol model olacak şekilde hayvancılık temelli artırmak
- Genç Üreticilerle örgütlenme odaklı toplantılar yapılması ve bir Genç Çiftçiler Derneği kurulmasının sağlanması
- Dernek üyesi genç üreticilerin sorun analizinin yapılarak öncelikli bilgi ve teknoloji destek alanları belirlenmesi
- Verim artırıcı yöntemlerin (sağım, besleme, bakım vb.) deneyler yoluyla öğretilmesi, düzenli bir genç çiftçi kayıt ve izleme sistemi oluşturulması
- Farklı videolar ve genç üreticilerin hikayelerinden bir Youtube kanalı oluşturulması. Köylerde bu kanallardan üretim kısa filmlerin ve lider üretici görüşmelerinin izletilerek tartışılacağı, ayda 1 toplantı düzenlenmesi
- Cep telefonu bilgilendirme ve haberleşme ağı kurulması ve genç üreticilerin hastalıklarla mücadele vb. tarımsal konularda düzenli olarak bilgilendirilmesi
- Ayda 1 düzenli dernek toplantısı ile farklı videolar, seminerler, teknoloji tanıtımları yapılması ve uygulamalı öğretilmesi
- Üretilen ürünlerin gönüllülük esaslı olmak üzere girişimcilik modülü üzerinden değerlendirilmesi

Paydaşlar: Özyeğin Vakfı, GAP BK İdaresi

Kolaylaştırıcılar: Kaymakamlık, DİKA, Anadolu Meraları, Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği

MODÜL 5: Kültür Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü
(Etki edeceği unsurlar: Eğitim, kültür, iletişim ağları)

Uygulama Dönemi: 2-5. yıllar arasında

Alt proje konusu: Ömerli Köy Tiyatrosu Ana Gözetim: Kadının kültürün taşıyıcısı olma özelliğini bir çatışma çözümü ve güçlenme aracı olarak kullanmak. Kadının kırsal alanda özellikle farklı kültürler ve cinsiyetlere bağlı olan dezavantajlı konumlarını iyileştirmek.

Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri

- ÇATOM kanalı ile farklı kültürlerden gönüllü kadınların tespiti
- Kırsal alan koşullarını merkeze alan bir tiyatro metninin kadınlarla yapılacak bir katılımcı toplantı sonunda uzman desteğiyle yazılması
- 2 haftada bir kadınlara şiddetsiz iletişim ve çatışma yönetimi modüllerinin drama destekli olarak 1 yıl boyunca sunulması
- Kadınların kendi kostümlerini tasarlama ve dikmelerinin sağlanması
- Bir taş evin Köy Tiyatrosu olarak restorasyonu
- Kadınlara kreş hizmeti verilmesi ve küçük çocuklara eş zamanlı drama ve pandomimetkinliği (Bu konuda daha önce eğitim almış çocukları da sürece katmak faydalı olacaktır.)
- Köylerden bu kadınlar aracılığı ile masallar derlenmesi ve kültürlerarası bir masal kitabı basımı
- Kadınların oyunlarını köylerde ve İstanbul'da, Uluslararası Köy Tiyatroları Festivali'nde sergilemesinin sağlanması
- Sürecin bir kültür örgütlenmesine evrilmesinin izlenmesi ve teşviki

Paydaşlar: ÇATOM, Halk Eğitim Merkezi ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı

Kolaylaştırıcılar: Kaymakamlık, Sirkhane, Drama Derneği

MODÜL 6: Kültür Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü
(Etki edeceği unsurlar: Eğitim, iletişim ağlarının sistematik gelişimi)
Uygulama Dönemi: 2. -5. yıl

Ana Gözetim: Sosyal Sermaye Unsuru Olan İlişkiler Ağının Güçlenmesi

Alt proje konusu: Ömerli Kalkınma ve Bahar Festivali

Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri

- Bütün köylerde Türbe ziyaretlerinin yapıldığı merkezi noktaların tespiti ve bu türbelerden en yoğun ziyaret edilen 1 türbenin Ömerli merkezden planlanacak bir grubun yönetiminde festivale çevrilmesi her köyden özellikle okullardan çocukların bir programla katılımının teşviki
  - Festival öncesi 1 günde Ömerli merkezde "ihtiyaçlar, destekçiler, ortak planlama" amaçlı yerel kalkınma odaklı, tematik (her sene farklı başlıklarda) toplantının düzenlenmesi. Meslek Yüksekokulu'nun bu toplantıların koordinasyonunda aktif olmasının sağlanması
  - Köyleri tanıtan sunumlar yapılması ve ihtiyaç alanlarının tespiti
  - Belirlenen eylem planlarının basılması, köylere dağıtılması ve Kaymakamlık koordinasyonunda uygulanması

Paydaşlar: Kaymakamlık, GAP BKİ ve Özyeğin Üniversitesi

Kolaylaştırıcılar: DİKA

MODÜL 7: Ekoloji Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü**(Etki edeceği unsurlar:** Eğitim, Ekoloji, Sağlık, Gıda Güvenliği)**Uygulama Dönemi:** 2. -5. yıl**Ana Gözetim:** Mevcut iyileştirici yerel türlerin korunması ve tanıtılmasının sağlanması**Alt proje konusu:** Terapötik (Şifalı) Yerel Bitkileri Koruma ve Üretme**Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri**

- Köylerde bilinen türler başta olmak üzere farklı sağlık etkisi olan türlerin tespiti, kayıt altına alınması ve bir kitapta basılması
- Bu türlerden kişniş gibi yetiştirmeye uygun türlerin bahçelerde kontrollü üretimine gidilmesi, BAÇEM'de Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Yetiştiriciliği Eğitimi'ne köylerden katılım ve sertifika
- Bölge tanıtma amaçlı terapötik bitkilerin özellikleri ve adlarının yazılı olduğu paketlerin hazırlanması. Bu paketlerin ÇATOM'larda hazırlanması ve iğne oyası ve kök boyama kumaşların paketlerin merkezinde olması
- Kadınlara yerel bitkiler kullanılarak yapılacak kök boyamanın öğretilmesi
- Tüm köylerde bilinen iğne oyasının yerel türler üzerinden sunulacağı bir yarışmasının düzenlenmesi, yarışma sonunda dereceye girecek motiflerin kadınların ismi ile paketlerde yer alması
- Kadınlar tarafından bahçelerde kontrollü üretimi elveren türlerin küçük paketlerde satışının sağlanması
- Asma yaprağının terapötik etkisinin de ön plana çıkarılarak Ömerli merkezde kurulacak bir salamura işleme ve paketleme tesisinde asma yaprağı ve terapötik ürünlerin markalı olarak satışı. Asma yaprağının hazır sarılmış formda paketlenmesi olanaklarının araştırılması ve bu kanalla kentlerde daha geniş bir tüketici kitlesine ulaşma imkânı yaratılması
- Köylerin bunu bir örgütlenme üzerinden yapabilmesi için 2. yıldan itibaren köy toplantılarında konunun tartışılması ve bir katılımcı örgütlenme türüne karar verilmesi (Terapötik bitkilerin yerel bilgisi tüm köylerde kadında tutulmaktadır. Aynı zamanda asma yaprağının toplanması ve işlenmesi bütün köylerde kadın kontrolündedir, hatta hemen her köyde erkek bu işi "gereksiz" bulmaktadır. Bu nedenle kurulması olası herhangi bir örgütlenmede kadınların bu sürece aktif katılımlarının sağlanması ve kadın örgütlenmesi olasılığının göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.)

Paydaşlar: Bitkisel Üretim ve Biyolojisi konusunda güçlü bir bölge üniversitesi, Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi (BAÇEM), GAP BKİ ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı**Kolaylaştırıcılar:** Kaymakamlık**MODÜL 8: Ekoloji Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü****(Etki edeceği unsurlar:** Eğitim, ekoloji, sağlık, gıda güvenliği)**Uygulama Dönemi:** 2.-5. yıl**Ana Gözetim 1:** Mevcut türlerin korunması, ekolojik üretimin teşviki**Ana Gözetim 2:** Ekofeminizm Temelli Topluluk Güçlenmesi- kendi içinde sürdürülebilir bir döngü oluşumuna kolaylaştırıcılık yapmak**Alt proje konusu:** Sulakdere Eko Köyü**Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri**

- Muhtarlığın bir parçası olarak ihtiyar heyetinden ayrı bir kadın heyeti/grubu oluşumu
- Kadın grubunda bu destekleri de kapsayan bir katılımcı eylem planı geliştirme
- Ahırların ekolojik yolla rehabilitasyonu (acil eylem planı)
- Çocuklar için bir ekolojik okuryazarlık ve doğada öğrenme eğitim sisteminin oluşumu ve eş zamanlı uzaktan Milli Eğitim sistemine dahil olmasının sağlanması
- Çocukların da dâhil olduğu perma kültür eğitimleri
- Kadınlara günlük hayat ihtiyaçları üzerinden sunulacak bir okuma yazma programı (Diğer köylerdeki eğitim modülü ile birleşecek.)
- Doğayla uyumlu bir çöp toplama ve kompost alanı oluşturulması, plastik kullanımının azaltılması, saf keçi peyniri üretiminin öğretilmesi ve üretilmesi
- Hijyenik bir üretim alanı ve ekolojik paketleme alanının oluşturulması, bu alanda güneş enerjisinin sıcak su amaçlı kullanımı
- Yağmur sularının doğal akışla dere yatağı boyunca oluşturulacak alanlarda toplanması ve sulama amaçlı kullanımı
- Yağmur suyu ve organik gübre kullanılarak ekolojik üretim için bir örnek alanın oluşturulması ve üreticilere öğretilmesi ve bazı ürünlerin bir eko-tüketici kooperatifi kanalı ile İstanbul'a gönderilmesi
- Çocukların da dâhil olacağı bir grupta yerel türlerin tespiti, kayıt altına alınması ve köyde sunulması
- Köy dışında bir ortak gübre toplama noktası oluşturmak ve kolay taşımayı teşvik için basit gübre taşıma araçları ve kadınların kullanmasını öğrenecekleri bir mini traktör temini
- Anne-baba eğitimi, Şifacı eğitimi (Sağlık Modülü ile Birleşecek)
- Türkiye'deki diğer köylerdeki köyde dâhil edilmesi, tecrübe paylaşımı ve ortak çalışma alanları oluşmasının teşviki
- İskoçya'daki Ekoköy merkez örgütlenmesine dâhil olunması/olunmaması kararının kadın heyetinde görüşülmesi

Paydaşlar: Hüsnü M.Özyeğin Vakfı ve GAP BKİ**Kolaylaştırıcılar:** Kaymakamlık, DİKA

MODÜL 9: Ekoloji Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü**(Etki edeceği unsurlar:** Eğitim, ekoloji, gıda güvenliği, iklim değişikliği adaptasyonu**Uygulama Dönemi:** 2.-5. yıl**Alt proje konusu:** Su Kaynakları Yönetimi**Ana Gözetim:** Kırsal alanda yaşayan toplumların değişen iklime adaptasyonunu kolaylaştırarak özellikle su kaynaklarında yaşanan azalmanın yaratacağı itici etkiyi azaltmak**Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri**

- Her köyde farklı bahçelerde deneme amaçlı damla sulama ve yağmur suyu toplama sistemlerinin kurulması
- Su kaynaklarının etkin kullanımına dönük GAP İdaresinin mevcut bilgi ve dokümanları kanalı ile basit broşürler hazırlanması ve ailelere dağıtımı
- Ailelere (aynı aileden kadın ve erkek katılma mecburiyeti konularak) kardeş bitkiler, doğal ilaçlar ve toprağın nemini koruyucu üretim yöntemlerini de kapsayan sade ve uygulamalı sunulacak permakültür eğitim ve yayım çalışması
- Bahçe bitkilerinde verim artırıcı ekolojik araçların da öğretilmesi ve sunulması
- Su koruyucu teknikler kullanan ekoköylerden birine gezi düzenlenmesi
- Köylerdeki tüm su kaynaklarının mikrobiyal analizinin yapılması
- Üretilen sebzelerden piyasada katma değeri yüksek sebzelerde kurutma, konserve ve paketleme araçları öğretilerek Mardin merkezde yer alan girişimci kadınlara satışı veya hediye ekonomisi içinde satışının izlenmesi

Paydaşlar: Hüsnü M.Özyeğin Vakfı ve GAP BKİ**Kolaylaştırıcılar:** Kaymakamlık, DİKA**MODÜL 10: Ekoloji Temelli Topluluk Güçlenmesi Modülü****(Etki edeceği unsurlar:** Eğitim, ekoloji, gıda güvenliği, iklim değişikliği adaptasyonu**Uygulama Dönemi:** 2.-5. yıl**Alt proje konusu:** Kadın Merkezli Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği**Ana Gözetim:** Kırsal alanda yaşayan ve hemen bütün hanelerde bulunan yumurta ve bütçesi ve üretimi kadına ait olan hindi üretimi üzerinden kadının iletişim ağlarının ve buna bağlı ekonomik ve sosyal güçlenmenin desteklenmesi**Alt Bir Proje Olarak Temel Faaliyetleri**

- 12 yaşlarında kız çocuğu olan bir aile ile proje süresi bitene kadar evlendirmeden okula gönderme şartı ile burs ve kanatlı hayvan desteği konusunda anlaşılması
- Mardin'de işletmeleri olan girişimci kadınlarla köylerden gönüllü kadınlar arasında sadece organik yumurta ve hindi eti üzerinden bir ortak çalışma sözleşmesi oluşturmalarının sağlanması
- Girişimci kadınlara ve üretici kadınlara kanatlı hayvan yetiştiriciliği, gıda hijyeni ve girişimcilik konularında eğitimler düzenlenmesi
- Köylerde kadınlara verilen özel kodlar kullanılarak yumurtaların toplanması ve ay sonunda ödemelerin yapılması
- Veteriner tarafından kanatlı hayvanların izlenmesi ve hastalıklarla mücadele
- Marka alınması
- Hindi kesim ve vakum paketleme, yumurta saklama amaçlı ufak çaplı bir ünitenin kurulması ve yönetiminin kadınlar tarafından oluşacak bir örgütlenmeye verilmesi

Paydaşlar: Hüsnü M. Özyeğin Vakfı ve GAP BKİ**Kolaylaştırıcılar:** Kaymakamlık, DİKA, FAO Destek Programları

5.10. Yerleşimlerde Tarımsal Yapı

Mardin ili, yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve soğuk geçen iklim özelliği ile Akdeniz ikliminin karasal özelliğine sahiptir. İlin bir yandan güneyinden geçen çöl ikliminin etkisi altında bulunması, bir yandan da kuzeyindeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişine engel olması nedeniyle yazları çok sıcak geçmektedir. Özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında 38 dereceye çıkan sıcaklık, kış aylarında -8 dereceye düşmektedir. Bu iklim özellikleri tarımsal üretimi de belirlemiştir.

Ömerli ilçesinde küçük arazi alanlarında üretim yapmaya çalışan çiftçiler, taş yoğunluğu ve su kaynaklarının yetersiz oluşu nedeniyle geleneksel tarım yöntemleriyle üretimlerini idame ettirmektedirler. İlçede genel olarak yoğun olmamakla birlikte üretimde zirai ilaç, gübre, sertifikalı tohum, fidan/fide kullanılmaktadır. Yörede, üretilen ürünlerin büyük kısmı doğal niteliktedir.

Tarım arazilerinin taşlık ve su kaynaklarının çok yetersiz olması, yoğun tarımsal üretim için çok önemli bir sorundur. Bazı çiftçiler arazilerinde taş temizliği yapmakta ve su kaynaklarına erişim için sondaj kuyuları açmaktadır. Ancak, ekonomik olarak buna çok az çiftçinin gücü yetmekte, çok büyük kısmı ise susuz tarıma devam etmektedir. Genel olarak, köylülerin arazisi çok parçalı ve müşterek tapuludur. Bu da geleneksel üretimin sürdürülmesini beraberinde getirmektedir.

İlçede Ziraat Odasına kayıtlı 2.700 çiftçi vardır. Köylerde nüfusun yarısı 40 yaşın altındadır. Yani, ilçede genç çiftçi potansiyeli vardır. Nitekim yarısı kadın olmak üzere 24 genç çiftçi desteğinden yararlanmıştır.

Ömerli köylerinin önemli bir kısmı 1992-1993 yılında boşaltılmış ve 2002 yılında geriye dönüş başlamıştır. Bu süre zarfında tarımsal üretim durmuştur. Bu durum üretim sürecini çok olumsuz etkilemiş, bağ ve meyve bahçelerinin bakımsız kalması nedeniyle kurumalar oluşmuştur. Aynı zamanda üretimden belli bir süre uzak kalan çiftçiler, bilgi ve becerilerini geliştirememiş ve üretim için gerekli olan alet ve ekipmanı temin etmekte zorlanmışlardır. Ömerli köylerinde yapılan görüşme ve gözlemler sonucunda tarımsal yapı ile ilgili elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir;

Tarla Tarımı

Tarla bitkileri olarak; arpa, buğday, mercimek, nohut, kavun, patates ile yem bitkisi olarak burçak ve fiğ yetiştirilmektedir (Tablo.6). Kıraç alanlarda yapılan bu üretimin fazlası satılmaktadır. Özellikle buğday ve arpa danesi yanında saman

da hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Tarla ürünlerinde verim Türkiye ortalamalarına yakındır. Son birkaç yılda nohut üretimine yöneliş vardır. Özellikle son yıllarda bakliyat fiyatlarının artması ve destekleme kapsamında olması üretimi artırmıştır. Fiğ ve burçak ise hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir.

Açık alanda yapılan bostan (kavun-karpuz) üretimi münavebe bitkisi olarak üretimde yer almaktadır. Hububat üretimi yapılan alanlarda sonrakıyıyla mercimek ya da nohut, bazen de bostan ekimi yapılmakta ve tarım alanlarında münavebe sistemi uygulanmaktadır. Elde edilen ürün yakın alanlarda satılmaktadır.

Sulanabilen alanlarda ise son yıllarda patates üretimi de yapılmaktadır. Patates yörede yeni bir üründür. Özellikle Adana ve Mersin'e çalışmaya giden tarım işçileri bu üretim tekniklerini öğrenerek köylerinde üretime başlamışlardır. Ancak ilk yıllarda iyi bir gelir sağlayan patates fiyatları son 2-3 yılda tatminkâr değildir. Üreticiler yüksek maliyet ve düşük fiyatlardan dolayı zarar ettiklerinden şikâyetçidir.

Tarla Tarımı İçin Öneriler

- Yöredeki üretimde zirai ilaç ve kimyevi gübre kullanımı oldukça azdır. Bu nedenle özellikle nohut ve mercimek organik üretim sistemine alınmalıdır. Bu konuda üreticiler desteklenmelidir.
- Yerel tohumlar ile üretilen yöreye has mercimek korunmalı, tanıtımı yapılmalı, markalaşma ve paketleme konusunda girişimler özendirilmelidir.
- Tıbbi aromatik bitkilerin üretime alınması için önder çiftçiler belirlenmeli, destek verilmelidir.
- Fiğ dane döneminde değil, çiçeklenme döneminde biçilerek hayvanlara kaba yem olarak verilmelidir.

Bağcılık

İlçenin en önemli üretimi bağcılıktır. Yöredeki üzüm çeşitlerinin önemli bir kısmı gen kaynağı niteliğinde olup ekonomik anlamda sofralık/kurutmalık ve şıralık türleri, yüksek değerli çeşitlerdir. Bölgedeki kurutmalık üzümün %28'i Mardin'in Ömerli ilçesinde üretilmektedir. Bağcılık yörede çok uzun bir geçmişe sahiptir. Genel olarak mevcut bağlar 60-70 yıllık bağlardır. Ancak son yıllarda artan kuraklık, yeterince bakım yapılmaması ve yaşlanma nedeniyle verim düşüktür.

Bağlardan elde edilen üzümün bir kısmı sofralık ve taze olarak satılmaktadır. Bağlardan elde edilen üzüm, kuru üzüm, pekmez, pestil, sucuk, kesme yapılarak genelde Diyarbakır'da satılmaktadır. Ancak, araçlar köyden 10 TL'ye aldıkları pestil ve sucuğu 20-22 TL'ye satmaktadır. Bu bağlarda gençleştirme ve üretim teknikleri iyileştirilmelidir. Örneğin, telli terbiye sistemine geçen bir üretici, veriminin 2 kat arttığını ifade etmiştir.

Bağ alanlarında sürüm traktör ya da atlar ile yapılmaktadır. Özellikle yamaç ve taşlı araziler at ile sürülmektedir. Göllü köyünde, bağ araları sürümü için köyde 20 at vardır. Sürüm bedeli 100 TL /gün'dür.

Ömerli'de bağcılığın geliştirilmesi elzemdir. Özellikle yörenin arazi ve iklim yapısı bağcılığa oldukça elverişli, yörenin geleneksel üretim kültüründe bağ ve bağdan elde edilen ürünlerin payı oldukça fazladır. Ancak son yıllarda verim ve kalite düşmüştür.

Bağcılık için Öneriler:

- Şıralık üzümün işlenmesi süreci daha hijyenik ve standart ürünler şeklinde olmalıdır. Üzümün sıkılması çiğneme yöntemi ile yapılmaktadır. Bu işlem için günümüzde mekanizasyon sistemleri geliştirilmiştir. Bu konuda çiftçilere demonstrasyon amaçlı destek verilmelidir.

- Mevcut bağ alanlarında gençleştirme çalışmaları yapılmalıdır. Gençleştirme ve yeni bağ tesisi yapılırken, bakım ve diğer kültürel işlemlere uygun bir düzen oluşturulmalıdır.

- Yörede görülmeye başlanmış filoksera mevcut bağ alanlarını etkilemeye başlamıştır. Yeni dikim bağlar Amerikan asma çubuğu üzerine aşılanmalıdır.

- Bağlarda kültürel işlemlere önem verilmelidir. Yıllarca işlenmiş bağ alanlarında organik maddelerin miktarı azalmıştır. Bu nedenle mevcut bağlarda organik maddelerce zenginleştirilmesi için doğal gübreleme çalışmalarına önem verilmelidir. Kuraklıktan dolayı yaşanan verim düşüşünü gidermek ve kaliteyi artırmak için sulama imkânları kullanılmalıdır.

- Zararlı ve hastalıklara karşı tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler, yörenin bağlardan elde edilen doğal ürünlerinin kalitesini ve özgünlüğünü dikkate almalıdır.

- Bağların etrafını çevirmek için yapılan taş duvarlar üzerine zararlılar ve hastalık etmenleri için uygun ortam oluşturan bitki budama artıkları konulmamalıdır.

- Yeni bağ tesis edilirken pazar taleplerine uygun, verimli çeşitler seçilmelidir.

- Kuru üzüm piyasada yeterli ekonomik değere ulaşmamaktadır. Bu nedenle alternatif değerlendirme yolları araştırılmalıdır. Bu kapsamda kuru üzümün pekmez yapımı uygulanan bir yöntemdir. Ayrıca, üzümlerden değişik endüstriyel ürünler de elde edilebilmektedir. Bunlar, üzüm çekirdek yağı ve etil alkol gibi ürünlerdir. Tabii son yıllarda üzüm çekirdeği yağı kullanımı ile birlikte üzüm çekirdeğinin de kullanımında artış olmuştur.

Tablo.5. Seçilen Yerleşimlere Ait Bitkisel Üretim Deseni

ÜRETİM DESENİ - DEKAR																			
Yerleşimler		Bağ	Antep fıstığı	Buğday	Arpa	Nohut	Mercimek	Fiğ	Burçak		Kiraz	Ceviz	Badem	Muhtelif Meyve	Kavun /karpuz	Patates	Sebze	Sarımsak, Soğan	İşlenmeyen Arazi
1	Alıçlı	2.238	29	934	806	196	184	278	325				21	1	400			15	
2	Anittepe	1.079		661	1060	55			140		394	38			232		30		
3	Beşikkaya	3.000		5.000	2.000	400	250		1.000						3.000	2000			
4	Çalışan	1.000		30	70	150	50							50	60	500		50	1.000
5	Duygulu	700	25	30	15	15	10				5	20	40	20	10	60			1.450
6	Göllü	5.000		100	250	30	30		100		25		50	10					
7	Kocakuyu	6.500	150	2.500	2.500	2500			350		600	150	2000			100			7.000
8	Yaylatepe	320		100	250										150				
9	Kayaballı	10.000	3.000	100	200	100	150								150				20.000
10	Yenimahalle	3.500		1.500	2.000	350	20	50	200		287	150	70	30	115				
TOPLAM		33.337	3.204	10.955	9.151	3.796	694	328	2.115		1.311	358	2.181	111	4.117	2.660	30	15	29.450

*Kayaballı köyünde 3.000 aşılmalı Antep fıstığı ağacı, 20.000 menengiç ağacı vardır. *Yenimahalle'de 10.000 menengiç ve mahlep ağacı vardır.

Not: Muhtelif meyve: Kayısı, Elma, Armut, Nar, İncir vb. Bu veriler yerleşim yerlerindeki toplantılarda elde edilmiştir.

Meyvecilik

Ömerli ilçesi köylerinde muhtelif meyve çeşitleri yetiştirilmektedir. Son yıllarda özellikle kiraz yetiştiriciliği önemli bir gelir kaynağı durumundadır. Yanı sıra özellikle kırıç alanlarda Antep fıstığı ve badem üretimi yapılırken, sulanabilen alanlarda ise kayısı, ceviz, şeftali, nar, zeytin, incir, elma, erik ve armut üretimi vardır (Tablo.5).

İlçedeki kiraz bahçelerinin önemli bir kısmı kirazın mahlep üzerine aşılmasıyla oluşturulmuştur. Yeşilli ilçesinin ardından, sahip olduğu uygun iklim ve toprak yapısı sayesinde kiraz yetiştiriciliği Ömerli'de de yaygınlaşmıştır. Antep fıstığı ve badem ağaçları genellikle bağ kenarlarında sınır bitkisi ya da bağ içerisinde düzensiz bir şekilde bulunmaktadır. Antep fıstığı ağaçları çoğunlukla Menengiç ağaçlarının aşılması ile üretime katılmıştır. Bu durum hem bakım işlemlerini zorlaştırmakta, hem de dölllenme problemleri oluşturmaktadır. Son zamanlarda düzenli bahçe oluşturma yönünde eğilimler başlamıştır. Özellikle Antep fıstığı, badem, ceviz üretiminin geliştirilmesi için öncelikle çiftçilere teknik destek ve bahçe kurma için gerekli girdi desteği sağlanmalıdır. Üzümün türevleri ile kombinasyona girecek ve katma değeri yüksek sucuk gibi özgün ürünlere işlenecektir.

Ömerli köylerinde çok sayıda mahlep ve menengiç doğal durumda bulunmaktadır. Özellikle menengiç kahvesi yapılarak değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Menengiç kahvesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların günlük yaşamda tükettikleri, misafirlerine ikram ettikleri, kafelerde satılan, antioksidan özelliği yüksek, kafeinsiz, doğal bir kahve türüdür. Kafeinsiz oluşu ve birçok sağlık faydası olması nedeniyle cam kavanozlarda menengiç macunu ve hazır paketlerde menengiç kahvesi satışı çok yoğun olarak yapılır. Mahlep ağaçları aşılacak kiraz üretimi artırılmalı veya farklı değerlendirme imkanları araştırılmalıdır.

Zeytin üretimi

Yörede son yıllarda zeytin üretiminde yaygınlaşma eğilimi görülmektedir. Ancak, yöre iklimi zeytin üretimi için risklidir. Zeytin yetiştiriciliği için uygun ekolojiler deniz seviyesinden başlayarak 500 metre yüksekliğe kadar çıkar. Bazı bölge ve mikro klimalarda 800 metreye kadar çıkılsa da, 500 metreden sonra yetiştiricilik riskli olmaktadır. Birkaç yılda bir oluşan düşük sıcaklıklar (5-10 yılda) zeytin bitkisine zarar vermektedir. Onun için yeni kurulacak zeytin tesislerinde, tesis yapılmadan

önce o bölgenin uzun yılları kapsayan iklim değerleri incelenip, ona göre karar verilmelidir. Zeytin, 40 °C ile -7 °C arasındaki sıcaklıklarla dayanabilse de, iyi bir büyüme ve meyve oluşumu için sıcaklığın 15-25 °C'lerde olması istenir. Zeytinin yıllık yağış isteği 650-800 mm'dir.

Meyvecilik İçin Öneriler

- Antep fıstığı bahçeleri genelde kıraç ve taşlık arazilerde kurulmaktadır. Bu durumda ağaçların gelişmesi gecikmekte ve uzun bir bekleme süresini almaktadır. Oysaki sulama imkânı olan, organik maddelerce zengin alanlarda bu bahçelerin kurulması bu süreyi oldukça kısaltacaktır. Bu yönde çiftçiler eğitilmeli ve gerekli destek verilmelidir. Eğer kıraç arazilerde bahçe tesis edilecek ise bağ ile birlikte yapılmalı, Antep fıstığı verim çağına gelinceye kadar 3-4 yılda verime başlayacak bağların veriminden yararlanılmalıdır.
- Bahçe tesisi konusunda çiftçilere teknik destek ve fidan desteği sağlanarak meyveciliğin geliştirilmesi özendirilmelidir. Sulama imkânı olan alanlarda ceviz yetiştiriciliğine öncelik verilmelidir.
- Ağaçlandırılacak eğimli alanlarda teraslama yapılmalı, sulama imkânları sağlanmalı ve meyvecilik konusunda bilgi-becerilerini artıracak uygulamalı eğitimler verilmeli, örnek bahçelere, meyveciliğin geliştiği bölgelere geziler düzenlenmelidir.

Tablo.6. İlçede Dekara Üretim Durumu ve Ürün Satış Fiyatları

Ürünler	Dekara Üretim Miktarı -kg.	Satış (TL/Kg)
Bağ (sofralık üzüm)	300-500	2
Pekmez		12
Pestil		12
Sucuk		25
Antepfıstığı	15-20 kg/Ağaç	25
Buğday	200-250	0,9
Arpa	250-300	0,9
Nohut	120-150	6
Mercimek	100-130	2
Fiğ		
Burçak		
Kiraz	400-500	3
Ceviz		20
Badem	400-600	5
Meyve(muhtelif)	1.000-2.500	2
Bostan (kavun-karpuz)	2.000	0,5
Patates	3.000	0,5
Domates	2.000	1
Biber	1.500	1
Salatalık	1.500	1,5
Patlıcan	1.500	1
Bal	5-10 Kg/Kovan	80-120

Not: Bu veriler yerleşim yerlerindeki toplantılarda elde edilmiştir.

Sebzecilik

Soğan, sarımsak, domates, salatalık, biber, patlıcan üretimi yapılmaktadır. Açık alanda yapılan üretimin önemli kısmı hane tüketimine yöneliktir, fazlası Ömerli ve çevre pazarlarda satılmaktadır. Sebzecilik için en önemli sorun su kaynaklarının yetersizliğidir. Sondaj kuyusu ile çıkarılan ve sulanabilen alanlarda sebze yetiştirilmektedir. Açık alanda yapılan sebze üretiminden, pazarda ürünün bol olduğu döneme denk gelmesi nedeniyle beklenen gelir elde edilememektedir. Oysaki turfanda üretim yapılması durumunda elde edilecek gelir artacaktır. Aile iş gücünü değerlendirmek için de sebze üretimi geliştirilmelidir.

Yöre, sebze üretiminde yeni teknikler/teknolojiler ile üretim yapılması için uygun bir alandır. Özellikle, örtü altı üretimler konusunda üreticiler isteklidir. Adana ve Mersin'e göç etmiş pek çok üretici bu konuda deneyim sahibidir. Bu üreticilere sağlanacak destekler ile yörede seracılık ve örtü altı üretimin geliştirilmesi ve ürün çeşitliliği sağlanması mümkündür.

Sondaj kuyularının açılması oldukça maliyetlidir. Ayrıca yeterli suyun bulunması durumunda bu kuyuları çalıştırmak için gerekli enerji maliyetleri de oldukça yüksektir. Şimdilik GAP BKİ desteği ile bir kuyu güneş enerjisi ile çalıştırılmaktadır. Bu uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Sulama kaynakları geliştirilmeli, sulama konusunda çiftçilere destek sağlanmalıdır. Sulama, bazı köylerde açık karıklarda salma sulama ile yapılırken, genel olarak meyve ve sebze de damlama ve patates üretiminde ise yağmurlama şeklinde yapılmaya başlanmıştır.

Büyükbaş hayvancılık

Genelde hane tüketimi için yetiştirilen büyükbaş hayvanların genetik yapısı Simmental, Montofon, Holstein kültür ırkları ve melezleri ile yerli ırklardan oluşmaktadır. Her hanede 1-2 baş şeklinde yetiştirilmekte, elde edilen süt de hane tüketimi ile yoğurt, peynir yapılarak satılmaktadır. Bazı yetiştiriciler hayvan besleme için gerekli saman ve arpayı Kızıltepe'den temin etmekte, silaj ve küspe Konya'dan getirilmektedir. Oysaki sulama imkânı olan alanlarda yonca gibi çok yıllık veya silajlık mısır üretimi yapılabilir. Patatese göre çok daha fazla gelir sağlayabilecek ve üretim yapılan arazileri de organik maddece zenginleştirecektir. Muhtemelen yılda 6 kez biçim yapılabilecek ve yörede hayvancılığın gelişmesine katkısı olacaktır. Köylerde yetiştirilen arpanın çoğu kırılarak hayvan beslemesinde kullanılmaktadır.

Hayvan ahırları genellikle evlerin altında bulunmaktadır. Bu istenilen bir durum değildir. Yeterli havalandırma ve gezinti alanına imkân vermemektedir. Yeni yapılan bazı ahırlar ise evlerin yanında ve yarı açık şekildedir. Böyle olan ahırlar hayvancılık için daha uygundur.

Tablo.7. Seçilen Yerleşimlere Ait Hayvancılık Verileri

Yerleşimler	Hayvan Varlığı		Arıcılık			Arazi Varlığı (Dekar)		Traktör Sayısı
	Büyükbaş	Küçükbaş	Arıcılık	Kovan Sayısı	Sondaj (Adet)	Sulu	Kuru	
1 Alıçlı	127	390				600	7.250	10
2 Anittepe	128	437	1	48				20
3 Beşikkaya	198	1.378	5	50		2.000	10.000	2
4 Çalışan	7	317			10	500	1500	4
5 Duygulu	1	207				50	500	2
6 Göllü	93	1.251			1	100	4900	
7 Kocakuyu	176	1.049				400	23.600	10
8 Yaylatepe	85	269	1	80			1.268	5
9 Kayaballı	49	416	1	96		3.000	7.000	10
10 Yenimahalle	147	1.353	2	173		300	8.700	40
11 Sulakdere	29	1.760					1.500	
TOPLAM	1.040	8.827	10	447	11	6.950	66.218	103

Not: Bu veriler yerleşim yerlerindeki toplantılarda elde edilmiştir.

Küçükbaş Hayvancılık

Küçükbaş hayvan varlığı koyun ve keçidir. Son yıllarda hayvan sayısı azalmıştır. Genç nüfusun köyde kalmaması ve otlatma için meraların az olması nedeniyle toplam küçükbaş hayvan sayısı azalmıştır. Ancak küçükbaş hayvancılık yörede geleneksel bir ürettir. Tekrar geliştirilmesi için destek verilmelidir.

Mera bulunmayan ilçede mevcut ormanların önemli bir kısmı orman vasfını yitirmiş durumdadır. Mera vasfını kaybeden bu arazilerden bir kısmının mera alanına dönüştürülmesi hayvan yetiştiriciliğinin artmasına yol açacaktır. Koyun yetiştiriciliği desteklenmeli, erkek materyallerin besiye alınması konusunda teşvik edilmelidir. Besicilik geliştirilmeli ve besicilik için uygun koşullara sahip üreticilere destek verilmelidir.

Kümes Hayvancılığı

Köylerde her hanede az da olsa tavukçuluk yapılmaktadır. Ancak tavukçuluk geleneksel şekilde yapıldığından ve belli hastalıklara karşı koruma sağlayan aşılama yapılmadığından salgın hastalıklar ile sık sık ölümler yaşanmaktadır. Özellikle geliri kadınlar tarafından kullanılan köy yumurta tavukçuluğu konusunda topraksız ya da az topraklı hanelere destek verilmelidir.

Arıcılık

Köylerde yapılan görüşmelerde geçmiş yıllarda da küçük çaplı arıcılık yapıldığı ve halen bazı köylerde devam edildiği görülmüştür. Özellikle meyvecilik yapılan köylerde arıcılık, verim ve kaliteyi doğrudan etkilemektedir. Mevcut arıcılar da elde ettikleri balı yüksek bir bedelle satmaktadır. Arıcılık eğitimine katılmış ve sertifikası bulunan kişilerin talepleri olmuştur. Bu nedenle arıcılık bölgede az da olsa bir potansiyele sahiptir. Arıcılık bu köylerde desteklenmelidir.

Farklı Faaliyet-Geçim Alanları Önerileri

- **Mantar Yetiştiriciliği:** Bazı köylerde evlerin altında çok sayıda mağara vardır. Bu mağaralar, depo, hayvan ahır olarak kullanılmaktadır. Ancak buralarda mantar yetiştiriciliği yapılabilir.

- **Çilek Üretimi:** Su kaynaklarının az olması ve sondaj maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle sulama imkanı bulunan alanlarda birim alandan yüksek verim ve gelir getiren yoğun üretimler seçilmelidir. Bu kapsamda çilek hem aile iş gücünü değerlendirebilmektedir hem de getirisi diğer ürümlere göre iyidir. Kısa sürede ekonomik getiriye dönüşmesi nedeniyle yörede başlatılmış bulunan çilek yetiştiriciliği yaygınlaştırılmalıdır.

Ömerli ilçesinde su kaynaklarının azlığı, kuraklık ve yetersiz yağış nedeniyle hem mevcut üretim alanlarında verim ve kalitede düşüş hem de mevcut potansiyel değerlendirilemeyen alanları sınırlandırmıştır. Bu nedenle sulama imkânlarının artırılması en öncelikli sorundur.

- **Yem Bitkisi Üretimine Geliştirilmesi:** Çok yıllık yem bitkisi üretimi (yonca, korunga) ve silajlık mısır üretimi konusunda çiftçilere destek verilmeli, bu üretimler için gerekli olan makine ekipman parkı oluşturulmalı, bir sistem dahilinde üreticilere kullanılmalıdır.

- **Kapama meyve bahçelerinin** oluşturulması konusunda destek verilmelidir. Antep fıstığı, kiraz, badem, ceviz, erik, şeftali, incir için fidan desteği, teknik destek verilmelidir.

- **Terbiye sistem** ile yeni bağların tesisi konusunda destek verilmelidir.

5.11.Bitkisel Ürünlerin Değerlendirme ve Pazarlama Biçimleri

Ömerli ilçesinde bitkisel üretimde ön plana çıkan ve pazarlamaya konu olan başlıca ürünler arasında badem, üzüm, nohut, mercimek ve kiraz yer almaktadır.

En fazla yetiştiriciliği yapılan, ekonomik değeri yüksek ürünler olan üzüm ve badem ilçede satılmaktadır. İlçeye dışarıdan gelen bazı alıcılar da bulunmaktadır. Ömerli ilçesinde bitkisel ürün işleyen herhangi bir tesis bulunmamaktadır. İlçede badem, üzüm, nohut ve mercimek yetiştiriciliğinin uzun bir geçmişi olmasına rağmen, küçük ölçekli de olsa bir işleme tesisi kurulmamış olup, ilçede buna yönelik bir tesis gereksinim göstermektedir.

Üzüm; sofralık taze olarak satıldığı gibi, az da olsa pekmez, pestil yapılarak da satılmaktadır. Nohut ve mercimek ilçede aracılara satılmaktadır. Badem, Mardin'den gelen şekerlemecilere satılmaktadır.

İlçede bir satış yerinin-pazarının yapılması ilçeye dinamizm kazandıracaktır. Bu *pazarda geleneksel ve organik üretimlerin satıldığı ayrı ayrı reyonlar da oluşturulmalıdır.* Pazar sadece ilçeye yönelik değil, civar yerleşimlere de hitap etmelidir. Böyle bir satış yeri-pazar alanında geleceğin de kurgulanarak, tamamen Ömerli yöresinde yetiştirilen ürünlerin satıldığı bir alana dönüştürülmesi markalaşma ve pazarlama açısından önemlidir. Satılan ürünlerin hangi köyden geldiği ve kimin üretimi olduğu, üretimden hasada ve işlenmiş ürüne kadar hikâyeleri kısa olarak yazılmalıdır. İlçede ürün işlenmesi söz konusu değildir. Gelecek açısından umutvar bir ürün olan badem, nohut, mercimek, Antep fıstığı gelecek yıllarda ilçe için en önemli gelir ve işlenecek ürünler olabilecektir.

Bu konuda genel bir değerlendirme yapılacak olursa; ilçede az da olsa bulunan bitkisel ürünlerin kaliteli, standartlara uygun ve yüksek katma değerde pazarlandığını söylemek mümkün değildir. Bunun için öncelikle ürünlerin potansiyelini ortaya çıkaracak çalışmaların yapılması, işleme tesisinin kurulması ve Ömerli **ÜST KİMLİĞİNİ** ortaya koyacak bir pazarlama yaklaşımının uygulamaya aktarılması önemli bir gerekliliktir. Burada özellikle ilçe dışında yaşayan Ömerlililere büyük sorumluluklar düşmektedir. Pazarlama, tanıtım, lobicilik anlamında önemli işlev görebilirler.

5.12. Girdi Kullanım Bilinci ve Duyarlılığı

Özellikle bitkisel üretimde girdi kullanımını önem taşımaktadır. Girdilerin başında ise gübre, ilaç, tohum, fide, fidan ve su kullanımını gelmektedir. Alan çalışmaları sırasında özellikle su kullanımı konusunda şikâyetler gündeme gelmiştir. Bunlardan birincisi elektrik fiyatları nedeniyle su kullanım maliyetinin yüksekliğidir. İkincisi ise su kıtlığıdır. İlçede bilinçli su kullanımından söz etmek zordur. Bu nedenle alanda “optimal su kullanımı” konusunda eğitim-yayım programlarına gereksinim vardır.

Girdi konusunda şu genellemede bulunabiliriz; ilçede kimyasal girdi kullanımını yaygın değildir. Buna karşılık bilinçli bir girdi kullanımından söz etmek de mümkün değildir. Bundan hareketle verimlilik, kalite vb. konularda ilerleme sağlanması için tarımsal eğitim-yayım programlarına gereksinim vardır.

Çiftçiler kirazda sinek hastalığı, bağcılıkta zararlılar olduğunu belirterek bu konuda hem mücadeleye hem de eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kiraz, üzüm ve incirde “iyi tarım uygulamaları”na geçiş istenmiştir ve bu konuda çalışmalar beklenmektedir.

5.13. Hayvancılık Faaliyetleri ve Hayvansal Ürünlerin Değerlendirme-Pazarlama Biçimleri

İlçede hayvan sayısı çok değildir. Özellikle güvenlik nedeniyle meraya çıkama hayvancılığı çok etkilemiştir. Son bir-iki yıldır yeniden bir canlanma görülmektedir. Fakat bu çok sınırlıdır. Elde edilen süt genelde aile öz tüketimine yönelik olup, arta kalan miktarlar süt, tereyağı, peynir yapılarak Ömerli ve çevresinde satılmaktadır.

5.14. Temel Sorun Saptamaları ve Çözüm Yaklaşımları

Bitkisel Üretimde Sorunlar ve Çözüm Yaklaşımları

Yerleşimlerde yapılan toplantılarda, alan çalışmalarında bizzat halka bitkisel üretime ilişkin sorunların ve buna yönelik çözüm yaklaşımlarının da neler olduğu sorulmuştur. Bundan hareketle halk tarafından ortaya konulan bitkisel üretime ilişkin sorunlar şu biçimde özetlenmiştir:

- Tarımsal bilgi ve bilinç düzeyinin düşük olması,
- Tüm ürünlerde verimliliğin düşük olması,
- Ürünlerin pazarlanmasında sorunlar olması,
- Sulama suyunun kıtlığı,
- Bilinçli sulama yapılamaması,

- İçme ve sulama kuyularının maliyetinin 50 bin ile 150 bin arası olması ve ödenen elektrik ücretinin bölgedeki insanları zorlaması, bazı kuyuların bunun için kapatılmış olması,
- Tarımsal alanların engebeli olması,
- Elektrik maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle sulama zorluğu,
- Göç eğilimi ve göç hareketliliği,
- Tarımsal eğitim-yayım hizmetlerinin yetersizliği,
- Arazinin parçalı ve küçük olması,
- Üreticilerin örgütlenememesi,
- Ürünlerin katma değeri yüksek biçimde değerlendirilememesi,
- Genç nüfusun tarımdan kopması,
- Örgütlü olmayan üreticilerin girdilerinin pahalı olması ve ürünlerinin ucuza satılması,
- Yüksek maliyet – düşük fiyat nedeniyle üreticinin reel gelirinin düşmesi,
- Bakliyat fiyatlarının kış sezonunda artması ancak bu artıştan dolayı oluşan değeri araçların alması,
- Tarım alanlarının büyük bir kısmının taşlık ve verimsiz topraklardan oluşması ve sadece meyvecilik ve bağcılık yapmaya uygun olması,
- Köy arazilerinin büyük bir kısmının ormandan açılan alanlardan oluşması ve kadastro çalışması yapıldıktan sonra tarım yapılan arazilerin 3/4 oranına düşmesi, bunun dışında tarım yapılan arazilerin orman alanı olması (bağların büyük bir kısmı orman alanının içinde),
- Toprakların verimli olarak kullanılmaması,
- Ürettikleri ürünlerin daha çok kendi ihtiyaçlarına yönelik olması ve pazara yönelik üretimin sınırlı olması,
- Köylerin 1993 yılında boşaltılıp, 2003 yılında köye dönüşlerden dolayı tarımsal ve hayvansal üretimden kopmaları.

Çözüm Yaklaşımları

- Analizler ve bilinçli gübreleme verimi artıracaktır.
- Kırsalın kalkınmasına yönelik kooperatif kurulmalıdır.
- Hayvan gübresi bitkisel üretimde daha bilinçli ve yeteri miktarda kullanılmalıdır.
- Badem, kiraz ve ceviz yaygınlaştırılmalıdır.
- Bazı yerleşimlerde ikinci ürün koşulları yaratılabilir.
- Badem, üzüm, incir ve kirazda “iyi tarım uygulamaları”na geçilebilir.
- Kapalı sistem sulama kanalları yapılarak su getirilmelidir.
- Bahçe tesisi konusunda çiftçilere teknik destek ve fidan desteği sağlanarak meyveciliğin geliştirilmesi özendirilmelidir. Sulama imkânı olan alanlarda badem, kiraz ve ceviz yetiştiriciliğine öncelik verilmelidir.

- Ağaçlandırılacak eğimli alanlarda teraslama yapılmalı, sulama imkânları sağlanmalı ve meyvecilik konusunda bilgi-becerilerini artıracak uygulamalı eğitimler, örnek bahçelere, meyveciliğin geliştiği bölgelere geziler düzenlenmelidir.
- Sondaj kuyularının açılması oldukça maliyetlidir. Ayrıca yeterli suyun bulunması durumunda bu kuyuları çalıştırmak için gerekli enerji maliyetleri de oldukça yüksektir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından güneş enerjisi ile kuyuların çalıştırılması gerekmektedir ve uygulamaları konusunda çiftçilere destek verilmelidir.
- Sulama kaynakları geliştirilmeli, sulama konusunda çiftçilere destek sağlanmalıdır. Sulama, bazı köylerde açık karıklarda salma sulama ile yapılırken, genel olarak meyvede damla sulama şeklinde yapılmaya başlanmıştır.
- Badem, ceviz, kiraz konusunda yöre halkına uygulamalı eğitimler verilip, örnek bahçeler oluşturulup, görmeleri sağlanmalıdır.

● **Bakliyat Paketleme Tesisi:** Ömerli'de nohut ve mercimek üretimi ciddi miktara erişebilir. Son yıllarda üretim miktarı oldukça artmış olan nohut ve mercimek Ömerli'de, Mardin'de tüccarlara satılmaktadır. Üreticinin satış fiyatı ile tüketicinin alış fiyatı arasında ciddi bir fark oluşmaktadır. Bu farkın önemli kısmı aracılara gitmektedir. Oysa üretim miktarı yörede paketleme tesisi için yeterlidir. Bu konuda girişimler teşvik edilmelidir.

● **Badem/Ceviz/Antep fıstığı İşleme Tesisi:** Ömerli'de doğal bir badem potansiyeli vardır. Bunun yanı sıra ceviz ve Antepfıstığı da umutvar ürünlerdendir. Bu ürünlerin işlenerek katma değerini yörede kalması, üretimi yapan çiftçilere yansımaları için farklı ürünlere işlenerek değerlendirilmesi için AR-Ge çalışmaları yapılmalıdır. Girişimcilere destekler sağlanmalıdır.

● **Markalaşma:** Ömerli'de badem, kiraz, mahlep, nohut, mercimek gibi yerel ürünlerin markalaşmasına yönelik çalışmalar başlatılmalıdır.

- Ömerli'de bağcılığın geliştirilmesi elzemdir. Özellikle yörenin arazi ve iklim yapısı bağcılığa oldukça elverişli, yörenin geleneksel üretim kültüründe bağ ve bağdan elde edilen ürünlerin payı oldukça fazladır. Ancak verim ve kalite düşüktür. Bağcılık ile ilgili yapılması gerekli olan işlemler:

● **Yeni bağ tesisi yapılırken,** bakım ve diğer kültürel işlemlere uygun bir düzen oluşturulmalı, pazar taleplerine uygun, verimli çeşitler seçilmelidir.

● Bağlarda kültürel işlemlere önem verilmelidir. Yıllarca işlenmiş bağ alanlarında organik maddeler azalmıştır. Bu nedenle toprağın organik

maddelerce zenginleştirilmesi için doğal gübreleme çalışmalarına önem verilmelidir.

● Zararlı ve hastalıklara karşı tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler yörenin bağlardan elde edilen doğal ürünlerinin kalitesini ve özgünlüğünü dikkate alınmalıdır.

● **Üzüm piyasada yeterli ekonomik değere ulaşamamaktadır.** Bu nedenle alternatif değerlendirme yolları araştırılmalıdır. Bu kapsamda kuru üzümün pekmez yapımı uygulanan bir yöntemdir. Ayrıca, üzümlerden değişik endüstriyel ürünler de elde edilebilmektedir. Bunlar, üzüm çekirdek yağı ve etil alkol gibi ürünlerdir.

● Ömerli'de yetişen ürünlerin **Ömerli'ye özgü çeşitleri için** araştırma yapıp envanteri çıkarılmalı ve devamlılığını sağlamak üzere çalışmalar yapılmalıdır. Bölgede bulunan tohum veya fidanlardan uygun olanları üretime dâhil edilmelidir.

Hayvansal Üretimde Sorunlar ve Çözüm Yaklaşımları

Yerleşim yerlerinde düzenlenen toplantılarda, bireysel görüşmelerde halka karşılaştıkları hayvansal üretim sorunları ve bunların çözümüne yönelik önerileri sorulmuştur.

Görüşme yapılan her yerleşimde ortak görüş maliyetlerin yüksek olduğu, meraların yetersiz olduğu, meraların tam olarak kullanıma açılması ve orman içi mera sorununun çözülmesi gerektiği, elde edilen hayvansal ürünlere harcanan emeğin, pazarlama sonrası kazanılan paraya karşılık gelmediği şeklindedir. Kısaca emeklerinin paraca değer etmediği söylenmektedir. Toplantılara katılanlar hayvancılığın durumunu geçmişle karşılaştırdıklarında özellikle küçükbaş hayvancılığın son yıllarda iyi para kazandırdığı görüşünde hemfikir olmuşlardır. Büyükbaş hayvanların sayısında da azalma yaşandığı buna karşın hayvanlardan elde edilen verimin arttığı, ürün fiyatlarının ise düştüğü belirtilmektedir.

Tüm yerleşimlerde ortak olan sorunlar:

- Girdilerin pahalı olması (yem, veteriner, ilaç ve tohum),
- Meraların yetersizliği,
- Meraların kullanıma kapalı olması,
- Kaliteli kaba yem üretiminin azlığı,
- Yem bitkileri üretiminin az olması,
- Süt işleme tesisinin olmaması,
- Genç nüfusun azalması nedeniyle hayvan sayısının azalması,
- Ürünlerin, canlı hayvanların gerçek değerinden satılamaması,
- Hayvan hastalıklarının verimde azalmaya neden olması şeklinde ifade edilmiştir.

- Ömerli ilçesi ve köylerinde mera alanı olmamasının hayvancılığın gelişmesinin önünde önemli bir engel oluşturması,
- Bazı köylerde orman teşkilatının orman alanlarının etrafını telle çevirerek ağaçlandırma çalışması yapması ve hayvan otlatma alanlarının daralması sayılmaktadır. Orman İşletmesi'nin bu çalışmalarının devam etmesi durumunda bölgeye uygun küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Çözüm Yaklaşımları

Devletin hayvancılık çalışmalarını daha çok desteklemesi gerektiğine inanılmaktadır. Kaliteli yem üretimi için sulama suyu sorunlarının çözülmesi gerektiği de belirtilmiştir. Küçükbaş hayvancılıkta bakım, beslenme, barınma koşulları iyileştirilmelidir. İlçede küçük ölçekli bir hayvancılık tesisinin açılması da önemli bir girişim olarak öne sürülmüştür. Meraların kullanımındaki sınırlılıkların kaldırılması da önemlidir.

- Arıcılığın yaygınlaştırılması: Arıcılık geçmişte geleneksel biçimde yapılmış bir faaliyettir. Ancak son yıllarda arıcı sayısı oldukça azalmıştır. Meyveciliğin ön planda olduğu, organik üretimin yoğunlaştığı yörede verim ve kaliteyi artırmak üzere, topraksız/az topraklı aileler için arıcılık konusunda projeler geliştirilebilir.
- Yumurta tavukçuluğunun yaygınlaştırılması: Gezen tavuk ya da doğal köy yumurtasına olan talep giderek artmaktadır. Topraksız ya da az topraklı hanelere alternatif gelir imkânlarının yaratılması konusunda istekli ailelere destek verilmelidir.

5.15. Yerel Halkın Beklentileri ve Kalkınma Sürecinde Rol Tanımlamaları

Kırsal kalkınma çalışmalarında önemli ilkelerden biri yerel halkın kalkınma süreçlerine katılımıdır. Bu süreç potansiyel-sorun tanımından çözüm-eylem aşamasına kadar her aşamada aktif katılımı öngörmek durumundadır. Katılımcılıkta toplumsal cinsiyet eşitliği gözetmek ve tüm paydaşları sürecin birer aktörü haline getirmek önemlidir. Ömerli ilçesinde kırsal kalkınma programı bir toplumsal gerekliliktir. Yerel paydaşlar kalkınma konusunda isteklidir ve harekete geçmek için desteklenmeleri ve iş birliği yapılması önemlidir.

Yerel halk genelde olduğu gibi yüksek beklenti içindedir. Burada önemli olan beklentiler için verecekleri katkıdır. Buradaki kalkınma eksojen yani sadece dışarıdan desteklenen bir yaklaşım ile değil, öncelikle endojen yani yerel tüm kaynakları harekete geçirme yönünde olmalıdır. Bunun için de kırsal kalkınma planlamasında özellikle çalışmalara katkı sunacak, ortak sorumluluk üstlenecek yerleşimlerden başlanması, süreci daha etkin ve aktif hale getirebilir.

Yerel halkın en büyük beklentileri sırasıyla; güvenlik, ekonomi, eğitim, çevre düzenleme, destekleme, ürün geliştirme, pazarlama konularında belirlemektedir. Bu beklentilerin kamunun ve halkın ortak girişimleri ile karşılanması ve özellikle göç eğiliminin durdurulması ve yerel ürünlerin yüksek katma değerde karşılık bulması ile daha kolay karşılanabilir olduğu gözden kaçmamalıdır. Kalkınma sürecinde rol tanımlamaları plan kapsamındaki her bir faaliyet için ayrı ayrı tanımlanacaktır.

5.16. Yerleşim Yerlerine İlişkin Sosyo-Psikolojik Gözlem

Ömerli ilçesinin köylerinin birbirine benzer özelliklerinin yanı sıra birbirinden farklılaştıkları pek çok yönleri de vardır. Kırsal kalkınma açısından bakıldığında örneğin; **Sulakdere** köyünde neredeyse köydeki okul çağındaki çocukların tamamı okula gitmemektedir. Köy genç bir nüfusa sahiptir ve yetişkinlerin, özellikle kadınların da okuma yazması yoktur. Yaşam koşulları iyi değildir. Köyde çocuk sayısı çok fazladır ve 50 yaş üstü nüfus çok azdır. Dış dünya ile entegre değildirler. Beklentileri diğer köylerle kıyaslandığında daha düşüktür. Köydeki ailelerin tamamı akrabadır ve akraba evlilikleri oranı çok yüksektir. İkipınar köyünde de akraba evlilikleri vardır. Dinamik olarak kapalı bir gruptur. Kadınlar el işini severek yapmaktadırlar. Genç nüfusları fazladır ve çalışma konusunda da heveslidirler. Sulakdere ve İkipınar köylerinde kadın erkek ilişkileri doğal yapısında, yani yaşamlarının şekillendirdiği biçimdedir. Kalıplaşmış cinsiyet rolleri göze çarpmamaktadır. Bu köylerde kadın ve erkeklerin birlikte iş yapma durumu yaygındır. **Kaynakkaya** köyü diğer köylere kıyasla köylülükten çıkmış, daha çok kasaba görünümündedir. Cinsiyet rol kalıplaşması bu köyde daha yüksek gözlenmiştir. Burada okuma-yazma oranı yine düşüktür ama insanların yaşam beklentileri daha yüksek ve gelir dağılımı daha dengesizdir. Görüşmelerde kadınlar açık bir tutum içinde değildirler. **Beşikkaya** köyünde ilköğretim okulu vardır. Köy boşaltılmamıştır ancak il dışına göçler vardır. Muhtarın ailesi dışında, köy sakinleriyle görüşme gerçekleştirilemediği için gözlem yapma olanağı olmamıştır. Genel anlamda bu köyde ciddi güvenlik endişesi ve bölünmüşlük dikkat çekicidir. Ekonomik gelişmişlik açısından diğerlerine göre iyi durumda görünmektedirler. Kırsal yerleşimlerde sosyo-psikolojik ortamın iyileştirilmesine yönelik bazı hedefler ve gerçekleştirilme biçimleri EK.1'de verilmiştir.

6. ÖMERLİ İLÇESİNDE KIRSAL KALKINMA DİNAMİKLERİ ÜZERİNE PAYDAŞ GÖRÜŞLERİ

Ömerli ilçesinde kırsal kalkınmanın paydaşlarına konu ile ilgili olarak bilgilendirme ve görüş alışverişi amacıyla düzenlenen toplantıda “Ömerli ilçesini ön plana çıkaran” sorular sorulmuş ve bu sorular ile Ömerli ilçesinin genel nitelikleri ile kalkınmayı kolaylaştırıcı ve sınırlayıcı dinamiklerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Toplantıya katılan ve görüşleri alınan paydaşların temsil ettikleri kurum ve kuruluşlar şunlardır; Kaymakamlık, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Ömerli İlçe Müdürlüğü, İlçe Ziraat Odası, Muhtarlar, Üreticiler, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Esnaf vb. Toplantıda sorulan sorulara ilişkin alınan yanıtlar aşağıda kısaca sunulmuştur:

Soru.1- Ömerli ilçesinde değişmesini istediğiniz temel özellikler nelerdir?

- Terör ortamı ve gelecek kaygısı
- İşsizlik
- Yetersiz sulama
- Bilinçsiz tarım
- Pazarlamada sorunlar
- Sanayi-işleme tesislerinin olmaması
- Yetersiz altyapı
- İstihdam alanlarının olmaması
- Örgütlenememe
- Markalaşamama
- Atıl potansiyelin kullanılmaması
- Ürünlerin işlenmemesi

Soru.2-İlçede kalkınma açısından değişmesi istenmeyen özellikler nelerdir?

- Hayvansal üretim-hayvancılığa devam
- Bozulmamış tarım alanlarının korunması
- Üzüm tarımının devamlılığı
- Organik tarım potansiyeli
- Tarımsal üretime devam edilmesi
- Aile bağları

Soru.3-İlçenizin demografik yapısını nasıl tanımlarsınız?

- Eğitim düzeyi düşük
- Gençler işsiz ve mesleksiz
- Tarım en önemli meslek ve iş kolu
- Tarım dışında çalışacak alan sınırlı
- Göç eğilimi fazla
- Göç hareketliliği aktif
- Gençlerin gözü hep dışarıda

Soru.4-İlçede kalkınma açısından ortaya çıkan temel sorunlar nelerdir?

- Tarımsal sulama yetersiz
- Pazarlama yetersiz
- Mesleki eğitim yetersiz
- İşsizlik-istihdam alanı sınırlı
- Düşük verim
- Altyapı sorunu
- Ulaşım ve ticaret yetersiz
- Örgütlenme-kooperatifçilik çok az
- Tarımda tam olarak modernleşememe
- Göç
- Altyapı yetersiz
- Sanayi yok denecek kadar az
- Markalaşmanın olmaması

Soru.5-İlçede tarımsal açıdan ön plana çıkan umutvar-pazar değeri olan ve işlenebilir ürünler nelerdir?

- Üzüm
- Badem
- Kiraz
- Ceviz
- Nohut
- Mercimek
- İncir
- Antep fıstığı
- Mahlep
- Hayvancılık-Et ürünleri

Soru.6-İlçenizin tarımsal/kırsal kalkınma açısından en önemli üstünlüğü-avantajı nelerdir?

- Giderek artan meyve yetiştiriciliği eğilimi
- Üzüm-bağcılık
- Küçükbaş hayvancılık
- Tarımsal alanların yoğun kimyasaldan uzak kalması
- Verimli ve bakir araziler-organik tarıma uygunluk
- Baklagiller
- Ekolojik bağ, Antep fıstığı alanları

Soru.7- İlçenizin tarımsal/kırsal kalkınma açısından en zayıf yönleri-dezavantajı nelerdir?

- Sulama yetersiz
- Bilinçsiz girdi kullanımı ve yanlış tarım
- Yetersiz tarımsal eğitim düzeyi
- Pazarlama zayıf
- Yüksek girdi maliyeti-elektrik
- Yetersiz istihdam alanları
- Hayvan pazarı yok
- Mandıra yok
- Dağlık, kıraç arazilerin varlığı
- Düşük örgütlenme düzeyi
- Halkın daha iyiyi arama arzusunun zayıflığı

Soru.8-İlçenizde marka olabilecek temel ürün/ürünler hangileridir?

Üzüm ve üzüm ürünleri

- Mahlep
- Badem
- Kiraz
- Patates
- Nohut
- Mercimek
- İncir
- Küçükbaş hayvancılık

Soru.9-İlçenizde yatırım yapılabilecek girişim konuları nelerdir?

- Üzüm ve üzüm ürünleri işleme, paketlenme, pazarlama tesisleri
- Gıda sanayisine yönelik girişimler (üzüm, badem, Antep fıstığı, baklagiller, sebzeler vb.)
- Organik gübre üretimi
- İşleme-paketleme tesisi, soğuk hava deposu

Burada verilen yanıtlar Ömerli ilçesi kırsal kalkınma planının oluşturulmasında önem taşımaktadır. Sorulara verilen yanıtlar hem sorunun çözümü hem de eylem planına ışık tutar bir niteliktedir.

7.ÖMERLİ İLÇESİ ÜZÜM TARIMINI GELİŞTİRME VE DEĞER ZİNCİRİ ANALİZİ

Ömerli ilçesinde kırsal kalkınmanın ekonomik boyutuna ve konu temelli kalkınmayı gerçekleştirmeye en çok katkıda bulunacak ürünler üzerinden (üzüm ve baklagiller-badem işleme-paketleme) değer zinciri analizi yapılmış ve özellikle üzüme dayalı girişimler için fizibilite analizleri yapılmıştır. Bu fizibiliteler ek olarak sunulmuştur. Burada özellikle üzüm konusunda yapılan değer zinciri analizleri verilmiştir. Bunun hayata geçirilmesi ilçede tarıma dayalı sanayinin gelişmesine de katkı sunacaktır.

I. Giriş

Ömerli ilçesinde değer zinciri analiz edilirken temel yaklaşım olarak **“Elmas Modeli”**nden yararlanılmıştır. Modelin mimarı Porter olup, bu model ile firmaların rekabet avantajı geliştirmelerinde etkiye sahip beş ana faktörü dikkate alması gerektiğini belirtmektedir. Bu faktörler; girdi koşulları, talep koşulları, firma stratejisi ve rekabet yapısı, destekleyici sektörlerin varlığı ve devletin rolüdür.

Burada her faktörün yanı sıra alt faktörler-değişkenler de analizlerde yer almaktadır. Bu değişkenler alt sektörlerin özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Tarım sektöründe alt faktörler-değişkenlerin tüm sektörlerde yer aldığına rastlanmaktadır. Alt faktörler-değişkenler hakkında aşağıdaki biçimde kısaca bilgiler sunulmuştur.

● Faktör-girdi koşulları

Elmas modelinin önemli temel değişkenidir. Bu faktör bileşeninde işgücü, bilgi, hammadde ve katkı maddeleri kaynakları, coğrafi konum ve lojistik yer almaktadır.

● Talep koşulları

Bu faktör bileşeninde özellikle il veya bölge iç talep, dış talep, nitelikli talep, potansiyel umutvar pazarlar yer almaktadır.

- **Firma stratejisi ve rekabet yapısı**

Bu faktör bileşeninde işletmelerin yapısı, markalaşma, rekabet yapısı, firma yapısı yer almaktadır.

- **Tamamlayıcı sektörler**

Burada ilgili ve destekleyici diğer sanayi değişkeni, kurumların varlığı ve etkililiği, ilgili sivil toplum kuruluşları, finansal kurumlar yer almaktadır.

- **Devletin rolü**

Elmas modelinde devlet faktörü önemli bir bileşen olarak ele alınmaktadır. Çünkü devlet teşvikleri, destekleri, denetim unsurları işletmeler açısından motive edici unsurlar olarak belirebilmektedir.

Ömerli ilçesinde bitkisel üretim açısından özellikle üzüm ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra üzüm ile ilgili yapılan değer zincir analizi badem, nohut, mercimeği de içine alacak bir değerlendirmedir. Burada var olan üretim tüm bölgeye hitap edebilir büyüklüktedir. Üzüm açısından biraz daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü üzüm hem yerelde işlenebilir hem stoklanabilir hem de markalaştırılıp üzüm olarak, pekmez olarak, üzüm sucuğu olarak piyasaya sürülebilir niteliktedir. Ömerli ilçesinde üzüm ve üzümünden elde edilen ürünlerin üretimi var olup, pekmez-pestil-sucuk üreten küçük ölçekli işletmeler vardır.

Üzümde ürünü işleyerek, markalaştırarak pazara sunmak rekabet açısından daha uygun bir durum arz etmektedir. **Bu nedenle Ömerli ilçesinde değer zincirine konu olacak en önemli ürünlerden biri üzüm (bunun yanı sıra badem, nohut, mercimek) olarak belirmiştir.**

Alan çalışmaları sırasında üzümün ilçede yaygın olduğu görülmüştür. İlçede şu an itibarıyla yaklaşık 50.000 dekar alanda yaklaşık 24.800 ton üzüm üretimi vardır. Ömerli **ilçesinde kurulacak entegre bir üzüm işleme tesisi hem ilçeye hem de civar ilçelere hitap edebilecektir.** Çünkü bu ilçelerde de entegre bir işleme tesisi yoktur. Bu nedenle değer zinciri analizi yapılırken Ömerli ilçesi etrafı ile birlikte değerlendirilmelidir. Böylesi bir tesis aynı zamanda badem, nohut, mercimek ürünlerini de işleyebilir, paketleyebilir bir kapsamda olacaktır.

II. Faktör Koşulları

- **İş Gücü Kaynakları**

Üzüm yetiştiriciliğinde ve işlenmesinde 2 temel iş gücü alanı vardır. Birincisi; üzüm üreticileri, ikincisi üzüm işleyen ve pazarlayan işletmelerdir. Üzüm işleme açısından aslında ilçede bir birikim vardır. Üzüm katma değeri yükselecek biçimde işlenirse, ilçede bu alanda çalışacak birey sayısı da artabilecektir. Ömerli ilçesinde kaliteli üzüm yetiştiricileri sayısının artması, tarım teşkilatının buna yönelik desteklerde bulunması önemli destekleyici unsurlardandır.

- **Bilgi Kaynakları**

Üzüm yetiştiriciliğinin ve bundan türeyen ürünlerin üretiminin gelişmesine yardımcı olacak bilgi kaynakları arasında en göze çarpan birimler; Tarım ve Orman Bakanlığı İl/İlçe Müdürlükleri, Bağcılık Araştırma İstasyonları, üretici ve üniversitelerdir. Bu kurumlar ilçede üzümçülüğün gelişmesi için insan ve bilgi kaynaklarının gelişmesinde lokomotif görevi üstenebilirler.

- **Hammadde ve Katkı Maddeleri Kaynakları**

Ömerli ilçesi üzüm tarımına elverişli bir yöre olmasına rağmen, henüz bu konuda tam gelişimin de sağlanamadığı bir ilçedir. İlçede kaliteli omca ve girdi kullanımı, kaliteli hammadde temini üzümün geleceği açısından gereklilik göstermektedir.

- **Coğrafi Konum**

Ömerli ilçesinin konum olarak gerek hammaddelerin, gerekse taleplerin kesiştiği bir noktada olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum gerek hammadde temininde, gerekse pazara ulaşım adına avantaj oluşturabilir.

III. Talep Koşulları

İlgili sektörün talep durumunu ilçe, il ve bölgesel olmak üzere 3 kategoride incelemek mümkündür. Çünkü bir yanda ilçe ve il düzeyinde faaliyette bulunan ve bulunacak işletmeler, bir yanda bölgesel düzeyde üretim yapan ve bölgesel pazara hitap eden işletmeler bulunmaktadır. Burada önemli olan kaliteli, standartlara uygun, markalı üzümünden elde edilen ürünlerin üretimini gerçekleştirmektir. Burada üzerinde düşünülmesi gereken nokta, kurulacak üzüm işleme tesisinin kaliteli üzümü ilçeden ve çevreden nasıl sağlayabileceklerinin araştırılması ve bunun için neler yapılması gerektiğidir. Ömerli ilçesinde kaliteli işlenmiş ürün için uygun üzüm yetiştirilmesi ile Ömerli ilçesi avantajlı konuma geçebilir.

IV. Firma Stratejisi

Ömerli ilçesinde üzüm ve elde edilen ürünler alt sanayisi açısından önemli sorunlardan birisi markalaşma olacaktır. Çünkü ilçede tanınırlığı olan bir ürün henüz yoktur. Fakat ilçenin özellikle inanç ve kırsal turizm ile tanıtılması ve gelişmesi ile ilçenin tanınırlığı daha da artabilir ve bu, üzüm yetiştiriciliğine katkıda bulunabilir. Bu nedenle kurulacak işletmelerin öncelikli hedeflerinden birisi de, bu aynı zamanda tüm Ömerli ilçesini ilgilendirmektedir, önceliği markalaşmaya vermektir.

V. Tamamlayıcı Sektörler

İlçede üzüm ve üzüme dayalı alt sanayinin gelişmesi üzüm üretiminin devamlılığı ve kalite ile doğrudan ilişkilidir. Bölgede sertifikalı fidan, hammadde kullanımı, modern bahçelerin tesisi ile üretim hem artış hem de nitelik açısından değişim gösterebilecektir.

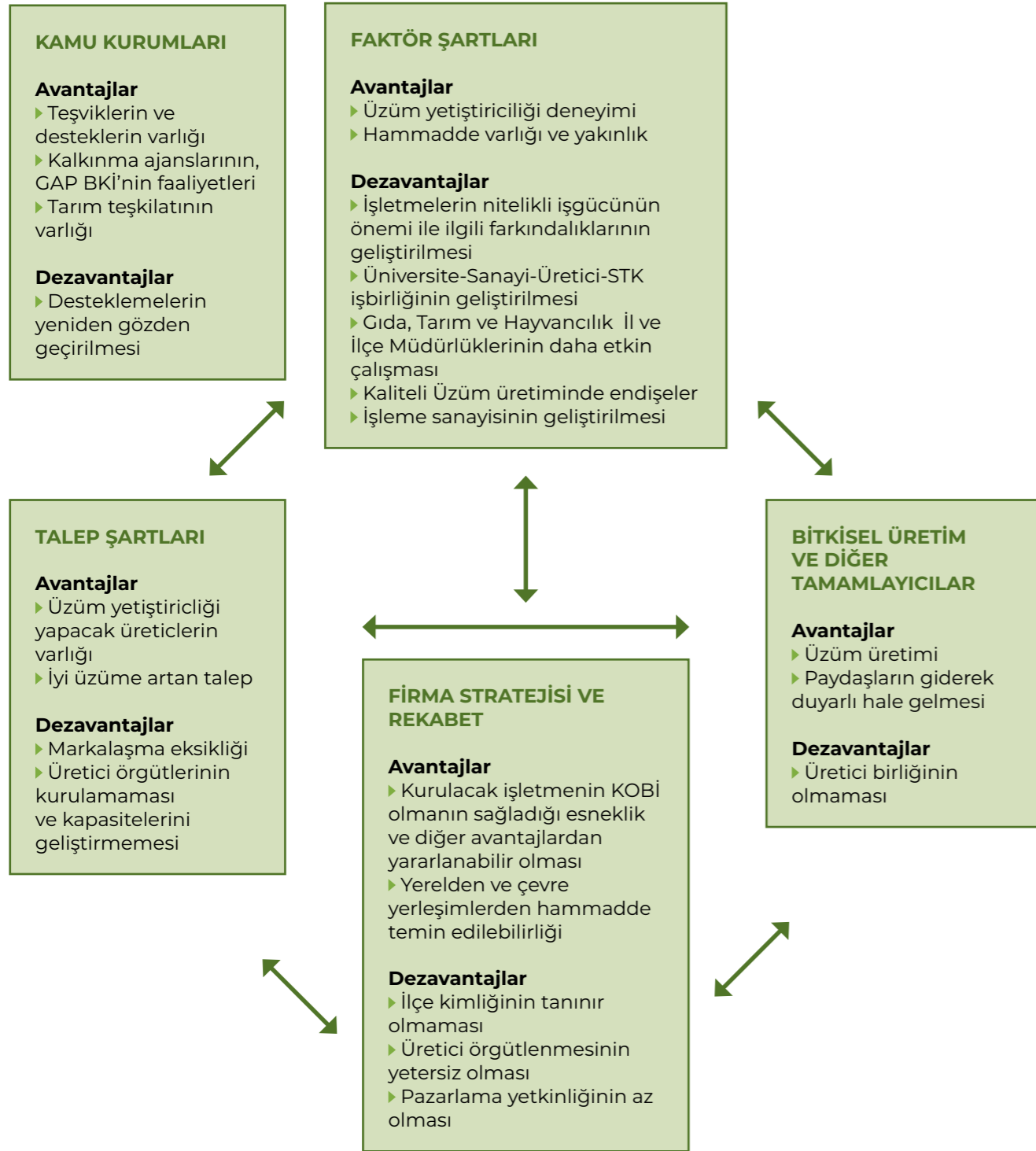
VI. Devletin Rolü

Bitkisel üretimin gelişmesinde devlet destekleri önemli rol oynamaktadır. Kaliteli ve sertifikalı girdi kullanımı, verim artışı için girdi desteği sağlanması, basınçlı sulama sistemlerine geçiş ve yatırım teşvikleri Ömerli ilçesinde yatırımların artmasına katkılarda bulunabilir.

Tablo.8. Ömerli İlçesinde Üzüm Değer Zinciri Gösterimi

Elmas Modeli Bileşenleri	Olumlu Alanlar	Gelişmeye Açık Alanlar
<i>Faktör Koşulları</i>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Üzümyetiştiricilik kültürünün olması ❖ İlçenin üzüm yetiştiriciliği için uygun olması ❖ Devlet destekleri-teşvikleri 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ İlçedeüzümyetiştiriciliğikonusunda istekli üreticilerin varlığı ❖ Tarım teşkilatının daha etkin çalışması ❖ Fiziki alt yapının sağlanması ❖ Kaliteli üzüm üretimi ❖ Üzümde kaliteli ürün çeşitliliğine gidilmesi
<i>Talep Koşulları</i>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Küçük üreticiliğin varlığını devam ettirmesi ❖ İşletmelerin kapasite artırma istekleri ❖ İşletmelerin ölçeklerini il, bölgesel boyuta çekme arzusu ❖ Üzüm yetiştiriciliğine yönelik talebin giderek artması 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ürün çeşitlendirme ❖ İşletmelerin giderek niteliklerini iyileştirmesi ❖ Kaliteliüzüm üretimininyaygınlaşması ❖ Bölgede ürün işleme ve tesisleşmenin olmaması ❖ Üzüm üreticileri birliğinin ilçede kurulması ve etkin hale gelmesi ❖ Markalaşma gereksinimi
<i>Firma Stratejisi</i>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Eğer bir işletme kurulacak olursa, KOBİ olmanın sağladığı esneklik ve diğer avantajlar ❖ Yerelde üretildiğinde kaliteli hammadde temin olanakları 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ İşgücüniteliğininartışınısağlanması ❖ Pazarlama becerilerinin ve markalaşmanın geliştirilmesi ❖ İlçe kimliği ile pazarlamasının yapılması
<i>Bitkisel Üretim ve Diğer Tamamlayıcılar</i>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Üzüm alanlarının varlığı ❖ Paydaşların giderek daha duyarlı hale gelmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ İşleme tesislerinin kurulabilir olması ❖ Ömerli ilçesindeki deneyimlerden yararlanılması
<i>Devletin Rolü</i>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Teşviklerin varlığı ❖ Kalkınma ajansının, GAP BKİ'nin faaliyetleri ❖ Tarım teşkilatının duyarlılığı 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Desteklerin yeniden gözden geçirilmesi

Şema.1.Üzüm ve üzüme dayalı işleme sanayine yönelik değer zinciri analizi

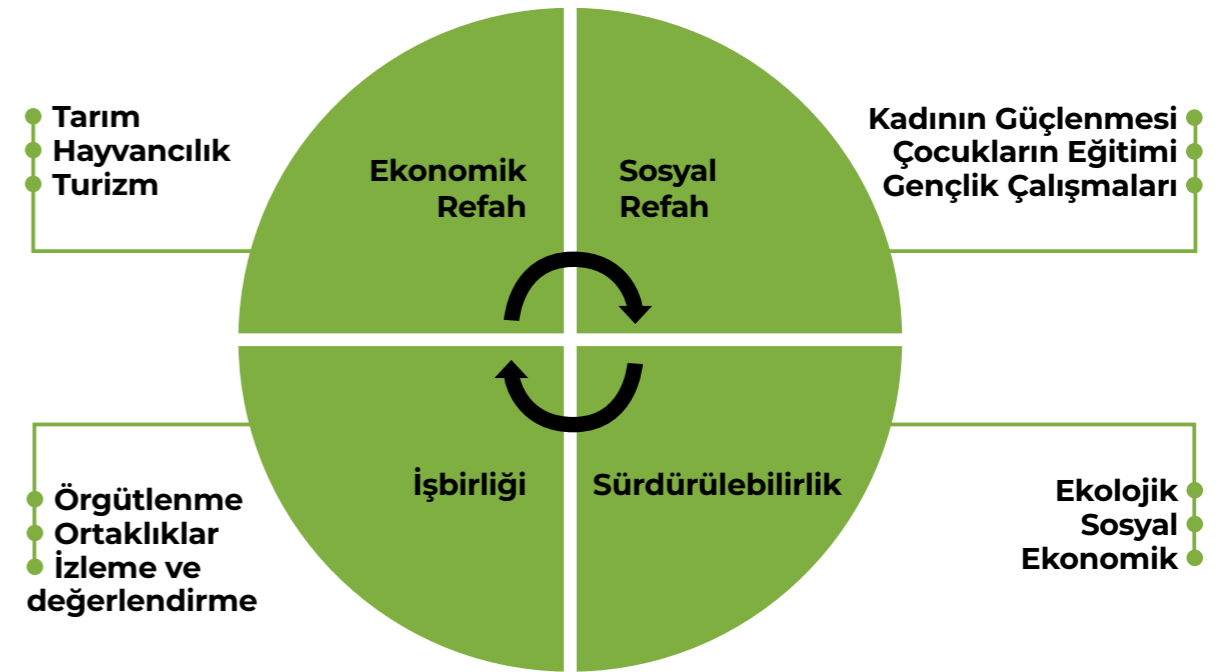

VII. Genel Değerlendirme

Ömerli ilçesinde üzüme dayalı işleme alt sanayii gelişme eğiliminde olan bir sektördür. Bunun için işlemeye yönelik tesisin kurulması, desteklenmesi ve bölgesel-ulusal marka yaratılması önemlidir. Böylesi bir tesis sadece üzüm değil, aynı zamanda badem, nohut, mercimek, kirazın da değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

8. ÖMERLİ İLÇESİ KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ ANALİZİ

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Projesi 2019-2023 yıllarını kapsayacaktır. Projenin kurgusu bölgenin hazırlık çalışmalarında tespit edilen ihtiyaçları, kapasitesi ve vizyonu ışığı altında ve sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyum içinde olmak üzere aşağıdaki temel unsurları içeren bütüncül bir yapıya sahip olacaktır. Burada her ne kadar ilçede “konu temelli” bir kırsal kalkınma programı uygulanması önerilse de seçilen yerleşimler de “bütünleşik kırsal kalkınma” yaklaşımından hareketle, ki bu aynı zamanda Özyeğin Vakfı'nın ana yaklaşım unsurlarındandır, kadının güçlenmesinden ekolojik sürdürülebilirliğe, gençlik boyutundan eğitim boyutuna kadar bir bileşende çalışmalar yapılacaktır.

8.1. Genel Kırsal ve Tarımsal Saptamalar ve Ekonomik Refahın Yükselmesine Yönelik Ana Faaliyet Unsurları

Ömerli ilçesinin kırsal ve tarımsal yapısına ilişkin olarak bu bölüme kadar aktarılanların ardından, ortaya çıkan genel durum aşağıda verilmiştir. Genel durumda ortaya konulan saptamalar, ilçede tarım ile ilgili stratejik planın altyapısını oluşturmaktadır. Bu saptamalar ilçede kırsal kalkınmanın ekonomik faaliyet planının aynı zamanda gerekçesini de oluşturmaktadır.

- İlçedeki baskın ekonomik faaliyet istihdam alanı tarımdır. Bundan hareketle tarımsal istihdamda niteliğin artırılması önemli bir faaliyet alanı olacaktır.
- Tarımda çalışanların oranı yüksek, birim çalışan başına katma değer üretimi düşüktür. Bu durum tarıma dayalı işleme sanayinin gelişmesi ve katma değer artışı ile çözülebilecek bir sorun alanıdır.
- Hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olabileceken yeterince gelişmemiştir. Son yıllarda hayvancılık konusunda çok yavaş da olsa gelişmeler vardır. Fakat bu gelişme sanayiye dönüşmediği için ilçeye kazanımı beklenen düzeyde değildir. Süt ve süt ürünleri işleme tesisinin kurulması ve markalı üretimi ile hayvancılıktan elde edilen katma değer artacak ve üretici geliri de bundan etkilenecektir.
- Koyun-keçi varlığına rağmen, koyun-keçi sütüne dayalı işletme tarzında bir girişim yoktur. Koyun-keçi sütüne dayalı küçük ölçekli bir işletmecilik önemli bir girişim olacaktır. Son yıllarda özellikle keçi sütü başta olmak üzere küçükbaş hayvan sütüne karşı bir ilgi vardır. Bu avantajı kullanabilmek için kurulması düşünülen süt işleme tesisinde koyun-keçi sütüne öncelik verilecektir.
- Meyvecilikte sulama ve pazarlama olmak üzere kısıtlar vardır. Arazi yapısı açısından uygunluk gösteren çiftçilerin basınçlı sulama için desteklenmesi ve pazarlama altyapısının oluşturulması kalkınmanın ekonomik boyutu açısından önemlidir.
- Nohut ve mercimek potansiyeli yüksek umutvar ürünlerdir. Bunun için kaliteli tohumların kullanımı ve elde edilen ürünlerin paketlenerek piyasaya sunulması

katma değer oluşumunda önemli olacaktır.

- Üzüm, badem ve baklagiller en önemli getirisi olan ürünlerdir. Bu ürünlerin kaliteli ve standartlara uygun biçimde üretilip, işlenerek paketlenmesi ilçe kalkınmasına önemli katkılar sunacaktır.
- İlçede yabani meyve potansiyeli yüksektir. Fakat bunları aşılama yoluyla üretime kazandırmak ve buradan ortaya çıkacak üretim artışının da işlemeye, pazarlamaya konu edilmesi yeni gelir kaynakları yaratacaktır.
- **Gelecek açısından en umutvar ve işleme sanayisine konu olacak ürünler üzüm, badem, Antep fıstığı, baklagillerdir. Bunların işlenmesi, paketlenmesi, pazarlanması ilçe ekonomisi ve kalkınması için elzem bir öncelik göstermektedir.**
- İlçe genelinde tarım dışı istihdam alanlarının sınırlılığı tarım üzerindeki iş gücü baskısını azaltmamaktadır. Tarıma dayalı sanayinin, kırsal sanayinin gelişmesi istihdam yaratma açısından yeni fırsatlar sunacaktır.
- Ömerli ilçesi teşvik fırsatlarından yararlanamamaktadır. İlçenin sahip olduğu potansiyeller ile hangi teşviklerden yararlanabileceği ve bunun kırsal kalkınmaya nasıl yansıtacağı konusunda incelemeler yapılacaktır.

Ömerli ilçesi için tarımsal kalkınma stratejisinin gerçekleştirilmesine yönelik, ortaya çıkan ana plan faaliyet unsurları aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Ana faaliyet unsurları tarımsal üretimin artması, kaliteli üretim ve katma değerinin artması ile sürdürülebilirlik konularını temel almaktadır. Bu unsurların her birinin gerçekleşmesi; markalaşma, nitelikli-kalifiye iş gücü yetiştirme, tarımsal ve kırsal altyapıyı geliştirme, üzüm ve üzüm işleme için mevcut işletmeleri geliştirme ve/veya yenileri tesis etme faaliyetlerinin yerine getirilmesi gerekir. Bunlar ile ilgili zamanlama ve eylem planı hakkında detaylı bilgiler ileriki bölümlerde verilmiştir.

Tablo.9. Ömerli İlçesinde Tarımda Stratejik Plana Yönelik Ana Faaliyet Unsurları

Destekleyici Faktörler	Markalaşma	İş gücü yetiştirme	Altyapı geliştirme	Mevcut işletmeleri geliştirme ve yeni işleme tesisleri kurma (üzüm ve süt ürünleri için)	Mevcut işletmeleri tamamlayıcı biçimde organize etme
Bitkisel tarım ürünlerinin Ömerli ilçesinde işlenmesi ve gıda ürünü olarak satılması	Üzüm,Badem, Yabani Antep fıstığı, Kiraz, Baklagiller	Kalifiye ve ihtisaslaşmış	Üzüm Yabani antepfıstığı Kiraz Baklagiller Organik tarım	Hangi ürün ve/veya ürün grupları var ise	Güç birliği, organizasyon
Ömerli ilçesinde tarımdan elde edilen katma değer artırılması	Refah, istihdam ve kalkınma için	Farkındalıkve karşılılık	Teknik, insan gücü ve kurumsal kapasite geliştirilmesi	Gelir ve kapasite artırımı için	Güç birliği, organizasyon
Ömerli ilçesinde "üzüm ve üzümüne dayalı ürünler" kümelemesine gidilmesi	Küçük ölçekli gıda sanayi kümelemesi	Teknik destek ve gruplar	Teknik destek ve gruplar	Tek çatı altında birleştirmek ve Ömerli ilçesini markalaştırmak	Güç birliği, organizasyon
Havzada kırsal kalkınma programı kapsamına giren köylerde "Kırsal Kalkınma Platformu" oluşturulması.	Yerel sahiplenme, içselleştirme	Kurumsal paylaşım	Kurumsal paylaşım	İyileştirme	Güç birliği, organizasyon

Tablo.9'da görüldüğü üzere, Ömerli ilçesinde Tarımda Stratejik Plana Yönelik Ana Faaliyet Unsurları 4 ana unsur altında toplanabilir. Bunlar;

- Bitkisel tarım ürünlerinin **Ömerli** ilçesinde **işlenmesi** ve gıda ürünü olarak satılması
- Ömerli ilçesinde tarımdan elde edilen katma değer artırılması
- Ömerli ilçesinde "üzüm ve üzümüne dayalı ürünler **kümelemesine** gidilmesi ve
- Ömerli ilçesinde "**Kırsal Kalkınma Platformu**" oluşturulmasıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik destekleyici faktörler ise;

- Markalaşma
- İş gücü yetiştirme
- Altyapı geliştirme
- Mevcut işletmeleri geliştirme, yeni işleme tesisleri kurma (üzüm ve süt ürünleri için)
- Mevcut işletmeleri tamamlayıcı biçimde organize etme

Ömerli ilçesinde özellikle tarımsal kalkınma için stratejik planda öne çıkan özellikle bitkisel ve küçükbaş hayvancılığa dayalı hayvansal ürünlerin işlenmesi ve gıda ürünü olarak satılması, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi gibi faaliyetler, markalaşma faktörünün sağlanması ve gerçekleşmesi ile ilçe ekonomisine daha fazla katkı sunabilecektir. Markalaşma, Ömerli ilçesi ve ürünlerinin tanınırlığına aracı olacak ve bu durum tarımsal ekonomiyi canlandırıcı bir nitelik olarak belirecektir. Burada tabii ki, hem üretim hem markalaşma için iş gücü yetiştirme, kalifiye hale getirme önemlidir.

Ömerli ilçesinde özellikle üzüm, yabani Antep fıstığı, kiraz, baklagiller, organik tarım konusunda çalışmalarda bulunulması, bunların üretiminin geliştirilmesi, artırılması, bitkisel üretimden elde edilecek katma değerlerin yükseltilmesine katkıda bulunacaktır. Bu durum aynı zamanda ürün çeşitliliği, yüksek değerli bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği açısından da önemlidir.

Ömerli ilçesinde üzüm ve üzümüne dayalı ürünler kolunda küçük ölçekli kümelemeye gidilmesi hem yerel kaynakların etkin kullanımı hem üretim faktörlerinin rasyonel kullanımı hem de devlet teşviklerinin verimli kullanımı için gereklilik göstermektedir. Bunlar Ömerli ilçesinin aynı zamanda markalaşmasına da katkıda bulunacak unsurlardır.

8.2.Kırsal Kalkınma Stratejisine İlişkin SWOT Analizi

Ömerli ilçesi kırsal kalkınma programının uygulama süreçlerinin etkin ve etkili olması için alandan alınan verilerle analitik bir SWOT-GZFT analizinin yapılması öngörülmüşvegerçekleştirilmiştir. Bunun için ilçedeyapılan katılımcı bilgilendirme ve değerlendirme toplantısından elde edilen veriler, paydaş ziyaretleri ile araştırma uzman ekibinin yapmış olduğu değerlendirme toplantılarından elde edilen veriler kullanılmıştır. SWOT analizinde genel bir değerlendirme yerine kırsal kalkınma alt konuları temelinde ayrı ayrı yönler el alınmıştır. Buradan elde edilen çıktılar hem eğitim ihtiyaç analizlerinin ve programın ortaya konulmasında hem ekonomik faaliyet konularının planlamasında kullanılmıştır. Burada ortaya konulan her saptamada uygulama alanında karşılığı vardır ve yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Tablo.10.Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınmasına Yönelik SWOT-GZFT Analizi

Konu alanı	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
Bitkisel Üretim ve Pazarlama	<ul style="list-style-type: none"> GAP BKİ'nin varlığı Yabani Antep fıstığı varlığı Üzüm yetiştiriciliği Organik tarım potansiyeli Bozulmamış arazi varlığı Baklagiller yetiştiriciliği Kısmen de olsa köylerde genç nüfusun varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal ürün işleme tesislerinin olmayışı Yetersiz sulama suyu Tarıma dayalı sanayinin olmayışı Yerel halkta ilçede yatırım yapmada isteksizlik Düşük verimlilik Teknik kapasite düşüklüğü Örgütlenememe Pazarlamanın zayıf olması Tarım sigortalarının bilinmemesi/yaygınlaşmaması Arazilerin parçalılığı Ürünler katma değer kazandırılmaması 	<ul style="list-style-type: none"> Dicle Kalkınma Ajansı'nın proje destekleri Organik ürünlere artan talep Bitkisel üretime verilen destekler Kaliteli girdi kullanımına yönelik destekler Alternatif ürün arayışları 	<ul style="list-style-type: none"> Artan girdi fiyatları Elektrik maliyetinin yüksekliği İklim değişikliği Göç eğilimi
Hayvancılık ve Hayvansal Ürünlerin Pazarlanması	<ul style="list-style-type: none"> GAP BKİ'nin varlığı Küçükbaş hayvan varlığı Hayvancılık kültürü Yerel peynir çeşitleri (koyun,keçi) Yerel halkta yavaş da olsa hayvancılığa artan ilgi 	<ul style="list-style-type: none"> Teknik kapasite düşüklüğü Örgütlenememe Yem bitkileri ekiminin azlığı Meraların değerlendirilememesi Arcılığın zayıf olması Yerel peynir çeşitlerinin standartlara uygun yapılmaması Markalaşamama Tarım sigortalarının bilinmemesi/yaygınlaşmaması 	<ul style="list-style-type: none"> Dicle Kalkınma Ajansı'nın proje destekleri Organik ürünlere artan talep Yerel ürünlere artan talep Hayvancılığa ve yem bitkilerine yönelik destekler 	<ul style="list-style-type: none"> Bazı işletmelerin hayvancılık girişimleri İklim değişikliğinin arıcılığa etkileri Kayıt dışı üretim Entegre süt ürünleri işleyen tesislerin olmaması
İnsan kaynağı Potansiyelinin Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Yerel kamu yöneticilerinin yeni fikirlere açık olması Yerel kamu yöneticilerinin proje arayışları Tarımsal üretim kültürü Genç nüfus varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> İlçede proje ofisinin olmaması Yaşam boyu öğrenme etkinliklerinin azlığı Yerel halkta proje kültürünün gelişmemiş olması Mesleki eğitim yetersizliği Tarımsal eğitim yayım hizmetlerinin azlığı Mesleki eğitim kurumları eksikliği Kalifiye eleman azlığı Sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve hizmete erişim güçlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu görevlilerinin proje uygulama kültürüne artan ilgisi Ziraat Odası'nın kurulması GAP BKİ'nin çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> Kamuda personel hareketliliği Genç nüfus varlığı (işsizlik) Genç nüfus açısından mesleksizlik İşçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik önlemlerin alınmaması
Örgütlenme	<ul style="list-style-type: none"> İlçenin üretici örgütlenmesine gereksinim duyulması 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici birliklerinin ilçede olmaması Ortak iş yapma kültürünün olmaması Her şeyin devletten beklenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Ziraat Odası'nın kurulması Üzüm ve üzüm ürünleri işlemeye yönelik kümelenme potansiyeli 	<ul style="list-style-type: none"> Karşılıksız kamu yardımları Bireysel girişimlerin çok daha fazla ön plana çıkması
Turizm	<ul style="list-style-type: none"> Kültürel çeşitlilik İnanç ve kültür turizmi Kırsal turizm potansiyeli Yerel folklorik değerler 	<ul style="list-style-type: none"> Turizme yönelik organizasyonel bir yapının olmaması Yerel halkın turizm işletmeciliği konusunda yetersizliği Kadınların turizm faaliyetlerinin içinde yer almaması Yöreye özgü turistik ürünler üretilmemesi Turizme yönelik eğitim birimlerinin olmaması Turizm alanlarında altyapı ve ulaşım hizmetlerinin yetersizliği 	<ul style="list-style-type: none"> Dicle Kalkınma Ajansının proje destekleri Turizme sunulabilecek yöresel ürün varlığı İnanç ve kültür turizmi odaklarının bulunması Turizmin genç ve kadın nüfusa yeni iş alanları yaratabilecek olması 	<ul style="list-style-type: none"> Turizmde artabilecek arz fazlası İlçeler arasında rekabet
Kadın	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal üretimde yer alma eğilimi Kadınların üretim süreçlerinde yer alma isteği Giderek artan eğitim alma isteği (yaygın eğitim) Kadınların yeniden üretme kültürünün olması (peynir, yoğurt, pekmez vb.) 	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların mekanizasyonda yer almaması Kadınlara yönelik kursların düzenlenmemesi Kadınlara yönelik sosyal tesislerin olmaması Kadınların karar alma süreçlerinde yer almaması Eğitim düzeyinin düşük olması Kredi kaynaklarına erişememe 	<ul style="list-style-type: none"> Turizmin gelişme eğiliminde olması Giderek artan toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı 	<ul style="list-style-type: none"> Genç kadınların köyde kalma isteğinin giderek azalması Köylerde altyapı yetersizliğinin kadınların yaşam koşullarını ağırlaştırması ve bu nedenle göç eğiliminin artması
Çocuk ve Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk sayısının çok olması Ailelerde çocuk okutma isteği Kız çocuklarının okullaşmasında artış Okul öncesi eğitim olanaklarında artış 	<ul style="list-style-type: none"> Taşımalı sistem ile eğitime devam Bazı okulların kapanması Deneyimli öğretmen eksikliği Okullarda donanım eksikliği 	<ul style="list-style-type: none"> Çocukların eğitime merakları lgileri Kamu yatırımlarının artması STK'ların çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> Güvenlik ortamı Taşımalı sistemde kız çocuklarına karşı velilerin ayrımcılığı Diğer ilçe, illerle rekabette yetersizlik
Ekoloji	<ul style="list-style-type: none"> Bozulmamış tarım toprakları Tarımsal üretim için uygunluk İklimsel uygunluk 	<ul style="list-style-type: none"> Düşük farkındalık düzeyi İlçe potansiyelinin bilinmemesi Konu ile ilgili ilçe düzeyi çalışmalarının olmaması 	<ul style="list-style-type: none"> Ekolojik tarım fırsatı Bozulmamış topraklar Doğa üzerinde inşaat, turizm baskısının olmaması 	<ul style="list-style-type: none"> Bilinçsiz kullanım ihtimali Bilinç düzeyinin düşük olması
Gençlik	<ul style="list-style-type: none"> Genç nüfus varlığı Farklı meslek arayışları (buldukları yerde) Kadın nüfusun çalışma ve dışa açılma eğilimi 	<ul style="list-style-type: none"> İşsizlik Mesleki kalifiye olamama Gençlik merkezinin olmaması Genç kadınlara yönelik özel programların olmaması 	<ul style="list-style-type: none"> Bulunduğu yerde yaşamını devam ettirmek isteyen genç nüfus varlığı Genç çiftçi desteği 	<ul style="list-style-type: none"> İşsizliğin gelecek açısından risk oluşturması Dışa göç eğilimi

Tablo.11. Ömerli İlçesinde Kırsal Kalkınma Eğitim İhtiyaç Analizi

Ana Konular	Eğitim Konuları	Paydaşlar		Zamanlama	
		Eğitim Alacaklar	Eğitim Verecekler	Kısa Dönem 1-12 ay	Orta Dönem 13-24 ay
Bitkisel Üretim	● Bilinçli girdi kullanımı	● Üreticiler ● Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) İl/ İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası ● İlçedeki Girdi Tedarikçileri	● TOB Uzmanları ● Üniversiteler ● Üretici Birlikleri ● Girdi Tedarikçileri, STK'lar	X	
	● Bilinçli sulama	● Üreticiler, ● TOB İl/ İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası ● İlçedeki Girdi Tedarikçileri	● TOB Uzmanları, Üniversiteler ● Sulama Örgütleri ● Girdi Tedarikçileri, STK'lar	X	
	● Meyve yetiştiriciliği	● Meyve Yetiştiricileri ● TOB İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası	● TOB Uzmanları ● Üniversiteler ● Girdi Tedarikçileri, STK'lar		X
	● Yabani meyve ağaçlarını aşılama	● Yabani meyve ağacı sahibi çiftçiler			X
	● Baklagil yetiştiriciliği	● Baklagil Yetiştiricileri ● TOB İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası	● TOB Uzmanları ● Üniversiteler ● Girdi Tedarikçileri, STK'lar		X
	● Organik tarım - İTU		● Potansiyeli olan köyler ● TOB İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası ● İlçedeki Girdi Tedarikçileri	● TOB Uzmanları ● Sertifikasyon Kuruluşları ● Üniversiteler, Üretici Birlikleri ● Girdi Tedarikçileri, STK'lar	
Küçükbaş Hayvancılık	● Yetiştiricilik ● Süt Sağımı ve Hijyeni ● Süt İşleme- Satış ● Hayvan Barınakları ● Hastalıklarla Mücadele ● Teşvik ve Destekler	● Hayvan Yetiştiricileri ● TOB İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası	● TOB Uzmanları ● Üniversiteler ● Üretici Birlikleri ● Girdi Tedarikçileri ● STK'lar	X	
Büyükbaş Hayvancılık	● Yetiştiricilik ● Süt Sağımı ve Hijyeni ● Süt İşleme- Satış ● Hayvan Barınakları ● Hastalıklarla Mücadele ● Teşvik ve Destekler	● Hayvan Yetiştiricileri ● TOB İlçe Elemanları ● İlçe Ziraat Odası ● Hayvancılık İşletmeleri	● TOB Uzmanları ● Üniversiteler ● Üretici Birlikleri ● Girdi Tedarikçileri ● STK'lar		X
Arıcılık	● Yetiştiricilik ● Arı Ürünleri Üretimi ● Hastalıklarla Mücadele ● Teşvik ve Destekler	● Arı Yetiştiricileri ● TOB İlçe Elemanları	● İl Kültür ve Turizm Müd. ● İpek Yolu Kalkınma Ajansı ● Üniversiteler ● STK'lar ● TÜRSAB ● Turizm Yatırımcıları Birliği ● GAP BKİ		X
Örgütlenme	● Örgüt ve Örgütlenme ● Mevcut Örgütlenme Biçimleri Kooperatifçilik ● Üretici Birlikleri ● Örgütlenme Destekleri ● Teknik Destek Gezileri	● Kaymakamlık ● Belediye, Köylüler ● Muhtarlar ● TOB İlçe Elemanları ● Ziraat Odası ● Hayvan Yetiştiricileri ● Bitkisel Ürün Yetiştiricileri ● Arıcılar	● TOB Uzmanları ● Üniversiteler ● Üretici Birlikleri ● STK'lar ● GAP BKİ ● Başarılı Üretici Örgütleri	X	
Kadın	● Birey ve Yurttaşlık Hakları ● Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, *Örgütlenme, *Dikiş Nakış ● Diğer El Sanatları ● Ürün Geliştirme ● Çocuk Gelişimi ve Beslenme ● Sanitasyon ve Hijyen ● Bilgisayar ● İletişim ve İnsan İlişkileri	● Kadınlar ● Konuyla İlgili Kamu Çalışanları ● Konuya Göre Muhtarlar	● TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI Uzmanları ● Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ● GAP BKİ, Üniversiteler ● Kadın STK'ları ● Halk Eğitim Merkezleri ● Rehberlik Eğitim Merkezleri ● Baro, Valilik	X	X
Gençler	● Mesleki Beceri Kazandırma ● Meslek Kazandırma ● Bilgisayar ve İletişim Teknikleri ● Pazarlama ve Girişimcilik ● Kendi İşini Kur ● İş Kurma Destekleri ● Açık Öğretim Programları	● 18-30 Yaş Arası Gönüllü Gençler	İpek Yolu Kalkınma Ajansı İŞKUR İl Müdürlüğü Milli Eğitim İl Müdürlüğü KOSGEB TESK Üniversiteler STK'lar GAP BKİ	X	X
Çocuk	● Okul Öncesi Eğitim ● Yetenek Geliştirme Programları ● Yabancı Dil ● Bilgisayar Kullanımı ve Programlama	● 15 yaş altı okuma çağında çocukları	● MEB ● Üniversiteler ● GAP BKİ ● MHÖV		X
Ekoloji	● Doğa Okuryazarlığı ● Ekolojik Tarım ● Sürdürülebilir Tarım	● İlçe geneli	● İlgili Bakanlıklar ● STK'lar		X

8.3. Tarımsal Yapının İyileştirilmesine Yönelik Eğitim Konuları

Ömerli ilçesi kırsal kalkınma alt bölge çalışmalarında etkinliği artırmada eğitim-yayım konuları önemli bir bileşen olarak kabul edilmiştir. Burada ise projeler kapsamında hangi eğitim konularına gereksinim duyulduğunu belirleyebilmek amacıyla "eğitim ihtiyaç analizi" çalışmasında bulunulmuştur. Analizde eğitimlerin ne kadar sürede, kimlere ve kim tarafından verilebileceği üzerinde çalışılmıştır. Bundan hareketle çalışmalar sonucunda ortaya çıkan sonuç tablo halinde aşağıda sunulmuştur.

8.4.Kırsal Kalkınmada Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefler

Ömerli ilçesi genelinde ve program uygulanacak köy kümelerinde kırsal kalkınma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için üç yılı hedefleyen kısa ve orta vadeli hedefler ortaya konulmuştur. Hedefler 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Bu süreler için belirlenen hedefler aşağıda sunulmuştur.

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Kısa- Orta-Uzun Vadeli Hedefleri: 2019-2023

- Ömerli Kırsal Kalkınma Projesi'nin uygulamaya aktarılması için proje ekibi oluşturulması ve çalışmalara başlanması,
- Çalışma yapılacak köylerde bilgilendirme ve paylaşım toplantıları düzenlenmesi,
- Eğitim ihtiyaç analizi sonucunda ortaya çıkan eğitim programlarının gerçekleştirilmesi,
- Üzüm işleme ile diğer ürünleri de kapsayacak (badem, ceviz, Antep fıstığı vb.) kapsayacak paketleme tesislerinin kurulması,
- Süt ve süt ürünlerinin iç pazarda satışının artırılması için çalışmalarda bulunulması,
- Hayvancılık ve süt üretimi konusunda çiftçi eğitimlerinin ve duyarlılığın artırılması,
- Sulama sistemleri konusunda araştırmalar yapılması,
- Toprak analizleri yapılmasının teşvik edilmesi,
- Özellikle gençlere ve kadınlara yönelik mesleki beceri kazandırma çalışmalarının düzenlenmesi,
- Özellikle genç işsizliğin azaltılması ve nitelikli işgücü yetiştirilmesinin sağlanması
- Örgütlenme konusunda duyarlılık artırma ve konu temelli üretici birliklerinin oluşturulması, var olanlara üye olunması ve kooperatif kurma girişimlerine başlanması,
- Arıcılığa yönelik potansiyel belirleme çalışmasının yapılması,
- Köylerde altyapı eksiklerinin saptanması ve giderilmesine yönelik girişimlerde bulunulması,
- Küçük ölçekli kümeleme konusunda çalışmalara başlanması,
- Tarım ile uğraşanların birim başına gelirlerinin artırılması,
- Başta İzmir olmak üzere büyük illerde Ömerli günleri düzenlenmesi, fuarlara katılımın sağlanması,

- Ömerli ilçesi tarımını ve ürünlerinin (üzüm, badem, kiraz, Antep fıstığı, süt ürünleri, baklagiller, organik tarım vb.) markalaştırılması ve tanınırlıklarının artırılması.
- Çalışma kapsamındaki yerleşimlerde kadınların aile yaşamının kolaylaştırılması (Kadınların ürettiği ürünleri tüketiciye ulaştırabilecek bir örgütlenme yapısı yaratmak),
- Kadınlar için kırsal yerleşimlerde ortak kullanım mekânlarının yaratılması (Kadın sosyal evleri oluşturmak, kütüphane, kitaplık oluşturmak ve beceri kazandırma eğitimleri düzenlemek),
- Yerleşimlerdeki özellikle genç kadınlarda cinsiyet eşitliği algısının güçlendirilmesi,
- İlköğretim ve ortaöğretimdeki öğrencilerin kapasite gelişimlerine ve kişilik gelişimlerine katkıda bulunulması
- Çocukların okul öncesi yeteneklerinin geliştirilmesi ve bunların eğitim-öğretim altyapısının erken yaşlarda güçlendirilmesi
- Yerleşimlerde cinsiyet duyarlılığı temelinde örgün ve yaygın eğitim düzeyinin yükseltilmesi
- Genç çiftçilere yönelik teknoloji okur-yazarlık programlarının yapılması.

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Kısa ve Orta Vadeli Hedeflere ilişkin eylem planı Tablo.20'de verilmiştir. Burada verilen bütçe tamamen tahmini olup, faaliyetler uygulamaya konulduktan sonra bu bütçeler netlik kazanacaktır. Faaliyetlerin aylara göre zamanlaması ileriki bölümlerde görüleceği gibi ayrıca Tablo.15'te verilmiştir. Burada belirtilen faaliyetlerin çoğunluğu eş zamanlı olarak gerçekleştirilebilecek faaliyetlerdir. Faaliyetler, önemlerine ve birbirini tamamlayıcılık özelliklerine göre önceliklendirilmiştir. Esas olan buradaki faaliyetlerin 36 ayda tamamlanmış olmasıdır. Bütün bu çalışmalar, faaliyetler Hüsnü M. Özyeğin Vakfı öncülüğünde GAP-BKİ'nin destekleriyle yürüyecektir.

Tablo.12.Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefler-GERÇEKLEŞME PLANI (2019-2023)

Faaliyetler	Gerçekleşme Süresi (*)	Sorumlu Kuruluş/lar	Giriş Süreci (1. yıl)	Proje Faaliyetlerinin Yaygınlaştırılması Süreci (2. ve 3. yıllar)	Proje Olgunlaşma Çıkış Süreci (4. ve 5. yıllar)
Eğitim programlarının gerçekleştirilmesi	8 ay	Uygulayıcı Kuruluş/lar Koordinatörlüğünde ilgili paydaşlar (Tablo.11)	X	X	
Hayvancılık, süt üretimi konusunda çiftçi eğitimleri, duyarlılık artırma	4 ay	Uygulayıcı Kuruluş/lar Koordinatörlüğünde ilgili paydaşlar (Tablo.14)	X		
Gençlere ve kadınlara yönelik mesleki beceri kazandırma çalışmaları	4 ay	Uygulayıcı Kuruluş/lar Koordinatörlüğünde ilgili paydaşlar (Tablo.14)	X	X	
Örgütlenme konusunda duyarlılık artırma ve üretici birliklerinin oluşturulması	6 ay	Uygulayıcı Kuruluş/lar ve TOB İl/İlçe Müdürlüğü (Tablo.14)		X	
Üzüm ve üzümde dayalı işleme tesisini kurmak	36 ay	Kaymakamlık, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve Uygulayıcı Kuruluş/lar	X	X	X
Yabancı meyve ağaçlarının aşılınması ve aşılama eğitimleri	24 ay	Uygulayıcı Kuruluş/lar ve İl/İlçe Tarım Müdürlüğü		X	
Süt ve süt ürünlerinin işlenmesine yönelik çalışmalarda bulunmak	36 ay	Kaymakamlık, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve Uygulayıcı Kuruluş/lar	X	X	X
Arıcılığa yönelik potansiyel belirleme	3 ay	Uygulayıcı Kuruluş/lar, GAP-BKİ ve İlçe Tarım Müdürlüğü		X	
Sulama sistemleri konusunda araştırmalarda bulunulması	6 ay	Kaymakamlık, GAP BKİ, İlçe Tarım Müdürlüğü ve Uygulayıcı Kuruluş/lar		X	X
Toprak analizlerinin yapılması		İl/İlçe Tarım Müdürlüğü	X	X	
Altyapı eksiklerinin saptanması ve giderilmesi	36 ay	Kaymakamlık, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve Uygulayıcı Kuruluş/lar	X	X	
Kümeleme konusunda çalışmaların tamamlanması	18 ay	Kaymakamlık, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve Uygulayıcı Kuruluş/lar		X	X
Ömerli günleri düzenlemek, fuarlara katılmak	36 ay	Valilik, Kaymakamlık, Belediye, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, GAP-BKİ, Uygulayıcı Kuruluş/lar		X	X
Ömerli İlçesinin tanıtımı ve ürünlerini marka yapmak ve tanınırlıklarını artırmak	24 ay	Valilik, Kaymakamlık, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl/İlçe Tarım Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve projeyi yürütecek kuruluş		X	X
Kırsal turizmme yönelik yatırımları tanımlamak	12 ay			X	
Ömerli İlçesi turizm gelişme planlarını hazırlamak	6 ay			X	
Çocuklara yönelik eğitimler-kurslar	24 ay	Valilik, Kaymakamlık, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl/İlçe MEB, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve projeyi yürütecek kuruluş	X	X	
Çalışma kapsamındaki yerleşimlerde kadınların aile yaşamının kolaylaştırılması (kadınların ürettiği ürünleri tüketiciye ulaştırabilecek bir örgütlenme yapısı yaratmak) Kadınlar için kırsal yerleşimlerde ortak kullanım mekanlarının yaratılması (Kadın sosyal evleri oluşturmak, kütüphane, kitaplık oluşturmak ve beceri kazandırma eğitimleri düzenlemek)	36 ay	Valilik, Kaymakamlık, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, GAP BKİ ve projeyi yürütecek kuruluş	X	X	X
Genç çiftçilere yönelik teknoloji okur-yazarlık programlarının yapılması,	36 ay	Valilik, Kaymakamlık, İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, GAP BKİ ve projeyi yürütecek kuruluş	X	X	X

*: Faaliyetlerin çoğunluğu eş zamanlı olarak gerçekleştirilebilecektir.

8.5.Kırsal Kalkınma Açısından Ön Plana Çıkan Alanları Ve Proje Konuları

Çalışmalar sonucunda Ömerli ilçesinde kırsal kalkınmaya katkıda bulunacak tarımsal yatırım alanlarının da saptanmasına çalışılmıştır. Bu yatırım alanları aşağıda sunulduğu gibidir:

Üzüm üretiminin artırılması ve üzüm işleme tesisinin kurulması

İlçede gelecek açısından umut vaat eden önemli ürünlerden birisi üzümdür. Özellikle kıraçta üzüm tarımı daha da yaygınlaştırılabilir. Üzümden elde edilen gelirin artırılması, paketlenmesi, markalaşması ve böylece katma değerinin artırılması ilçedeki kırsal kalkınma programının önemli ekonomik bileşenlerindedir. Bunun ile ilgili geniş bilgiler fizibilite etüdünde verilmiştir. Gelecek 3-5 yıl içinde üzüm üretimi ciddi rakamlara ulaşabilir. Bunun için ilçede kurulacak bir işletmede üzümün işlenmesi yoluyla istihdam ve gelir açısından verimli olacağı düşünülebilir. Bu işletme sadece üzüm değil, aynı zamanda badem, Antep fıstığı, kiraz, mercimek, nohut gibi ürünleri de kapsayacak biçimde işlev kazanacaktır.

Uzun vadede tüm ilçeyi kapsayacak süt işleme tesisi

Program kapsamında yapılacak önemli girişimlerden birisi özellikle küçükbaş hayvancılığa dayalı sütün değerlendirilmesi olacaktır. GAP-BKİ desteğiyle sütün üretici örgütlenmesi veya bireysel girişimlerle toplanması ve sütün işlenmesi için yüksek maliyetli olmayan bir tesis düşünülebilir. Ancak burada en büyük risk, Ömerli kırsalında bir araya gelme ve ortak davranış sergileme kültürünün gelişmemiş olmasıdır. Burada ise ilçe yöneticilerine ve muhtarlara sorumluluk düşmektedir. Burada hemen belirtmek gerekir ki, üzüm ile birlikte süt ürünleri de önemli ekonomik kalkınma araçlarıdır. Süt ürünlerinin işlenmesi ve markalaşması yoluyla piyasaya sunulması katma değer artışında önemli roller oynayacaktır. Bunun ile ilgili geniş bilgiler de fizibilite etüdünde verilmiştir.

Köylerde koyun ve keçi sütünden yapılan peynirin üretim koşullarının iyileştirilmesi

Peynir yörede bilinen bir üne sahiptir. Bu peynir daha hijyenik koşullarda üretilebilir ve ambalajlanarak pazara sunulabilir. Bu şekilde üretilen katma değer köylerde kalacak ve yeni istihdam alanları yaratılacaktır. Bunu yapmak için, süt işleme tesisinin tüm köylülerin içerisinde yer alacağı bir kooperatif veya bir üretici şirketi benzeri örgütlenmeye gereksinimi vardır. Örgütlü davranma kültürünün gelişmemiş olduğu bir ilçede ve bireysel davranışların yaygın olduğu bir yörede bu nitelik önemli bir avantajdır.

Bunların yanı sıra şu konularda tarımsal yatırımlarda bulunulabilir:

- Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği
- Yabani meyve ağaçlarının aşılması
- Organik tarım; özellikle sebzeçilik, meyvecilik ve baklagiller
- Meyve fidanı üretme istasyonu
- Ürün paketleme ve ambalaj tesisleri

Proje kapsamında ilçe geneline ait olarak genel kalkınma konuları çalışmada tanımlanmaya çalışılmış ve buralarda uygulanabilecek alt proje konuları önerisinde de bulunulmuştur.

Tablo.13. Seçilen Yerleşim Yerlerine İlişkin Genel Kalkınma ve Olası Alt Proje Konuları

Genel Kalkınma Konuları	Alt Proje Konusu
<ul style="list-style-type: none"> ● Altyapı yetersizliği ● Küçükbaş hayvancılık ● Hayvan besleme ve barınma koşulları ● İşsizlik ● Düşük tarımsal verimlilik ● Ürün çeşitliliğinin fazla olmaması ● Sütün yüksek katma değerde değerlendirilememesi ● Sulama suyu ● Bilinçli girdi kullanımının olmaması ● Ürün değerlendirme-pazarlama ● Kadınların çalışma koşullarına ilişkin sorunlar ● İlk ve orta öğretim koşullarının iyileştirilmesi ve niteliğinin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kırsal altyapının iyileştirilmesi ● Üzüm üretiminin artırılması ve üzüm işleme tesisinin kurulması ● Bağcılığın geliştirilmesi ● Küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi ● Koyun ve keçi sütünden yapılan peynirin üretim koşullarının iyileştirilmesi ● Uzun vadede süt ürünleri işleme tesisinin kurulması ● Hayvan barınaklarının iyileştirilmesi ● Tarımsal eğitim-yayım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ● Sulama olanaklarının geliştirilmesi, yeni su kaynaklarının sağlanması ● Yabani meyve ağaçlarının aşılması ● Arıcılığın ve bal ürünlerinin geliştirilmesi ● Tarımsal ve yerleşim düzeyi altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ● Baklagil tarımının yaygınlaştırılarak, işleme-paketleme tesisi yoluyla ürün fiyatların yükselmesi

8.6. Sürdürülebilirlik Unsuru

Bu kırsal kalkınma programında sürdürülebilirlik ekonomik ve örgütsel yapı temelinde ele alınacaktır. Program kapsamında gerçekleştirilecek Ömerli İlçesi Üzüm ve Diğer Meyveler ile Baklagil İşleme ve Paketleme Tesisi ilçede tarımsal ürünlerin işlenip, yüksek katma değerde pazarlanması konusunda en önemli işlevleri görecektir. İlçede kırsal alandaki nüfusun en önemli geçim kaynağı bitkisel üretim ve hayvancılığa dayalı tarımsal gelirdir. Şu an itibarıyla ilçede tarımsal ürünleri işleyecek ve markalı biçimde pazarlayacak bir işletme yoktur. Program kapsamında yapılacak bu tesisler ile yerel nüfusun sürekli bir ekonomik kaynağı oluşabilecek ve böylece göçün azaltılmasına katkıda bulunmuş olacaktır. Tesislerin üretici ortaklı ve/veya yerel girişimciler temelinde hayata geçmesi sürdürülebilirlik temelinde önemli katkılar sunacaktır. Böylece yerel nüfus kendisine hizmet edecek ve kendisinin de içinde olduğu bir girişim ile sürdürülebilir üretim ve işletmeciliğe sahip olacaktır. Diğer yandan bu tesisler ile ilçe ekonomik ölçekli bir güce de sahip olabilir ve sosyal, ekonomik, çevresel koşullar üzerinde çarpan faktörü yüksek makro etkiye sahip olabilecektir.

Programın sürdürülebilirliğinde “yerel sahiplenme” de önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bunun için ilçede “İlçe Kalkınma Programı Kurulu” yaklaşımı bir yapılanmaya gidilerek, ilçede program paydaşlarının sürece dâhil olmaları ve sürdürülebilirlikte rol almaları sağlanabilir. Bu süreç programın uygulamaya aktarılması ile vücut bulacaktır. Bunun için programdan yararlanacak olanların ve kolaylaştırıcı unsurların program amaçlarına katkılarını artırmakla mümkün olacaktır. Kırsal kalkınma programlarında belirli bir sinerji oluşturmak, bütünlüklü çalışmak ve daha etkin uygulamalar yapabilmek açısından “İlçe Kalkınma Programı Kurulu”nun oluşturulması ve güçlendirilmesi yaklaşımının ana unsurlarından biri olacaktır. Burada amaç, ilçedeki dinamikleri etkilemek ve kullanmak, orada yaşayanlar için bir alan yaratmak, onların sesi olmaktır.

“İlçe Kalkınma Programı Kurulu”nun amacı ilçede ve ilde halkın ve özel kesimin elindeki kaynakları harekete geçirerek hizmet sunumuna, kapasite inşasına ve güçlendirmeye yönelik kalkınma müdahalelerinin bir karışımını uygulayarak, yerleşim düzeyindeki sosyal, ekonomik ve çevresel gelişmeyi sağlamaktır. Kurul, özellikle program kapsamındaki yerleşimlerin muhtarlar, örnek çiftçiler, lider kadınlar ve kamu birimleri ile STK temsilcileri ve özel sektörden katılımcılardan oluşacaktır. Çalışma alanında genelde mevcut sorunların çözümü ve sürdürülebilir bir kalkınma ortamının yaratılması ancak bu tür yapılanmalarla gerçekleşebilir. Bu Kurulun oluşumu ve çalışma esasları şu biçimde açıklanabilir: Yerel halk, yerel STK’lar ve kamu birimlerini katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı amacıyla

sürdürülecek çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkacak, mevcut oluşumları destekleyici ve gelecekte formel yapıya dönüşebilecek şekilde bir “Kalkınma Kurulu”nun oluşturulması katılımcı bir kalkınma yaklaşımı açısından önem taşımaktadır.

Program kapsamındaki yerleşimleri içine alacak şekilde nüfus, cinsiyet, yaş dengesi gözetilerek, farklı toplumsal grupları (kadın, genç, topraksız, engelli vb.) temsil yöntemiyle oluşturacak ve işleyecek Havza Kurulu sorunların çözümünde halk katılımının da önemli bir aracı olacaktır. Oluşturulacak kurulda, deneyim sahibi yerel önderler, temsilciler veya bazı doğal üyeler bulundurulması ayrıca üzerinde düşünülebilecek konulardır. Kurulun çalışma yöntemi (toplantı sıklığı, üye sayısı, karar önerme ve/veya alma yeterliliği, temsil ve uygulama gücü vb. konular) katılımcı bir biçimde, üzerinde uzlaşma sağlanarak yazılı şekle dönüştürülebilir. İlçede yürütülecek konu temelli kalkınma etkinliklerine ilişkin olarak ilgili taraflarla ilişki kurma, yeni proje hazırlama, öneri geliştirme, sonuçları izleme-değerlendirme vb. konularda görev alacak kalkınma kurulu, zamanla kendi çalışma plan ve takvimini de oluşturarak hedeflerine ne ölçüde ulaşabildiği konusunda “öz değerlendirmeler” de yapabilir. Kurul belirli aralıklarla gereğinde program kapsamındaki yerleşimleri içerecek katılımlarla toplanarak havzanın sorunları, yapılanlar ve yapılması gerekenler ile alınacak önlemler detaylı olarak tartışılır ve sonuçları arşivler. Bu süreçlerde saha elemanları da kolaylaştırıcı rol oynarlar. Bu yolla kurul hem kendini dışsal açıdan değerlendirme şansına sahip olabilir, dinamik bir yapı kazanabilir, hem de yerel kurumsallaşmaya katkıda bulunabilir. Kalkınma Kurulu’na programda yer alacak eğitmen grupları, teknik uzmanlar, danışmanlar da gereksinim duyulduğunda destek verecektir.

Kırsal kalkınma programının sürdürülebilirliğinde “İlçe Kalkınma Programı Kurulu” kadar program kapsamında kurulacak ve/veya var olan desteklenecek kooperatiflerin, üretici birliklerinin ve diğer STK’ların da önemli rolü olacaktır. Özellikle kooperatifler kurumsal, mali sürdürülebilirlik açısından kilit rol oynayacaktır. Bunun için program kapsamında kooperatifçiliğe özel bir önem verilecek ve burada toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı da dikkate alınacaktır. Kooperatiflerin tabana dayalı kurulması, kendi dinamikleri ile ayakta durması, ürünlerin pazarlamasında ve girdi tedarikinde etkin rol oynaması ve bütün bunlar için aktif ve sorumlu bir ortak yapısına sahip olması hem sürdürülebilirlik hem de somut katkılar sunması açısından önemli olacaktır.

8.7. Program İle Sağlanacak Fayda-Çıktılar

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programı 11 yerleşim yerinde yürütülecektir. Bu yerleşim yerlerinde 5.700 nüfus yaşamaktadır. Bu nüfus programın doğrudan yararlanıcılarıdır. 11 yerleşim yerinde yaklaşık 75.000 dekar alanda bitkisel üretim yapılmaktadır. Alanda 1.040 adet büyükbaş hayvan ve 8.827 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Program kapsamında orta vadede hayata geçirilecek 1 adet işleme ve paketleme tesisi ile buralardan elde edilecek ürünler işlenerek daha yüksek katma değerde pazarlanacaktır. Bu ailelerin ekonomik durumlarına yansiyacak ve refah artışında önemli bir araç olacaktır. Diğer yandan hem bu tesislerde çalışacaklar hem de lojistik ve ürün geliştirme konularında çalışacaklar ile özellikle gençlere yönelik istihdam oluşturulmuş olacaktır. Ayrıca, uzun vadede süt sektörü için yapılacak tesis de önemli bir gelir ve istihdam kaynağı olacaktır. Programın bir de doğrudan görünmeyen çıktıları olacaktır; program kapsamında verilecek eğitimler, kapasite geliştirme faaliyetleri, kültürel etkinlikler yerel halkın kalkınma konularından daha fazla yararlanması ve kendi ayakları üzerine durmasına yardımcı olacaktır. Programın en önemli çarpan etkisi ise ilçe düzeyinde olacaktır; ürün işleme, pazarlama, markalaşma, tanıtım, kültürel etkinlikler ve ilçenin tanınırlığı ile çok daha fazla bir nüfus programın çıktılarından yararlanabilecektir.

Bu faydaların yanı sıra faaliyetler sonucunda beklenen çıktılar:

- İlçede bağ alanında %25 artış
- Üzüm üretiminde %100 artış
- Badem üretiminde %50 artış
- Yabani meyve ağaçlarının aşılınması yoluyla meyve üretiminde en az 2 katı artış
- Süt üretiminde %25 artış
- İlçede üretilen meyvelerin işlenmiş-paketlenmiş, markalı, katma değeri yüksek biçimde ulusal piyasada pazarlanması
- Tarımsal eğitim-yayım hizmetlerinde ve çiftçi mesleki kapasitesinde artış
- Programdan doğrudan yararlanacak çiftçilerin gelirlerinde %30-50 oranında artış
- Özellikle kadınlar ve gençler için yeni iş ve istihdam alanları
- Kadınlar örgütlenme, kapasite geliştirme programları ve istihdam ile birlikte kamusal alanda güçlenecektir.
- Ekolojik koruma sağlanacak, başta çocuklar ve gençler olmak üzere çevre bilinci güçlenecektir.
- Üretici örgütlenmesinde kapasite artışı ve güçlenme.

8.8. İzleme-Değerlendirme, Nicel Etki Değerlendirme, Sosyal Etki Analizi

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programı kapsamında hayata geçirilecek olan faaliyetlerin ilerleme raporlarıyla takip edilebilmesi ve programın hedef coğrafya ve topluluk üzerindeki etkisinin ölçülebilmesi için aşağıda özetlenen izleme değerlendirme çalışmaları yapılacaktır:

- **İç Raporlama:** Aylık, 6 aylık ve yıllık raporlama: Program yöneticisi saha ve merkez ofis faaliyetlerini ve bütçe kullanımını ilerleme raporu olarak GAP ve Uygulayıcı Kuruluş/ların yöneticileri ile paylaşır. Böylece çalışmalarının seyri ve iç değerlendirme süreci işletilmiş olur.

- **İzleme ve Dış Değerlendirme:** Programın Danışma Kurulu programın seyrini 6 ay arayla saha ziyaretleri ve raporlamalar aracılığıyla izler. İzleme ve dış değerlendirme proje danışmanları tarafından yıllık olarak yapılır ve GAP BKİ ile Uygulayıcı Kuruluş/ların yöneticilerine iletilir. Bu izleme çalışması programın hedeflenen seyirde ilerlemesinin sağlanmasına, gerekli revizyonların zamanında ve sağlıklı yapılmasına olanak tanıyacaktır. Danışma Kurulu izleme değerlendirme raporunu GAP ve Uygulayıcı Kuruluş/ların yöneticilerine iletceklerdir. Danışma Kurulu üyeleri her yılın sonunda GAP ve Uygulayıcı Kuruluş/ların yöneticilerinin katılacağı istişare toplantılarında görüşlerini doğrudan da aktaracaklardır.

- **Nicel Etki Analizi:** Programın etkilerini ölçülebilir kılmak üzere farkların farkı yöntemi ile nicel etki değerlendirme analizi yapılacaktır. Bu çerçevede programın uygulanacağı *proje köylerinde* ve belirlenecek *kontrol köy grubunda* programın başında ve sonunda hane bazlı anket çalışmaları ile köy düzeyi katılımcı değerlendirme toplantısı yapılacaktır. Anket modülleri, programın temel hedeflerini içeren sorulardan oluşacaktır. Programın sonlanması ile proje köyleriyle kontrol köyleri arasında ortaya çıkacak *değişim farkı* ile program sayesinde elde edilen kazanımlar ölçülebilir ve objektif olarak ortaya çıkmış olacaktır.

- **Sosyal Etki Analizi:** Programın hedef kitle üzerinde yarattığı dönüşümü ortaya çıkarmak üzere etkin bir sosyal etki analizi yapılacaktır. Bu analiz programın belirlenecek fazlarında yapılacak odak grup görüşmeleri, derinlemesine mülakatlar, anahtar kişi görüşmeleri vb. teknikler kullanarak hayata geçirilecektir.

- **Program Kitabının Oluşturulması:** Programın yıllık raporları, izleme değerlendirme süreçlerinden ortaya çıkan belgeler, nicel etki analizi ve sosyal etki analizi sonuçlarının derlendiği bütünlüklü bir Ömerli Kırsal Kalkınma Yaklaşım Programı yayınlanacaktır.

9.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME: KIRSAL KALKINMA PROGRAMI EYLEM PLANI

Ömerli ilçesi içinde bulunduğu koşullardan dolayı "Kırsal Kalkınma Programı" açısından bazı olumsuzlukları ve riskleri barındırmaktadır. Bu durum yerleşim yerlerinin seçiminde ve konu temelli yaklaşımda belirleyici olmuştur. Buradaki temel kaygılar şunlar olmuştur:

- Köylerin korucu köyü ve korucu olmayan köyler olarak ayrışması,
- Köy içinde korucu ve karşıtları olarak ayrışması,
- Korucu köylerindeki üreticilerin, terörden dolayı köye uzak araziye rahat bir şekilde gidip işleyememesi,
- Köylerdeki muhtarlık seçimlerinin sorunlu olarak yapılması ve bunun daha sonra da devam etmesi,
- Bazı köylerde kan davalarının olması,
- Ömerli ilçesinde ağırlığı olan 2 aşiretin köyler üzerindeki etkileri,
- Önyargıların toplumsal tutumlarda belirleyici duruma geçebilmesi,
- Genel anlamda insanların kendilerini güvende hissetmemeleri,
- Bölgedeki belirsizliklerden dolayı uzun soluklu planların yapılamaması,
- Bölgede insanların göç eğiliminde olması,
- Köylerde nüfusun ve genç nüfusun azalma eğiliminde olması,
- Farklı pazarlara açılmama,
- Suriye'deki krizin getirdiği belirsizlikler.

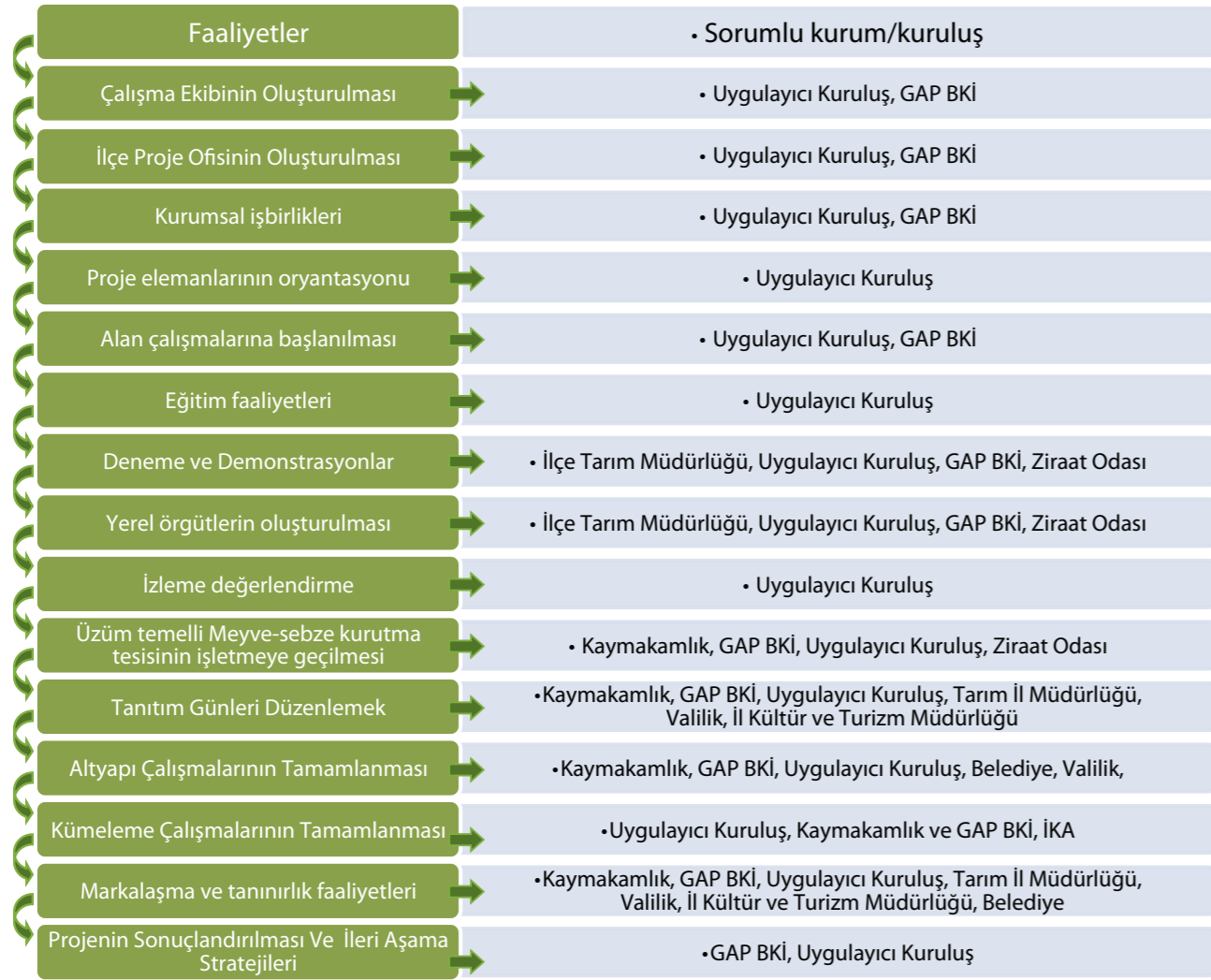
Fakat bu kaygılar çalışma yapmamayı değil, sorunların çözülmesi için kırsal kalkınma programını gerekli kılmaktadır. Üretimin yüksek katma değerle buluşması, kırsal refahın artışı için program bir ön koşul olarak belirmektedir.

Ömerli ilçesi kırsal kalkınma programı faaliyetleri açısından eylem planının ortaya konulması hem zaman hem kaynak hem de etkililik açısından önemlidir. Bundan hareketle çalışmada öncelikle "**5 Yıllık Eylem Planı**" ortaya konulmuş ve tablo halinde sunulmuştur.

Tablo.14. Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programı Eylem Termin Planı

Faaliyetler	AYLAR												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Çalışma Ekibinin Oluşturulması													
İlçe Proje Ofisinin Oluşturulması													
Proje Elemanlarının Oryantasyonu													
Kurumsal İşbirlikleri													
Köy Gruplarının Netleştirilmesi													
Köy Çalışma Konularının Belirlenmesi													
Proje Konularının Önceliklendirilmesi													
Alan Çalışmalarına Başlanması													
Eğitim Faaliyetleri													
Deneme ve Demonstrasyonlar													
Teknik Geziler													
Kadın Odaklı Çalışmalar													
Yerel Örgütlerin Oluşturulması													
Genç Odaklı Çalışmalar													
Çocuk Odaklı Çalışmalar													
Üzüm İşleme Tesisinin İşletmeye Geçilmesi													
Turizm Günleri Düzenlemek													
Altyapı Çalışmalarının Tamamlanması													
Kümeleme Çalışmalarının Tamamlanması (Üzüm ve diğer meyveler temelinde)													
Markalaşma ve Tanıtım Faaliyetleri													
Projenin Sonuçlandırılması ve Sürdürülebilirlik Stratejileri													
Faaliyet Raporları													
İzleme Değerlendirme& Etki Değerlendirme													

İŞ AKIŞ PLANI

Ömerli ilçesi dezavantajlarına rağmen kırsal kalkınma konusunda birçok avantaja da sahiptir. İlçe kendi içinde de eşitsizlikleri, farklılıkları barındırmaktadır. Bunlar aşılamayacak engeller değildir. Ömerli'de üzüm tarımının üzüm işleme tesisi ile entegre edilmesi, uzun vadede süt ve süt ürünleri alt sanayi kolunun gelişmesi, badem ve yabani meyveciliğin kültüre alınması çabalarının vb. sonuca ulaşmasıyla ilçede ve köylerde ekonomik ölçekli aşamalar kaydedilebilir, gelir ve istihdam alanları yaratılabilir. Bunun yanı sıra özellikle dağ köylerinde altyapı sorunlarının çözümü ve kadınlar için iş yüklerinin azaltılması ile kırsal kalkınma uğraşları daha somut çıktılar verebilecektir. Özellikle üzümün, bademin, baklagillerin vb. yerinde işlenmesi ve daha yüksek katma değer yaratılması, tarıma dayalı küçük-orta ölçekli işletmelerin oluşması ile istihdam olanakları oluşabilecektir.

Ömerli ilçesinde bugüne değin projecilik kültürü tam olarak yerleşmemiştir. İlçede bir proje ofisinin oluşturulması kaynak kullanımı açısından olumlu sonuçlar verebilecektir.

• **GAP-BKİ ve Uygulayıcı Kuruluş tarafından yürütülecek KIRSAL KALKINMA PROGRAMI** kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmanın çıktılarının uygulamaya süreç odaklı olarak aktarılması, kırsalda değişimi ve dönüşümü hedef alması, insan kaynakları kapasitesinin gelişimini önemsemesi ve örgütlenmeyi de içermesi, Ömerli ilçesinde kırsal kalkınmanın ana dinamiklerinden olacaktır. Kaynak dağıtma yerine **birlikte yapma** yaklaşımı ile programın hayata geçirilmesi çalışmanın somut ve sürdürülebilir çıktılar sunması açısından önemlidir.

EKLER

Burada verilen projeler, faaliyetler projenin destekleyici unsurlarıdır. Burada hangi bileşenlerin uygulanacağı ve ne zaman uygulanacağı programın ilerleyen süreçlerinde işlerlik kazanacaktır. Bu nedenle ek olarak verilmiştir. Program hayata geçtikten sonra proje ekibi 6 aylık bir süreç içerisinde saha çalışmalarındaki gözlemlere ve önceliklere bağlı olarak buna arar verir.

Ek:1. Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programına Psikolojik Yaklaşım Desteği

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programı'nda kırsal yerleşimlerin psikolojik temelli ihtiyaç ve potansiyel analizlerinin yapılması amacıyla uzman ziyareti (Doç. Dr. Asiye Kumru, Özyeğin Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi) yapılmıştır. Ziyaretler sonunda ortaya çıkan temel bulgular şu biçimde özetlenebilir:

- Genelde kırsal halk çalışkan ve tarımsal üretim konularında deneyim sahibidir.
- Çocukların eğitimi konularında hassasiyet üst düzeydedir. Genelde eğitim düzeyi yüksektir.
- Kırsal halk genelde dışa ve gelişmelere karşı kapalı bir tutum sergilemektedir.
- Bazı yerleşimlerde erkeklerin uzun süreli il dışında çalışmaya gitmesi aile dinamiğini olumsuz etkilemektedir.

Ömerli ilçesi kırsal kalkınma programının gerçekleştirilmesinde aşağıda verilen psikolojik temelli projelerin hayata geçirilmesi programın etkilerini artırıcı rol oynayacaktır.

Proje 1: Yetişkinlerin Psiko-Sosyal ve Yaşam Becerilerinin Desteklenmesi

İlçede kırsal yerleşimlerde yetişkinlerin psiko-sosyal ve yaşam becerileri desteklenmelidir. Bu kapsamda öncelikle kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekir. Yaş farklılıkları gözetilmek durumundadır, çünkü genç yetişkinler, orta yaşta kişiler ve yaşlıların gelişimsel görevleri ve ihtiyaçları farklılaşacaktır. Farklı yaş grupları kuşak farkını/çatışmasını da içinde barındıracaktır. Saha çalışmasında ortaya çıkan boyutlar başta olmak üzere aşağıdaki kişisel gelişim boyutları üzerinde çalışılmalıdır:

- Yaşamlarıyla ilgili farkındalıklarını artırma, hedefler geliştirme ve bu hedefler doğrultusunda davranışlarda bulunma.
- Yaşamlarında sorunları ve sebeplerini tespit etme ve kendi başlarına çözüm üretebilme, çözüm noktasında gerekli yardımları nasıl alabileceklerine dair farkındalıklarını ve bilgilerini artırma.
- Aile içi ve aile dışı ve kuşaklararası bireylerle iletişim becerilerini geliştirme.
- Toplumsal cinsiyet rol ve statüleri (anne-baba, eş, kadın, erkek vs.) hakkında farkındalık ve kalıp yargıların ötesinde bireysel farklılıklarının farkına vararak zayıf yönlerinin desteklenmesi ve güçlü yönlerinin ön plana çıkarılması.

Proje 2. Çocuk ve gençlerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin desteklenmesi

Hedef 1. *Bilişsel gelişim hedefine ulaşmak için öncelikle çocuk ve gençlerin eğitim olanaklarına kavuşturulması ve farklı bir eğitim modelinin tasarlanması gerekir.*

Kırsaldaki göçlerin temel nedeni ekonomik nedenler olarak düşünülür. Oysa anne-babaların çocuklarının geleceklerini eğitim yoluyla tesis etme arzuları göçteki en büyük motivasyon kaynağıdır. Bu nedenle kırsal kalkınmanın sürdürülebilir olması için mutlaka okullaşma oranlarının ve kalitesinin üzerinde dikkatlice çalışılması ve projelendirilmesi gerekir. Yörenin olanakları gözden geçirilerek destekleyici bir eğitim yaklaşımına ihtiyaç vardır. Burada okul çağında çocuk sayısı fazla olan yerleşimler için Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Head Start, ülkemizdeki AÇEV örneklerinde olduğu gibi eğitim uzmanının bizzat ailelerle birebir evlerinde ya da yerleşim yeri ortak alanlarında çocuklarla çalışmasına dair yaklaşım geliştirilmelidir.

Okulların ve okullaşma oranlarının nispeten daha iyi durumda olduğu köylerde oradaki okulları çevresinden koparmadan, içinde bulunduğu bölgenin kültürünü, sanatını, zanaatını okulun içinde yaşatmak, okul iklimini ve okul-köy ilişkilerini olumlu etkileyecektir. Özellikle taşınmalı lise eğitiminde kız çocuklarının eğitime devam edebilmeleri için eğer örgün eğitim olanaklı değilse açık liseler için destek sunulmalıdır.

Öğrencilere hayatın içinde öğrenme fırsatını vermek için çocukların farklı işler deneyimlemeleri, gerçek hayattaki problemler üzerine çözüm geliştirmelerinde kendi yaşamlarının bir parçası olan köydeki üretim biçimi eğitim fırsatlarına dönüştürülebilir ve bunun için Yaz Okulları hayata geçirilebilir. Burada çocuklar köydeki gerçek çalışma yerlerinde gerçek problemlerle uğraşırken donanımlı bir çiftçi, hayvancılıkla uğraşan bir müteşebbis ya da bağcılık işlerinde ya da taş işlerinde uzmanlaşmış bir tekniker gibi işleri öğrenerek geleceklerine yön verebilirler.

Öğrencilerin okula ve öğrenmeye motivasyonlarını artırmak için öğretmenler

farklı öğretme yöntemlerini de düşünmelidir. Burada farklı yöntemlerden biri öğretme yöntemi olarak "doğal kaynakların kullanılması" olabilir. Örneğin çocuklara ve gençlere saatlerce tahtada yaprak çizmek, çevreyi korumanın önemini anlatmak yerine elleri çamur, bitkilerle ve hayvanlarla oynarken bu konulara kısaca değinmek daha etkili bir öğretim yöntemi olabilir. Okul hayatın ve doğanın formal eğitimle iç içe geçtiği bir mekan olarak tasarlanırsa çocukların öğrenme motivasyonları artacaktır.

Kırsaldaki okullarda öğretmenler dışında, farklı alanlarda çalışan kişiler derslere davet edilebilir, bilgi ve deneyimlerini öğrencilerle paylaşabilirler. Gerçek bir meslek uzmanı olarak örneğin bir ressam, mühendis, doktor, avukat, ziraat mühendisi vb. ile çocukların düzenli olarak çalışmasını, vakit geçirmesini sağlamak, onların yaşam hedeflerinde ufuk açıcı olabilecektir. Bu bağlamda özellikle lise öğrencileriyle üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilerle buluşması, mentörlük yapması da düşünülebilir.

Hedef 1.2. *Çocuk ve gençlerin sosyal ve duygusal gelişimlerinin desteklenme hedefine ulaşmak için bu kırsal yerleşimlerde yaşayan çocuk ve gençlerin sosyal ve duygusal gelişimsel göstergelerinin toplanması ve bu verilerin etkili kullanılması gerekir.*

Çağdaş toplumlarda çocuk ve gençlerde ihtiyaç duyulan beceriler yaratıcı düşünme, problem çözme gibi bilişsel becerilerin yanı sıra duygularını anlama, ifade etme, empati, takım çalışması gibi birçok farklı sosyal ve duygusal beceriyi de içermektedir. Sadece akademik bilginin yeterli olmadığı, sosyal-duygusal becerilerin bireyin başarı ve mutluluğunda en az akademik bilgiler kadar rol oynadığı konusunda artık uzmanlar ve eğitimciler hemfikirdir. Bunun için aşağıdaki özellikli faaliyetlerin sırasıyla gerçekleştirilmesi önemlidir.

- İhtiyaç alanlarının belirlenmesi,
- Ölçülebilir sosyal ve duygusal amaçlara doğru sürecin izlenmesi,
- Çocuk ve gençlerin sosyal ve duygusal gelişimleriyle ilgili aktivitelerin koordine edilmesi,
- Pozitif sonuçlar yaratmak için sorumluluğun artırılması,
- Programların ve politikaların etkililiğinin ölçülmesi,

Geliştirilecek çocuk ve gençler için sosyal ve duygusal gelişimsel göstergeler sistemleri aşağıdaki özellikleri taşımalıdır:

Geniş kapsam: Göstergeler sistemleri bütün temel yaşam alanlarını kapsayacak şekilde planlanmalıdır. Minimum çerçeve sosyal ve duygusal gelişim, fiziksel sağlık ve güvenlik ve entelektüel/beceri gelişimini içermelidir. Her bir alan için tanımlanan sonuç değişkenler bilimsel kuram ve güncel araştırma ile yaygın olarak sahip olunan sosyal değerler tarafından tanımlanmalıdır.

Gelişimsel olarak duyarlı: Göstergeler bütün gelişimsel dönemlere uygun ölçekleri içerecek şekilde olmalıdır. Bu gelişimsel dönemler genelde bebeklik, erken çocukluk (0-5 yaş), orta çocukluk (6-11 yaş), ergenlik (12-17 yaş), yetişkinliğe geçiş (18-24 yaş) olarak tanımlanabilir.

Sosyal ortamı yansıtmalı: Çocuk ve gençlerin sonuç davranışlarını şekillendiren sosyal ortam göstergeleri çocuk ve genç gösterge sistemlerinin hepsinde kapsanmalıdır. Bunlar aile, akran, yerel ve kurumsal çevrelerin maddesel ve sosyal elementleridir.

İyiliği ve gelecekte de iyi olmayı yansıtmalı: Sosyal göstergelerin göreceli anlamı ve önemi gencin o andaki iyiliğini/sağlığını gösterdiği gibi gelecekteki iyiliğini de göstermelidir. Örneğin, ergen depresyonu hem gencin o andaki yaşadığı mutsuzluğu için, hem de yetişkinliğe başarılı geçişi ve gelecekteki mutluluğu hakkında bilgi verdiği için önemlidir.

İleri bakışlılık: Olabilecek en üst seviyede gösterge sistemleri yeni ölçeklerle yeni sosyal gelişimleri öngörecektir şekilde olmalıdır. Örneğin çocukların internete erişebilmeleri, internette ne kadar zaman harcadıkları ve ne tür etkinlikler yaptıkları günlük yaşamlarının önemli bir parçası olduysa öğretmenler, aileler ve genel anlamdaki uygulamalar için önemli çıkarımlar sunabilmektedir.

-Yöntem Önerisi

Araştırma ve uygulama projeleri için Psikoloji (Gelişim Psikolojisi), Sosyoloji (Kır Sosyolojisi), Antropoloji ve Eğitim alanlarında disiplinlerarası bir araştırma ve uygulama ekibi oluşturulmalıdır. Bu ekip sürdürülebilir sosyal-kültürel kalkınma boyutuyla ilgili 5 yıllık boylamsal bir proje geliştirmelidir. Bunun için de mutlaka ayrı bir araştırma ve uygulama bütçesi olmalıdır. Bu bilimsel ekibin temel çalışma prensibi şu şekilde olmalıdır:

(1) Kültürel bağlamın önemini farkında olmak:

Çocuk ve gençlerin gelişimlerine dönük çalışmalar yaparken farklı bağlamların ebeveynliğin kültürel inançlarını ve pratiklerini nasıl etkilediğinin farkında olmak gerekir. Çünkü ebeveynin çocuk yetiştirmeye dair kültürel inançları ve beklentileri çocuk-ebeveyn ilişkilerinin doğasını ve aile içindeki sosyalleştirme pratiklerini anlamada merkezi bir öneme sahiptir. Önceliğimiz oradaki doğal yapıyı ve sistemi anlamak olmalıdır. Ayrıca gerçek hayat örneklerini ortaya koymak da çok önemlidir. Örneğin bahsedilen bir ideal ya da başka yerlerden verilen örneklerin etkisi çok kısıtlı kalabilirken, o köyde değişen bir insan ya da mekân bir anda bir seri değişikliği tetikleyebilir. Bu nedenle kırsalda kalmayı isteyen, başarılı olan örneklerin tespit edilerek iyi irdelenmesi ve güçlü yanlarının araştırılması gerekir.

(2) Çocuk ve gençlerde pozitif özelliklerin ve değerlerin gelişimine odaklanmak:

Pek çok eğitim ve müdahale programı sosyal problemlere ve ihtiyaçlara

işaret ettiği için veri sistemleri de negatif davranışlara, sonuçlara ve koşullara odaklanmıştır. Bu nedenle çocuk ve genç gösterge sistemleri ağırlıklı olarak negatif sonuçlara ve risk faktörlerine işaret etmektedir. Fakat son yıllarda genç ve toplum odaklı programların her çeşidinde pozitif gelişim çerçevesine doğru bir hareket gözlenmektedir. Bu nedenle pozitif çıktılar özellikle çalışılmalıdır.

Seligman'ın belirttiği gibi (1998): *"Psikoloji sadece zayıflık ve bozuklukları çalışmak değildir, aynı zamanda güçlü yönlerimizi ve erdemlerimizi de çalışmak demektir. Tedavi sadece bozuk olanı onarmak değil, fakat en iyi eğitimi sağlamaktır. İnsanın güçlü yönleri –cesaret, iyimserlik, kişiler arası beceriler, iş ahlakı, ümit, dürüstlük ve sebat – hastalığa karşı bir tampon oluşturabilir."*

Pozitif çocuk gelişiminin birçok sosyal belirleyicileri vardır ve bu alanda birçok araştırmacı çalışmaktadır. Örneğin, gelişim psikolojisinde yaygın olarak çalışılan 5 değer, yeterlik, güven, bağlantılar, karakter ve ihtimam gösterme olarak tanımlanmıştır. Bu noktada seçilen kırsal yörelerimizdeki anne-babaların bakış açısı dikkate alınmalı ve farklı ebeveynlerin farklı özellikler üzerinde durabilecekleri göz önünde tutulmalıdır. Çalışmalar hem bilime temellendirilmeli, hem de bunu kullanan sosyal aktörlerin amaçlarına ve değerlerine temellendirilmelidir.

(3) Bireyleri, aileleri ve toplulukları araştırma girişimlerinde yasal/meşru ortaklar olarak görmek:

Bilim insanları, çocuklar, aileler ve topluluklar birbirlerini anlamak ve yardım etmek için çalışırlar. Bu nedenle problemleri, çözümlerini ve yöntemlerini birlikte tanımlamalıdır.

KAYNAKLAR

KODA (Köy Okulları Değişim Ağı). <https://www.kodegisim.org/>

Lerner, M. R., Jacobs, F., & Wertlieb, D. (2005). Applied Developmental Science: An Advanced Textbook. California: Sage Publications, Inc.

Ek:2. Bölgesel Tasarım Açısından Ömerli İlçesinde Kırsal Kalkınma Programı

Ömerli İlçesi Kırsal Kalkınma Programında “Bölgesel Tasarım Açısından İlçe Analizi”nin yapılması amacıyla uzman ziyareti (Alayça Erözçelik, Özyeğin Üniversitesi MTF, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü) yapılmıştır. Burada çalışma sonunda ortaya çıkan durum raporlanarak sunulmuştur.

1.Tasarım/ Kırsal Kalkınma/ Sosyal İnovasyon

Tasarım, 20. yüzyılın başında doğrudan ürünle ilişkilendirilir ve sınırlanırken, artık somut nesnelerin ölçebildiğimiz kalitesi olarak değil, dünyayı nasıl düzenlediğimiz ve onu anlamla nasıl doldurduğumuz olarak algılanmaktadır. Günümüzde tasarımın anlam ve bağlamı dönüşüm geçirmiştir. Kalkınma ve inovasyonun birbirinden ayrılmaz bütünlüğü içinde yeni, vizyoner bakış açılarının tasarım düşüncesiyle (designthinking) geliştirilebileceği anlaşılmış ve bu anlamda tasarımın metodoloji ve uygulama olarak alana sağladığı katkı netleşmiştir.

Son yıllarda kırsal, yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla, özellikle Avrupa’da büyük, orta ve küçük ölçekli birçok tasarım projesi geliştirilmiştir. Yerel toplulukların yaratıcı tutumlarıyla üretilen inovatif çözümlere birçok örnek vermek mümkündür (UNIDO, M.E. Design, DESIS vb). Bu çözümler aslında kendi coğrafi ve kültürel bağlamlarına yerleştirilseler bile, tasarım disiplini benzer ihtiyaç modellerinin çözümünde kullanılacak farklı bağlamlardaki organizasyonel yapı, ürün ve hizmetler hakkındaki belirtileri inceleyip ortaya çıkarabilmektedir.

Klasik anlamda inovasyon (1) tüketicinin tanımadığı yeni bir ürün ya da kalitenin üretimi, (2) yeni bir üretim metodunun uygulanması, (3) yeni bir piyasanın açılması, (4) yeni hammadde ve yarı mamul kaynaklarının elde edilmesi ve (5) yeni bir organizasyonun gerçekleştirilmesi olmak üzere beş noktada ortaya çıkmaktadır (Schumpeter, 1934). 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise, “sosyal inovasyon” kavramı bu klasik tanımı tamamlamış ve günümüz dünyasının ihtiyaçlarına cevap verecek hale getirmiştir. Sosyal inovasyon birincil olarak toplum odaklı değer üretme, sosyal problem ve ihtiyaçlara eskisinden daha verimli, yeterli, sürdürülebilir ve yeni çözümler üretme sürecidir (Phills ve diğ., 2008, O’ Sullivan ve diğ., 2012).

Sosyal inovasyon gelişme halinde ve yükselen bir alandır (Dacin ve diğ., 2011, Mulgan ve diğ. 2007). Yine de, alanın özellikle kontrol edilmesi güç sosyal sorunları ele alma konusundaki potansiyeli ve önemi kabul edilmiştir. Bu durum son yıllarda akademik alanda fazlasıyla ilgi çekmiş ve birçok kavramsallaştırma denemesiyle sonuçlanmıştır (Mair ve Martí, 2006; Marshall, 2011; Pol ve Ville, 2009; Sullivan Mort ve diğ., 2002; Zahra ve diğ., 2009). Diğer yandan sosyal değer yaratma konusunun sosyal inovasyon için merkezi fikir olduğu konusunda

anlaşmaya varılmıştır (Marshall, 2011). Moulaert sosyal inovasyonu bir uygulama seti olarak değil, gelişen bir olay (emerging phenomenon), bir kuramsal yapı ve sosyal dönüşüm dünyasında süregiden bir araştırma alanı olarak görmektedir (Moulaert ve diğ., 2013). Moulaert’e göre yoksulluk, dışlanma, ayrımcılık ve yaşam koşullarını iyileştirme fırsatlarından mahrumiyet gibi sorunlara kamu sektörü ve özel sektörün “kurumlaşmış alanı”nda tatminkâr çözümler bulunamazsa sosyal açıdan yenilikçi eylemler, stratejiler, uygulama ve süreçler ortaya çıkar ve bunlar da sosyal inovasyonu meydana getirir.

Sosyal inovasyon, bir yandan sosyal sorunlara çözüm üretir ya da sosyal ihtiyaçlara cevap verirken bir yandan da yeni sosyal birliktelikler ve işbirlikleri üreten yenilikçi iş modeli, süreç, ürün, hizmet gibi sonuçların toplamı olarak tanımlanabilmektedir (Caulier-Grice ve diğ., 2010). Birçok inovasyon süreci aslında sosyal fayda üretir. Bir inovasyonu sosyal inovasyon yapan ise sosyal değer-kazanç dengesinin toplum tarafından yana olmasıdır (Phills ve diğ., 2008, Mulgan 2006). Konu sosyal değer üretimi ve toplumsal fayda olunca bu konuda inovasyon üretmeyi belli bir sektörle sınırlandırmak son yıllarda gittikçe zorlaşmıştır. Dolayısıyla sosyal inovasyon üretme süreci kamu kuruluşları, iş dünyası ve kâr amacı gütmeyen STK’lar arasında sınırların geçirgenleşmesiyle, yani aralarında fikirlerin, rollerin ve ilişkilerin geçiş yapması ve değişmesiyle gerçekleşmektedir. Tasarımın sosyal inovasyona katkıda bulunabileceği fikri de, bu geçirgenlik sayesinde ortaya çıkmıştır.

Sosyal inovasyon için tasarım olarak tanımlanan bu yeni alan, ulusal ekonomik sistemlerin rekabetçi etkeni olarak tasarımı ön plana çıkarmak için yerel kurum ve kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde araştırma/eylemleri tanımlama ve planlamaya odaklanan, aşağıdan yukarıya ve katılımcı bir yaklaşıma dayanan bir metodoloji üretmiştir. Bu alanda özellikle son on yılda gerçekleştirilmiş çalışmaların bazıları yaratıcı topluluklar, bazıları sosyal tasarım, bazıları ise sosyal girişimcilik başlıkları altında kümelenmiş ve kent/kır ayrımındaki kesin çizgiler ortadan kaldırarak geçişli ve üretime dayalı bir vizyon yaratılmıştır.

İster sosyal girişimcilik, ister sosyal tasarım ya da yaratıcı topluluklar olarak tanımlansın, sosyal inovasyon için tasarım projelerini hayata geçirebilmek için bölgesel sermayeye, yani projenin besleneceği kaynaklara, uygulanacağı beşeri ortama, hizmet edeceği kültür ve değerlere ihtiyaç vardır. Tanımı gereği bölgesel sermaye kavramı coğrafi, kültürel, politik, maddi, toplumsal ve entelektüel sermaye olarak bölümlere ayrılabilir. Bölgesel uyuma yaklaşarak faaliyetleri kategorilere ayırmak da mümkündür: ihraç, yerel kaynaklar, kültürel miras, ekonomik büyüme yönetimi, kaynaklar, sürdürülebilir ulaşım-hareket kabiliyeti, sağlık ve güvenlik, dışarıdan ulaşılabilirlik, içsel bağlantı ve yaratıcılık (Kyvelou, 2010). Bu açıdan bakıldığında bölgesel sermayeyi oluşturan bu unsurlar doğrudan bölgesel kalkınmaya hizmet etmektedir.

Bölgesel kalkınma, bir anlamda, bölgeler düzeyinde “Fakirlik Kısır Çemberi”nin kırılmasıdır ki bu, bölge içi gelişme potansiyelinin ortaya çıkartılması ve bu potansiyelin harekete geçirilmesi, ayrıca bölge dışı birikimlerin bölgeye ithali ve bunların itici birer güç şeklinde bölgeye çekilmesi anlamına gelmektedir (Saraç, 2006).

Sosyal inovasyon için tasarım projeleri, bölgesel kalkınmanın çeşitli ülkelerdeki uygulamalarındaki ortak özelliklerin birçoğunu kapsayacak nitelikte projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. İmkân ve kaynakların en iyi şekilde kullanılarak potansiyelin ve rekabet gücünün artırılması, aktörler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, girişimciliğin teşviki, işbirliği, teknoloji transferi ve bilgi akışı yoluyla kurumlararası ilişkilerin ve etkileşimin sağlanması, inovasyon ve sürdürülebilirliğin vurgulanması gibi konular sosyal inovasyon için tasarım projelerinin, özellikle de bölgesel tasarımın (territorial design) öncelikli hedefleri arasındadır.

Bölgesel tasarım sadece klasik ürün tasarımını değil, çeşitli paydaşlara sahip bölgelerin genel anlamda kalkınmasına yönelik toplumsal, kültürel ve politik paradigmaları da içinde barındırmakta, gelişen teknoloji, artan erişilebilirlik, küreselleşme ve farklılaşan ihtiyaçlara yönelik çözümler üretebilmektedir. Bu noktadan yola çıkarak, Ömerli ilçesinde yapılacak kırsal kalkınma projelerinde sosyal inovasyon için tasarımın bir alt başlığı olan bölgesel tasarım müdahaleleri yapılması öngörülmektedir.

2. Bölgesel Tasarım ve Ömerli İlçesi

Bölgesel tasarım perspektifinden yaklaşıldığında, Ömerli ilçesinde birçok farklı düzeyde sorunla karşılaşmış, bu sorunların bazıları genellenebilmiş, bazılarıysa tekil örnekler olarak saptanmıştır. Ömerli ilçesindeki köylerde karşılaşılan genel sorunlar aşağıdaki gibidir.

● Kırsal Alan

Ömerli ilçesinde ziyaret edilen her köy kırsal alan tanımına uymaktadır. Sosyal inovasyon için tasarım projelerinde sıklıkla ele alınan bir sorun olan “Bağlantı” (connectivity), Ömerli kırsalında tespit edilmiştir. Bağlantı, İngilizceden dilimize anlam kaymasıyla çevrilebilen bir sözcüktür. İngilizce “connection” ve “connectivity” sözcüklerinin Türkçe karşılığı “bağlantı”dır. Ancak “connection” iki bağımsız nod arasındaki tekil ilişkiyi tarif ederken, “connectivity” bir merkez ve etrafındaki bir nod grubunun hem kendi aralarındaki ilişkileri hem de her birinin merkez nodla ilişkisini, yani bir başka deyişle, nod kümesinin içindeki ilişkiler ağını anlatmaktadır. Ömerli ilçesi genelinde, köyler arasında sosyal/kültürel/ekonomik/politik bağlantılar zayıftır.

- Merkez ilçe ile köylerin bağlantı geliştirme biçimlerinin eğitim ve tek yönlü ticaretle sınırlı kaldığı görülmüştür.

- Aynı karayolu üzerinde, birbirine komşu köyler arasındakomşuluk, eğitim ve ticaret bağlantılarının yeterince gelişmediği, hatta kimi zaman hiçbirbağlantı olmadığı gözlemlenmiştir.

- Köy içindeki hanelerin birbiriyle geliştirdikleri sosyal ve ekonomik bağlantılarda da zayıflıklar, hatta ciddi kopukluklar olduğu saptanmıştır.

- Köylülerin mülki idare ve kamu kurumlarıyla olan bağlantılarında da kopukluklar gözlenmiş, özellikle sağlık hizmeti konusunda bağlantı eksikliğinin yarattığı sorunların sistematik ifadesine şahit olunmuştur.

● Kırsal Yoksulluk

Ömerli ilçesi genelinin birincil geçim kaynağı olan tarımsal üretimde farklı boyutlarda eksiklikler ve yetersizlikler tespit edilmiştir. Bu eksiklik ve yetersizliklerin kırsal yoksulluğa sebep olduğu ve köyden kente göçün de nedenlerini oluşturduğu gözlemlenmiştir. Tarımsal üretimde devlet katkısının yeterli olmadığı ya da doğru bir planlamayla hayata geçirilmediği bilgisine ulaşılmıştır. Oysa tasarım açısından bakıldığında eksiklik ve yetersizliklerin köyler genelinde sistemik bir inovasyon becerisi yaratılamamasından kaynaklandığı anlaşılmıştır.

● Kırsal İstihdam

Ömerli ilçesinde işsizlik ciddi bir sorun olarak tespit edilmiştir. 20 yıldan uzun bir süredir istihdam koruculuk sistemiyle sağlana geldiğinden göçün önüne geçilememiş ve ekonomik büyüme sağlanamamıştır. Ayrıca, tarımsal üretimin birçok kol ve safhasında aktif olarak çalışan kadınların istihdamını sağlayabilecek, üretimlerini maddi değere dönüştürebilecek bir zincirin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Ömerli bölgesinde ağırlıklı olarak yetiştirilen üzüm çeşitlerinin, pestil ve pekmez olarak işlenmesi ancak işlenmiş ürünün katma değer ve satış rakamlarının düşük kalması buna örnek olarak gösterilebilir. Tasarım açısından bakıldığında, yerel ürün kategorisinde ele alınabilecek her tarımsal üretim çıktısının markalaşma sürecinden geçerek, aile işletmesi/KOBİ ölçeğinde istihdam yaratabileceği kanısına varılmıştır.

● Doğal Kaynak/ Kaynak Yönetimi

Ömerli ilçesindeki köylerin doğal kaynaklarından en önemlisi olan suyun son on yılda geri döndürülemez şekilde azaldığı bilgisine ulaşılmıştır. İklim değişikliği ve ekim düzenindeki farklılaşma sonucu topraklarda verim düşüşü olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer yandan, var olan kaynakların yönetiminin de sıkıntılı olduğu

bulgusuna ulaşılmıştır. Bölgesel tasarım açısından bakıldığında, bu degradasyon uzun soluklu, tabana yayılan bilinçlendirme ve farkındalık yaratma faaliyetleriyle bir oranda geriletebilecek bir sorundur. Ancak tasarım yöntemleri, kaynak yönetiminde teknolojik inovasyon politikası da paralel olarak yürütülmediği sürece sonuca ulaşmakta yetersiz kalır.

● Teknoloji Düzeyi

Ömerli ilçesindeki köylerin teknoloji düzeyi görece düşüktür. Gidilen köylerin biri hariç, ziyaret mekânlarında plazma televizyon bulunduğu, görüşülen kişilerin tamamının cep telefonu sahibi olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu gözlemler, kırsal yoksulluk konusunda yapılan tespitleri yanlışlamak için yeterli veriyi taşımamaktadır. Tarım mekanizasyon ekipmanı, ürün işleme donanımı, soğukhava deposu gibi temel teknolojik gereksinimlerde eksiklikler bulunmuş, atadan kalma yöntemlerle sürdürülmeye çalışılan üretimin her geçen gün daha az tercih edilir olduğu, geçimini tarımdan sağlayan köylülerin, birkaç istisna dışında, yeni yöntem ve pratiklere yönelmediği gözlemlenmiştir. Teknoloji düzeyinin yükseltilmesi amacıyla ilçede devlet eliyle yapılan çalışmaların henüz tabana yayılmadığı, yaygınlaşıp bir sistematiğe bağlanmadığı anlaşılmıştır. Tasarım, tarımsal üretimin teknolojiyle desteklenmesi konusunda birçok farklı çözüm önerisi sunabilmektedir. Teknolojik maliyeti yüksek çözümlerin yerel malzeme ve yerel kaynak kullanılarak sahaya uyarlanması, var olan teknolojinin yerel kullanımının maksimize edilmesi (paylaşımçı çözümler, imece vb.) ve bu sayede sosyal inovasyonun desteklenmesi, köylünün dünyadaki yeniliklerle tanıştırılması ve paylaşım ağlarına dahil olmalarının sağlanması, girişimci köylülerin deneyimlerinin daha çekingen olanlara aktarılması bu önerilerden birkaçı olabilir.

● Sürdürülebilirlik

Ömerli ilçesindeki genel sorunlardan biri de tarımsal üretim ve hayvancılıkla ilgili potansiyel gelişim açısından sürdürülebilirliğin olmamasıdır. Üretim hacmi yaklaşık olarak sabit kalsa bile, köylerde yıllık üretimlerde hem ani iniş çıkışlar, hem de iklim değişikliğinden kaynaklanan kademeli düşüşler olduğu bildirilmiştir. Yalnız, sürdürülebilirlik konusundaki engelleri doğrudan iklim ya da piyasa koşullarına bağlamak da doğru değildir. Sürdürülebilirliğin önündeki en büyük engel bölgenin güvenlik sorunudur. Türkiye genelinde güvenlik sorunu olmayan bölgelerde bile köydeki genç nüfusun şehirlere göçtüğü bilinirken, güvenlik sorunu yaşayan Ömerli ilçesinde bu durumun tarımsal faaliyetlerin düzenli olarak yapılandırılmaması, hatta terki boyutuna ulaştığı görülmüştür. Sürdürülebilirlik şartlarını sağlamak için öncelikle güvenlik sorununa rağmen köylerde tarımsal faaliyetlerini yürüten köylülerin yaşam koşullarının (altyapı, eğitim, sağlık vb)

iyileştirilmesi, üretim alanlarının çeşitlendirilmesi ve inovasyon kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü ancak bu koşullar sağlandığında, güvenlik sorununun kırsal alandaki yıkıcı etkisi azaltılabilir. Sosyal inovasyon için tasarım projeleri bu tarz “karmaşık” sorunlara kademeli olarak yaklaşılması ve elde edilen iyi örneklerin çarpan etkisi yaratması konusunda yenilikçi modeller önerebilmektedir. Uzun vadeli projelerde sürdürülebilirlik bir hedef olarak değil, yaratıcı sorun çözümü (Creative Problem Solving) sürecinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

● Katılımcılık

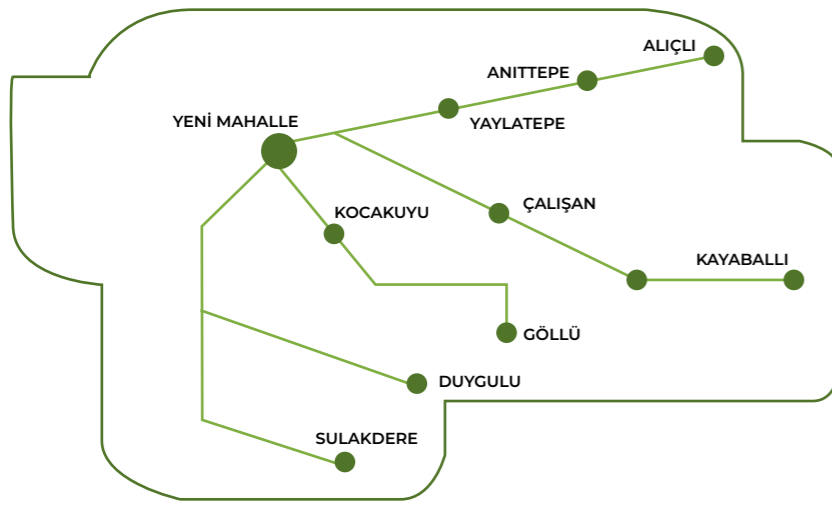
Ömerli ilçesinde ziyaret edilen köylerde sosyal ya da ekonomik fayda sağlayan faaliyetlerde katılımcılığın düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeni olarak farklı bağlam ve düzeylerde tespit edilen düallite gösterilebilir. Siyasi otoriteye yakınlık-uzaklık, aşiret- aşiret olmayan, korucu- korucu olmayan ayrımlarının yanı sıra, Kürt-Arap ve kadın-erkek düallitesiyle de sıkça karşılaşmıştır. Herhangi bir düallitenin köy toplulukları genelinde kabullenilmiş olması, katılımcılık konusunda sorunlar yaşandığına delalettir. Nitekim işleyen organizasyonel formlar olarak kooperatif ve üretici birliklerine de Ömerli ilçesinde rastlanmamıştır, sosyal örgütlenme konusunda da sıkıntılar vardır. Daha önce sözü edilen bağlantının gerek sosyal, gerekse ekonomik düzlemlerde katılımcılık sağlanmadan kurulması mümkün değildir. İletişimin de katılımcılığı destekleyen bir faktör olduğu düşünülürse, konuyu geniş bir perspektifte ele almak gerekir. Bu da ancak sosyal içerikli faaliyetlerin, düalliteyi esnetip zayıflatacağı şekilde geliştirilmesiyle olabilir. Katılımcı tasarım (participatory design), birlikte tasarlama (co-design), topluluk merkezli tasarım (community centered design) gibi tasarım alanları, hatta etnografi, bu anlamda potansiyel çözümlerin tetikleyicisi olabilir.

Ömerli ilçesinde tek boyutlu bir sorunlar grubunun bulunmadığı söylenebilir. Her ne kadar kırsal kalkınma yaklaşımı projenin ana aksını oluşturacaksa da, Hüsnü M.Özyeğin Vakfı'nın önceki kırsal kalkınma projelerinde de ısrarla benimsediği bütüncül yaklaşımın Ömerli ilçesi için gerekli ve yararlı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bölgesel tasarım bu bütüncül yaklaşımın birçok aşamasında devreye girebilecek ve yenilikçi çözümlerle sorunların aşılmasını sağlayabilecek, mültidisipliner bir çalışmayı yaratacaktır.

3. Bölgesel Tasarım Stratejisi

Ömerli ilçesinde yapılan saha çalışmasının ardından bölgedeki havzalar ve merkez nod belirlenmiştir.

- Havza: Aliçlı/Anittepe/Yaylatepe
- Havza: Kayaballı/ Beşikkaya/ Çalışan/ Göllü
- Havza: Duygulu/ Sulakdere/ Kocakuyu
- Merkez Yeni Mahalle

Ömerli ilçesi köylerinde 2. bölümde saptanmış olan sorunlardan yola çıkılarak, havzalara göre farklı metodolojik özellikler gösterecek ancak aşamalar açısından genellenebilecek bir bölgesel tasarım stratejisi kurgulanmıştır. Bu bölgesel tasarım stratejisi, aslen köylerin geçim kaynağını oluşturan tarımsal faaliyetlerin ve hayvancılığa dayalı ekonomik değer üretiminin bir bileşeni olarak sunulmaktadır. Ayrıca bu tasarım stratejik planı, kırsal kalkınma projesinde tasarım alanının dışındaki konu ve etkinliklere uyum sağlamak, onları desteklemek ve tamamlamak üzere geliştirilmiştir. Hem içerik, hem de uygulama açısından doğrudan sosyal inovasyona hizmet eden bölgesel tasarım stratejisi, Ömerli köylerinde yapılacak kırsal kalkınma çalışmasına birçok açıdan reel fayda sağlayacaktır. Bir diğer yandan, bu stratejide yer alan kalemlerin büyük bir bölümü, özellikle çalıştaylar ve prototipleme, Özyeğin Üniversitesi MTF Mimarlık, Endüstri Ürünleri Tasarımı ve İletişim tasarımı bölümü öğrencilerini de proje kapsamına dahil edecek şekilde kurgulanmıştır. Özyeğin Üniversitesi MTF ve İstanbul Tasarım Enstitüsü (İİD) önceki yıllarda gerek öğrenci projeleri, gerekse tasarım çalıştaylarıyla bu konuda etkinlik kazanmıştır.

BÖLGESEL TASARIM STRATEJİSİ	
AŞAMA	İÇERİK
1	<p>Mevcut Durumu Görünür Kılma, Somutlaştırma</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Haritalama, nümerik datayı yeniden düzenleme, kalitatif bilgiyi yeniden yorumlama, coğrafi bilginin yerini belirleme ve bir görsel taksonomi yaratarak karmaşık sistemlerin gizli bağlantılarını açığa çıkarma. ● Haritalama sonrası köy alanı ve köyde yaşayan topluluklar arasındaki bağlantıları kurma. ● Bir sosyal organizasyon aracı olarak görselleştirmeyi kullanma, az bilinen vakaları öne çıkarma ve potansiyellerini araştırma. ● Hikâyeler yaratma, ortaya çıkarma (storytelling). ● Yerel kimlikleri yeniden yapılandırma. ● Dijital hikaye anlatma, paylaşım ağlarında yer alma. ● Yenilikçi ürün, hizmet, sistem fikirlerini toplulukla birlikte prototipleme. ● Tasarım senaryosu geliştirme (scenariobuilding). ● Tasarım odaklı senaryolaştırma, sosyal inovasyonu destekleme.
2	<p>Sosyal Diyalog İçin Görsel Araçlar</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Sohbet araçları yaratma. ● Köy topluluklarının yeni bilgiye hızlı ulaşmasını sağlama. ● Topluluk üyelerinin fotoğraf, video skeç, belgesel gibi görsel mecralarda kendilerini tanımlaması, aşinalık. ● Etnografi odaklı görselleştirme. ● Sosyal kartlarla sorun/dilek tanımlama. ● Mikro ölçekli tasarım müdahaleleri. ● Kavramsal çözüm prototiplemesi ve nihai çözüm prototiplemesi.
3	<p>Hareket Planını Mümkün ve Olası Kılma</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Destekleyici çevre ve koşullar yaratma. ● İmmateryel altyapının geliştirilmesi. ● Topluluğun tasarım becerilerine güç kazandırma. ● Yönetimde ağ örgüsü (network) kurma. ● Deneyler için alan yaratma.
4	<p>Hareket Planını Etkili ve Anımlı Kılma</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Sorun çözümü. ● Ulaşılabilirlik, etkinlik ve esneklik. ● Çözümlere olanak tanıma (ürün/hizmet sistemleri). ● Yerel sonuçlar ve geniş tabanlı vizyonlar. ● Toplumsallık ve neşeyi paylaşma. ● Güven oluşturma.
5	<p>Sloc (Small, Local, Open, Connected) Yaklaşımını Hareket Planında Hayata Geçirme</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Küçük, yerel, açık ve bağlı projeler üretme. ● İşbirliği ve yerellik boyutunda paylaşımı artırma. ● Fikirlerin hareketi ve ağ etkisi (network effect). ● Topluluklar için araç takımları. ● Yatay ve dikey bağlantılar (connections). ● Organizasyonel işbirliğiyle alan ve topluluk ilişkisini kurma. ● Stres yönetimi için tasarım (alan/topluluk ekseninde). ● Yeni bölgesel ekoloji kurgulama.

Ömerli ilçesinin 11 yerleşimi için geliştirilen bölgesel tasarım stratejisi, proje yılları içinde kademeli olarak geliştirilecek, döngüsel bir eylem araştırması ve hareket planı olarak düşünülebilir. Ancak, bölgede kırsal kalkınma projesi kapsamında yapılacak diğer çalışmalarla eklemlenmesi ve bütünsel kalkınma planını tamamlaması açısından esnek bir biçimde kurgulanması ve yönetilmesi gerekmektedir. Tasarım stratejilerinin ortak özelliği olan esneklik bu planda da önceliklidir ve yıllara göre dağılım proje sürecinde modifikasyona uğrayabilir. Genel hatlarıyla stratejinin kırsal kalkınma projesinin uygulanacağı yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

BÖLGESEL TASARIM STRATEJİSİ AŞAMALARININ YILLARA GÖRE DAĞILIMI					
Aşama	1.YIL	2.YIL	3.YIL	4.YIL	5.YIL
Mevcut Durumu Görünür Kılma, Somutlaştırma	ETKİN	ETKİN			
Sosyal Diyalog İçin Görsel Araçlar	ETKİN	ETKİN	ETKİN		
Hareket Planını Mümkün Ve Olası Kılma		ETKİN	ETKİN		
Hareket Planını Etkili Ve Anlamlı Kılma			ETKİN	ETKİN	ETKİN
Sloc (Small, Local, Open, Connected) Yaklaşımını Hareket Planında Hayata Geçirme			ETKİN	ETKİN	ETKİN

Ömerli ilçesi için geliştirilen bölgesel tasarım stratejisi, belirlenmiş üç havza ve bir mahalleye göre uygulamada çeşitli açılardan farklılık gösterecektir. Köy ve havzaların birbirinden ayrılan özellikleri göz önünde bulundurularak kavramsallaştırılan hareket planları, “yerinde tasarlamak” fikrinden yola çıkarak, yukarıda bahsi geçen esnekliği kullanarak ve projenin diğer çalışmalarına eklemlenerek uygulanacaktır.

Hareket planında bulunan tasarım araştırması, çalıştay, modelleme ve prototipleme gibi başlıklar Özyeğin Üniversitesi MTF Akademisyen ve öğrencilerinin desteğiyle gerçekleştirilmesi planlanmış etkinlikler olarak düşünülmelidir. Bu etkinliklerin dönemsel dağılımı henüz yapılmamış ancak fakülte genelinde mültidisipliner katılım hedeflenmiştir.

Ür-Ge, havzalara göre farklılık gösterecek bir diğer konudur. Ağırlıklı olarak endüstri ürünleri tasarımını ilgilendirecek bir konu olmasına rağmen (inovatif ürün geliştirme, ürün kimliği, üretim süreci, ambalaj, pazarlama), havzalardaki bitkisel ve hayvansal ürünler ön planda olduğundan, hem havzalara göre ürün seçimleri farklılık gösterecek, hem de bazı ürünlerde gastronomi bölümünün desteği gerekli olacaktır. Gıda dışı Ür-Ge için şu ana kadar yeterli çalışma yapılamamıştır. Bölgesel tasarım stratejisinin havzalara göre hareket planları aşağıdaki gibidir.

BÖLGESEL TASARIM STRATEJİSİNİN HAVZALARA GÖRE HAREKET PLANI

Havza-Toplam Nüfus	1.YIL	2.YIL	3.YIL	4.YIL	5.YIL
Alıçlı/ Anittepe/ Yaylatepe 1120	<ul style="list-style-type: none"> ● Haritalama, ● Görsel taksonomi, ● Tasarım araştırması, ● Craft/Food ekseninde ürün araştırması 	<ul style="list-style-type: none"> ● Dilek kartları- beyin fırtınası, ● Hikaye yaratma, ● Etnografik araştırma, ● Co-design, ● Senaryolaştırma, ● Kavram, ürün, hizmet, sistem ekseninde prototipleme, ● Çalıştay ölçeğinde tasarım müdahaleleri 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nihai çözüm prototiplemesi, ● Katılımcı tasarım müdahaleleri ve topluluk çalışmaları, ● Etnografik araştırmanın görsel çıktıları, fotoğraf, video skeç, belgesel, ● Ür-Ge, ● Ağ örgüsü kurma 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ağ örgüsünde bağlantının sağlanması, ● Etkileşim tasarımı, ● Ür-Ge, ● Ürün odaklı sistem tasarımı, ● Pazarlama planlama, ● Örgütlü pazarlama 	<ul style="list-style-type: none"> ● Design toolkit geliştirme, ● Sürdürülebilir pazarlama, ● Network etkisi sağlama, ● Etnografik araştırma çıktılarının markalaştırılması
Kayaballı/ Beşik kaya/ Çalışan/ Göllü 950	<ul style="list-style-type: none"> ● Haritalama, ● Görsel taksonomi, ● Tasarım araştırması, ● Craft/Service ekseninde ürün araştırması 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kayaballı için kırsal turizme yönelik tasarım araştırması, ● Mimari yapı stoğu belirleme, ● Çalıştay ölçeğinde tasarım müdahaleleri, ● Diğer köylerde etnografik tasarım araştırması, ● Ürün temelli kavramsal araştırma 	<ul style="list-style-type: none"> ● Katılımcı tasarım müdahaleleri ve topluluk çalışmaları, ● Ür-Ge, ● Ağ örgüsü kurma, ● Bilginin yayılımı için etkileşim tasarımı, ● Network etkisi sağlama, ● Hizmet tasarımı çalıştay 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kırsal turizme yönelik food design çalıştay, ● Network etkisi geliştirme, ● Örgütlü üretim için sistem tasarımı, ● Pazarlama planlama, ● Hizmet tasarımı proto-tipleme 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kayaballı köyünün kırsal turizm açısından markalaştırılması, ● Diğer köylerle işbirliği ve örgütlenme için katılımcı tasarım müdahaleleri, ● Sürdürülebilir pazarlama ve yenilikçi satış ağlarının oluşturulması
Duyugulu/ Sulakdere/ Kocakuyu 530	<ul style="list-style-type: none"> ● Haritalama, ● Görsel taksonomi, ● Tasarım araştırması, ● Craft/Food/İnovasyon ekseninde ürün araştırması, ● Storytelling, ● Tasarım senaryosu geliştirme 	<ul style="list-style-type: none"> ● Dijital hikaye anlatma, ● Yerel kimlikleri yeniden yapılandırma ve görselleştirme ● Mimari yapı stoğu belirleme, ● Çalıştay ölçeğinde tasarım müdahaleleri, ● Yenilikçi ürün tasarım çalıştay, ● Co-design, ● Kavramsal çözüm prototiplemesi 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nihai çözüm prototiplemesi, ● Katılımcı tasarım müdahaleleri ve topluluk çalışmaları, ● Ür-Ge, ● Ürün sistem tasarımı, ● Nihai çözüm prototiplemesi, ● Ağ örgüsü kurma 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ağ örgüsünde bağlantının sağlanması, ● Ür-Ge, ● Ürün odaklı sistem tasarımı, ● Pazarlama planlama, ● Örgütlü pazarlama 	<ul style="list-style-type: none"> ● Design toolkit geliştirme, ● Sürdürülebilir pazarlama ve yenilikçi satış ağlarının oluşturulması,
Merkez Yeni Mahalle 5000	<ul style="list-style-type: none"> ● Haritalama, ● Görsel taksonomi, ● Tasarım araştırması, ● Craft/Food/Service/Interaction ekseninde ürün araştırması 	<ul style="list-style-type: none"> ● Co-design, ● Senaryolaştırma, ● Kavram, ürün, hizmet, sistem ekseninde prototipleme, ● Çalıştay ölçeğinde tasarım müdahaleleri, ● Mimari yapı stoğu belirleme, ● Tasarım süreci modelleme, ● Hizmet tasarımı senaryolaştırma 	<ul style="list-style-type: none"> ● Katılımcı tasarım müdahaleleri ve topluluk çalışmaları, ● Ür-Ge, ● Ağ örgüsü kurma, ● Bilginin yayılımı için etkileşim tasarımı, ● Network etkisi sağlama, ● Dilek kartları-beyin fırtınası, ● Hikâye yaratma 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nihai çözüm prototiplemesi, ● Ağ örgüsünde bağlantının sağlanması, ● Etkileşim tasarımı, ● Ür-Ge, ● Ürün odaklı sistem tasarımı, ● Pazarlama planlama, ● Örgütlü pazarlama, ● Hizmet tasarımı proto-tipleme 	<ul style="list-style-type: none"> ● Network etkisi sağlama, ● Sürdürülebilir pazarlama ve yenilikçi satış ağlarının oluşturulması, ● Hizmet tasarımı çıktılarının markalaştırılması

4. Sonuçlar Ve Öneriler

Ömerli ilçesindeki köyler genel olarak güvenlik sorununun yaşandığı, göç veren ve birçok farklı bağlamda sorunları olan köylerdir. Herhangi bir kırsal kalkınma projesi, bu sorunları dışlayarak ya da yok sayarak gerçekleştirilemez ve sorunların kademe kademe çözümünde klasik kırsal kalkınma yöntemlerinin eksik/ yetersiz kalacağı söylenebilir. Sosyal inovasyon için tasarım, ülkemizde kırsal kalkınma stratejilerinin içinde henüz yer almamış bir konudur ancak dünyada son 15 yıldır yaygın uygulamalarıyla bu stratejilere sağladığı destek bilinmektedir. Ömerli ilçesinin kırsal kalkınma projesinde tespit edilmiş sorunlar, tasarım disiplini içinde “wicked problems” (karmaşık, iç içe geçmiş, tehlikeli sorunlar) olarak adlandırılan kategoriye girmektedir. Tasarım disiplininin bu tür, “wicked” sorunlar için geliştirdiği CPS/ Creative Problem Solving (Yaratıcı Sorun Çözümü) yöntemleri Ömerli ilçesi özelinde kullanılması düşünülen yöntemlerdir. Bu yöntemler esnek, mültidisipliner ve topluluk odaklı çalışmaların sonucunda çözüm önerileri ortaya koyabilmektedir.

Öte yandan, sorunların sadece bir bölümü köy ziyaretlerinde ve yapılan görüşmelerde tespit edilebilmiş ve çalışmanın ikinci bölümünde açıklanmıştır. Sorunların tamamının net olarak görülebilmesi için zamana ve sürekliliğe sahip görüşmelere ihtiyaç vardır. Bölgesel tasarım stratejisi bu amaçla ve bu perspektifte geliştirilmiştir, CPS süreci de bu bağlamda ele alınacaktır.

Bölgesel tasarım Ömerli ilçesinde birçok farklı alana etki etme şansına sahiptir. Klasik anlamda ürün tasarımından süreç yönetimine, ambalajdan pazarlamaya, yenilikçi ürün geliştirmeden ağ örgüsü geliştirmeye, etkileşim tasarımından yerel örgütlenmeye, kimlik yapılandırmadan hizmet tasarımına, teknoloji transferinden etnografiye, craft tasarımından mimari tasarıma kadar giden bu yelpaze, sosyal inovasyon için tasarımın sunabileceği çözümlerin çeşitliliğinin ifadesidir. Ancak, CPS süreci, alanda yapılacak diğer çalışmalardan bağımsız değildir. Dolayısıyla, projelendirme süreci tamamlandığında bölgesel tasarım stratejisinde yer alan kalemlerin yeniden gözden geçirilmesi ve diğer çalışmalarla uyumlandırılması gerekmektedir. Strateji, ancak bu sayede ve diğer çalışmalarla eklemlenmiş bir biçimde hayata geçirildiğinde olgunluğa erişebilir, performansı da bu ölçüde değerlendirilebilir.

Kaynaklar

Caulier-Grice, J., Kahn, L., Mulgan, G., Pulford, L., ve Vasconcelos, D. (2010). Study on Social Innovation: A paper prepared by the Social Innovation eXchange (SIX) and the Young Foundation for the Bureau of European Policy Advisors. Young Foundation/European Union

Dacin, MT., Dacin, PA.ve Tracey, P. (2011). Social entrepreneurship: A critique and future directions. Organization Science 22(5): 1203-1213

Kyvelou, S., (2010). From spatial planning to spatial management: the concepts of strategic spatial planning and territorial cohesion in Europe, KRITIKI (Eds.), ISBN 978-960-218-671-8, Athens

Mair, J., ve Martí, I., (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. Journal of World Business 41: 36-44

Marshall, RS., (2011). Conceptualizing the international for-profit social entrepreneur. Journal of Business Ethics 98: 183-198

Moulaert, F., (Ed) (2013). The international handbook of social innovation, Cardiff University, UK and AbdelillahHamdouch, University of Tours, France

Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., ve Sanders, B. (2007). Social innovation: what it is, why it matters and how it can be accelerated. Working Paper, Skoll Centre for Social Entrepreneurship, Oxford Saïd Business School

O' Sullivan, C., Tucker, S., Ramsden, P., Norman, W., Mulgan, G. (NESTA), &Vasconcelos, D. (2012). Financing Social Impact. Funding social innovation in Europe – mapping the way forward. Social Innovation Europe Initiative

Phills, J., Deiglmeier, K., & Miller, D. (2008). Rediscovering social innovation, Stanford Social Innovation Review, Fall, 34–43

Pol, E., ve Ville, S. (2009). Social innovation: Buzz word or enduring term? The Journal of Socio-Economics 38: 878-885

Saraç, A., (2006). Bölgesel Kalkınma ve Güney Doğu Anadolu projesi, doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın

Schumpeter, J., (1934). The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle, Harvard University Press, Cambridge

Sullivan Mort, G., Weerawardena, J. ve Carnegie, K., (2002). Social entrepreneurship: Towards conceptualisation. International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing 8(1): 76-88

Zahra, SA., Gedajlovic, E., Neubaum, DO. ve Shulman, JM., (2009). A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. Journal of Business Venturing 24: 519-532

Ek:3. Ömerli İlçesi Üzüm ve Diğer Meyveler ile Baklagil İşleme, Kurutma, Paketleme Tesisi Projesi Analizi

Konu:

Mardin/Ömerli ilçesinde üreticilerin ürettikleri malların (üzüm, kiraz, badem, nohut, mercimek, pekmez, pestilvb.) endüstriyel üretime dönüştürülmesi halinde yapılması gereken yatırımlar ve kurulması planlanan işletmenin kârlılık analizlerinin yapılması.

1. Ürün Değerlendirme: Mevcut Durum

Ömerli ilçesi ve köyleri ilin iktisadi yönden en az gelişmiş ilçelerinden biridir. Son derece verimli topraklarda sulama dahi yapılmadığı durumlarda tarım ürünleri yetiştirilmekte ve insanlar bu ürünleri ilkel de olsa bireysel çabalarıyla ikinci, üçüncü aşama ürünlere dönüştürerek satış yapmaktadır. Bu ürünlerin satışının organize edilmiş bir altyapısı yoktur. Ömerli pazarına veya gelen tüccarlara satılmaktadır. Şüphesiz pazar ve pazarlama anlamında bakıldığında hiçbir yönlendirme olmadığında teorik olarak zaten böyle olacaktır. Ancak ihtiyaçların dar alanda birbirini tamamladığı bir sistem, pazar alanı oluşmuştur. Örneğin ilçe kırsalında üretilen buğday makarnalık olup komşu ilçelere satılmakta karşılığında yine buğday alınmaktadır. Tamamen kendiliğinden oluşmuş bir pazarlama ağı vardır. Halbuki il veya ilçe dışına mal satılabilmeli ve mal alınabilmelidir ki açık bir ekonomi yaratılabilsin. Gelişme belli bir alanda girdi çıktı ilişkisinin iki taraflı işliyor olmasıyla doğru orantılıdır.

Midyat ilçesinde şarap imal edildiği için araçlar gelip kuru üzümü almaktadır. Kuru üzüm kilosu 2-3 TL'den aracı tüccara verilmektedir. Üretici örgütlü olmadığı için her üretici ayrı satış yapmakta dolayısıyla pazarlık gücü de olmamaktadır. Bu raporun çeşitli bölümlerinde bu konu incelenmiş ve öneriler getirilmiştir. Esasen burada yaratılacak en önemli katma değer, kimsenin bilmediği bir ürün yaratmak değil, var olanı değerli hale getirmek olmalıdır. Bunun olması için de üretimin sürekliliği (**tarımsal üretimin planlanması**), bir organizasyon tarafından temel malların (**Ham ürün veya işlenmiş ürün**) satışının organize edilmesi (**Kooperatif veya İL Özel İdare**), ürün kalitesinin ve sunum kalitesinin artırılması (Üretim –ambalaj- kalite standartları), Mardin ilinin tarihsel dokusunun bu ürünlerle eşleştirilmesi, bütünleştirilmesi bir markaya dönüşmesi (**Markalaşma**) sağlanmalıdır. Söylenmek istenen, Artuk kültürü ile kahveyi eşleştiren akıl bu ürünleri eşleştirebilir.

Üzüm yörenin çok önemli kaynaklarından, en önemlisi diyebileceğimiz üç üründen biridir. (*Üzüm, badem, fıstık*). Yaş ve kuru olarak satılmaktadır. Gerek yaş ve gerekse kuru üzüm stoklama imkanı yoktur. Bu nedenle miktar ve fiyatlama açısından önemli kayıpların olduğu aşıkardır. Bu bölgede yetişen üzüm 3 kg yaş/1 kg kuru üzüme tekabül etmektedir. Kuru üzüm alkol fabrikalarına 2-3 TL/kg fiyatla satılmaktadır. Kurutma işlemi açık alanda yapılmaktadır. Yendiğinde istenen kalitede olmadığı (temizlik ve nem) görülmektedir. Yörede üzüm önemlidir ama marka değeri olacak bir ürün değildir.(Ömerli Üzümü, Kilis Karası gibi bir tanınırlığı yoktur. Dolayısıyla yerelde yaş olarak kullanımı ile kurutulup alkol fabrikalarına satışı, pekmez, pestil, sucuk, şıra, sirke gibi konvansiyonel ürünlerin üretimi yapılmaktadır.

Badem yörenin en önemli geçim kaynaklarından biridir. Genelde 5-6 TL'den kabuklu olarak tüccara verilmektedir.

Toplamda 4000 da alanda ciddi anlamda kiraz üretimi olmakla birlikte (Kocakuyu, Yaylatepe, Anittepe, Alıçlı) 3.5-4.5 TL arası yollarda satılmaktadır. Kocakuyu köyü kirazın merkezidir ancak satış sorunu vardır.

Bazı köylerde birçok meyve (şeftali, çilek, ceviz vs.) ürünü üretilmektedir. (Anittepe,Göllü). Bu durum son derece olumludur. Ürün çeşitlenmesi başka köylerin ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir. Örneğin ceviz yetiştirilmesi sucuk imalatında önemli bir girdi olup yöresel olarak stratejik bir ürün haline gelmektedir.

Arıcılık birçok köyde yapılmaktadır (Yaylatepe, Göllü, Kayaballı,) balın kg fiyatı 2017 yılı fiyatlarıyla 150 TL/kg'a kadar çıkmış ise de yaygın üretim yoktur. Bazı köylerde bir ailenin hobi olarak yaptığı bir iştir.

Rezene, ada çayı, kekik ve diğer aromatik tıbbi bitkiler (Göllü) doğal olarak yetişmektedir. Bu bitkiler ormanlık ve dağlık alandan toplanmakta, bu şekilde satılmaktadır.

Ekilen meyve sebze fidanları her yıl Adana'dan gelmektedir. 2017 fiyatlarıyla 1 TL/adet'den getirilmiştir.Yörede patates üretimi son yıllarda yoğunlaşmıştır. Stoklamada sorun yaşanmaktadır.

Yapılacak Yatırımlar Ve Ürünler

Mevcut durum böyle iken Ömerli için yeni bir strateji nasıl olmalıdır sorusuna şöyle bakabiliriz: mevcut yerel ürün üretiminin devam ettirilmesi, bunlarla ilgili yan ürünlerin çeşitlendirilmesi (badem ezmesi, badem sütü) yanında tıbbi eterik bitkiler, kiraz sapı ve extractı, üzüm çekirdeği gibi.

- **Üzüm:** Yaş ve kuru olarak satılmaktadır. Bu ilçe ve köylerinde üzüm bağları eski ve yetersiz bakım nedeniyle verimsizdir. Buna rağmen çok geniş alanlarda bağ olması kısa vadede başka ürüne geçişin zorluğu dikkate alındığında üzüm ve türev ürünler konusu geliştirilmesi gereken bir alandır. Öncelikle üzümün yaş ve kuru stoklanabileceği ortak alan oluşturulmalıdır. Yani atmosferik kontrollü sistemi de içeren soğuk hava deposu bu ilçe için de gereklidir. Kurutma tesisi eklerde verildiği şekliyle 2.5 ton/gün veya 1 ton/gün kapasiteli yapılabilir. Burada amaç yaş üzüm stoklayıp satmak değil, üzümü kurutup istediği zaman alkol fabrikalarına satmak olmalıdır. Dolayısıyla 6-7 ay kurutma yapabilecek olan tesis çıktısı hem kuru üzüm olarak satılacak, hem de pekmez pestil, şıra, şerbet, sirke vs. ürünler için hammadde olacaktır.

Bu ürünler için endüstriyel bir tesis kurmadan daha doğrusu sürekli bir proses kurma aşamasına geçmeden önce bireysel üretimin devamı ile hijyeni öne çıkaran emek yoğun üretimin devamında fayda vardır. Bunların üretiminde bal, süt, ceviz, Antep fıstığı da kullanılmakta, dolayısıyla yörede üretilen diğer ürünler için de bir ekonomi yaratılmaktadır. Sucuk yaparken ceviz dizimi başlı başına bir iş olup yerelde kadınlar tarafından yapılmakta ve üretim işgücüne de katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla ceviz, fıstık, süt sığırcılığı ve bal üretimi yapan çiftçi grupları ciddi olarak ekonomiye katılmış olacak ve gerek işletme çalışanları gerekse müstahsillik yolu ile istihdam artışı sağlanacaktır.

Üzüm meyveleri işletmede temizleme-ayıklama-yıkama işlemleri kurutma tesisinde zaten yapılacaktır. Kurutma alanı bu ürünlerinde üretimi için uygun olacaktır (600 m²). Daha sonraki ısıtma, pişirme, süzme, durultma, çökertme, evapore etme aşamalarından sonra pekmeze işlenecektir. Pekmez, bal, süt, un, şeker gibi ingrediyeentlerin katılması ile herşeye işlenecek ve pestil ve sucuğa dönüştürülmek üzere fırınlarda kurutulacaktır. Kurutma fırını pestil ve sucuk için de kullanılabilir. Basit aparatlarla bu işlem gerçekleşecektir. Üretim prosesinde pestil ve sucuk imalatı emek yoğun bir üretim olarak karşımıza çıkacaktır.

Üzüm çekirdeği ve yağı yine pazarlanabilir ürünler arasındadır. (Ekli ürün ağacı)

- **Badem:** Badem nerdeyse her köyde bulunmakta ve ana gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak parasal anlamda bakıldığında istenen getiri yoktur. Nedeni ise işleme yapılamaması, pazarlama için hiçbir organizasyonun olmaması, bir aşama sonrası ürünlere(badem sütü, badem yağı, extract'ı) yönelme zorluğu söylenebilir.

Badem için yeni bir tesis kurulması oldukça maliyetli bir iştir. Bu bakımdan eğer bu alanda bir kırsal kalkınma projesi uygulanacaksa projenin uygulama döneminde köy bazında veya köyler bazında kurutma ve çitlatma makineleri/ ekipmanları alınıp yani mevcut durumu iyileştirip insanları bir sonraki aşama için farklı üretimlere yöneltmek gerekir. Yani bu yöreyi badem sütü, badem yağı, badem ezmesi (elle yapılan) gibi üretime yöneltmek bunu projelendirip "Mardin Badem Ezmesi, Mardin Badem Yağı, Badem Sütü)) şeklinde pazarlamak mümkün olacaktır. Projenin detayı yapılmasına karar verildiğinde hazırlanabilir. Yörede huzur ortamının sağlanmasıyla turizmin çok daha ileri boyutlara taşınacağı varsayıldığında "gümüş işçiliği" nasıl il ile bütünleşmişse bu ürünler de aynı imajla pazarlanabilir. Bütün otellerde bir köşe açılıp yerli yabancı turistlere tanıtım ve pazarlama faaliyeti ile başlanır. Bunları yerelde yetişen aromatik tıbbi bitkilerle birlikte pazarlamak veya proje konusu yapmak gerekir.

- **Ceviz:** Hem sucuk imalatında, hem de diğer alanlarda ve kuruyemiş olarak kullanılmaktadır. Bizim önerimiz yağının çıkartılması ve yerel aromatik ürünler arasına alınmasıdır. Yağ çıkarma esasen basit bir fiziksel operasyondur. Kalan kısım ezme olarak kullanılabilir. Şekerlendirip satılabilir.

- **Kiraz:** Kurutma işlemi kurulacak tesiste yapılacaktır. Kiraz sapı eczacılıkta çok özel, doğal bir ilaçtır. Halk arasında kiraz sapı kaynatılıp suyu içilmekte ve insan sağlığına iyi geldiği söylenmektedir. Extract'ının çıkartılması 150.000 \$'lık bir yatırım gerektirmektedir. İlaç sektöründe kullanılmaktadır.

- **Nohut-Mercimek:** Sofralarda yemek olarak kullanımının dışında bizim önerimiz maya üretimi konusudur. Yerel tohumla, tarlada ilaç kullanmadan üretilen nohuttan doğal maya üretimi ve ürün sepetine dâhil edilmesi uygundur.

- **Erişte:** Yerel buğdaydan üretilen erişte doğal ürünler arasında olabilir.

Projeler Ve Finansman Kaynakları

Bütün bu ürünlerin üretimini "yerel ürünler üretim merkezi" adlı bir yapı içinde küçük çaplı üretim merkezleri oluşturup üretilmesi, mutlaka ambalajlı olarak sunulması gerekmektedir. Mardin ilinin 5000 yıllık tarihini bu ürünlere aktaracak sloganlarla pazarlama yapılmalıdır. Yani önce ürünlerin belirlenmesi, sonra bir organizasyon, üretim tekniği, projenin hazırlanması (DİKA bu iş için uygun) pazar ağının kurulması ve işin başlatılması gerekmektedir. Yukarıda belirtilen kurutma projesi ve soğuk depolar ürünü saklamak için ideal ortamı yaratacaktır. Netice itibarıyla bizim buradaki önerimiz üzüm kurutma hariç küçük çaplı aile üretiminin desteklenmesi temeline dayanmaktadır. Yani iki ayrı proje konusu öne çıkmaktadır.

- Kurutma ve Soğutma Tesisi
- Yerel Ürünler Üretim ve Ambalajlama projesi

Bu çerçevede kamu destekleri BESNİ proje raporunda olduğu gibidir. Mardin Kalkınma Ajansı'nın bu tür bir projeye çok yakın durması da hazırlanacak bir proje için avantaj olabilir.

Toplam yatırım tutarı;

Kurutma, değirmen ve elek. Makineleri; 210.000 \$ + Değirmen ve elek. 25.000 \$
= 235.000,00 \$

Soğuk depo ;(paneller dâhil)= 669.000 Avro

İnşaat alanı 2000 m² = 1000x 2000m² =2.000.000,00 TL

Toplamda yaklaşık 6.000.000,00 TL'lik bir yatırımın ilk iki senede yapılması gerekmektedir. Kapasiteler yarıya indiğinde toplam maliyetin ortalama olarak % 40 azalacağı varsayılırsa: 3.600.000,00 TL'lik bir finans kaynağına ihtiyaç vardır. Ömerli için bu kapasite daha uygun olabilir.

Olabilecek finansal destekler ve diğer destek unsurları şunlardır:

- Kooperatif kurulursa ki başka çıkış yoktur, KKYDP programına başvurup %50 hibe alınabilir. Bu programın son uygulaması maximum proje tutarı 2.000.000,00 TL'dir. Yani 1.000.000 TL hibe alınabilir.
- Kalkınma Ajansı'na bir kırsal kalkınma projesi olarak sunulup daha yüksek oranda destek alınabilir. Yaptığımız görüşmelerde yerel kurumların desteğiyle birbiriyle ilişkili konuların entegre edildiği bir projenin sunulması halinde

desteklenebileceği düşünülmektedir. Hibe oranı da % 50'den fazla olabilir. Öncelikle denenmesi gereken kaynak Ajans olmalıdır.

- Kooperatif ortaklarının öz sermaye desteği olabilir (düşük ihtimal).
- Ziraat Bankası kredisi ile (%75'ine kadar) tesis kurulur ödeme uzun vadeye yayılır. Bu yöntemle yapılırsa yatırım Teşvik Belgesi yapılacaktır. Bu da çok büyük avantaj sağlar. Mardin 5.nci Bölge statüsünde olmakla birlikte Cazibe Merkezi statüsünde(Min. 4 milyonluk yatırım) veya OSB'de yapılacak yatırım 6.ncı bölge desteği alacaktır.
- Ömerlide kaymakamlık tarafından yerel üretim pazarlama için bir alan ayrılabilir.
- GAP İdaresi ve Vakıf doğrudan belli oranda yatırımı desteklerse: Yeni çıkan, yatırımları desteklemek için vergileri ve amortisman sürelerini belirleyen VUK'na eklenen geçici 30 md.ye göre makinaların amortisman süreleri yarı yarıya düşürülmüş, yine 39.ncumaddeye göre 2019 sonuna kadar imalat sanayinde kullanılan yeni makinelere KDV muafiyeti getirilmiştir(Teşvik Belgesi olmasa dahi). Bu imkanlar hibe kaynaklı yatırım yapıldığında kullanılacaktır. Örneğin KKYDP'de KDV muafiyeti yoktur. Bu yasayla muafiyet otomatik sağlanmış olmaktadır. Amortisman sürelerinin kısaltılması da vergi açısından önemlidir. (Yukarıdaki maddeler için de geçerlidir)

Tablo. Ürünler ve Yatırım Maliyetleri

ANA ÜRETİM	ÜRÜNLER	TÜREV ÜRÜNLER	YATIRIM MALİYETİ VE AÇIKLAMALAR	YAŞ (KG)	KURU (KG)	KURUMA SÜRESİ
ÜZÜM	Taze yaş üzüm/ Soğuk depodan yaş üzüm/ Kurutulmuş üzüm	<ul style="list-style-type: none"> Pekmez Sucuk (bademli, fıstıklı, cevizli) Pestil Şıra Sirke 	<ul style="list-style-type: none"> Kurutma makine maliyeti: 210.000 \$, kap 2.5 ton Üzüm / gün+KDV,(Üzüm/Biber/Sebze) Atmosferik Kontrollü Soğuk depo: 4 adet kurutulmuş ürün deposu, 3 adet soğuk depo, 5 adet atmosferik kontrollü (her bir oda 150 ton stoklanabilir) soğuk oda toplam: 669.250 avro +KDV, (Paneller dahil Bina inşaat maliyeti hariç) Temizlik ayıklama ve yıkama, paketleme işleri için tesiste toplam 6 kadın çalışacaktır. Pestil, sucuk, pekmez üretiminin projenin ileriki yıllarında endüstriyel üretime geçmesi, mevcut haliyle ortak işletme alanında vakum kazanları satın alınarak üretilmesi uygundur. Şıra üretiminin mutlaka başlatılması buna paralel olarak sirke üretiminin yapılması planlanmıştır. 	2.500	500	24 saat
	Taze Kiraz, Antep fıstığı, ceviz	Kurutulmuş meyveler	Aynı kurutma tesisi. 2 batch/gün, miktar olarak yaş-kuru balansı değişiyor. Örneğin kiraz 7/1, çilek 10/1 oranında gerçekleşiyor.	1.200		12 saat
BAKLİYAT	Nohut	Nohut unu	Bakliyat işleme paketleme tesisi makine fiyatı : 89.300 \$ +KDV Projenin ilk aşamasında kurulması düşünülmemektedir.			
	Mercimek		Mercimek işleme ve paketleme tesisi makine fiyatı :360.750 \$ +KDV Projenin ilk aşamasında kurulması düşünülmemektedir.			

Ürün-türev ürün sınıflaması işlevselliğine göre yapılmıştır.

Tablo. Proje Zaman Çizelgesi

Endüstriyel / Geleneksel Üretim	1 - 2. YIL	2 - 3. YIL	3 - 4. YIL
Kurutma tesisi (Üzüm, kiraz, Antep fıstığı, baklagil)	Endüstriyel		
Pekmez / Pestil / Sucuk / Şıra / Sirke / Pepeçura		Endüstriyel	
Bakliyat paketleme			Endüstriyel
Soğuk hava deposu	Endüstriyel		

**Özyeğin Üniversitesi
Çekmeköy Kampüsü Nişantepe Mah.
Orman Sok. 34794 Çekmeköy - İSTANBUL**

**Tel: +90 (216) 564 97 40
Fax: +90 (216) 564 90 53
E-mail: info@hmov.org
husnuozyeginvakfi.org.tr**